

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Випускна робота бакалавра

**на тему «Оцінювання фінансової стійкості місцевого бюджету
(на матеріалах Полтавської ТГ)»**

Виконала: студентка 4-го курсу, групи 401-ЕФ
Спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Шебанова Анастасія Олегівна

Керівник: к.е.н., доцент Бережна Алла Юріївна

Рецензент: к.е.н. з державного управління, доцент
Кульчій Інна Олексіївна

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань
Шебанова А.О.

Підтверджую достовірність даних, використаних у
роботі

Шебанова А.О.

Полтава, 2024 року

АНОТАЦІЯ

Шебанова А.О. «Оцінювання фінансової стійкості місцевого бюджету (на матеріалах Полтавської ТГ)». Рукопис. Випускна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2024.

Робота містить 144 сторінок, 33 таблиці, 31 рисуноків, список літератури з 94 джерел та 3 додатків.

Ключові слова: місцевий бюджет, фінансова стійкість, програмно-цільовий метод, фінансова спроможність, Полтавська територіальна громада, визначення рівня фінансової стійкості, зростання надходжень, зарубіжна практика зміцнення місцевих бюджетів.

Мета роботи – пошук ефективних методів дослідження рівня фінансової стійкості місцевого бюджету та визначенні ключових факторів, які впливають на її підвищення (на матеріалах Полтавської ТГ).

Об'єктом дослідження є процес оцінювання рівня фінансової стійкості місцевого бюджету.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні аспекти оцінювання рівня фінансової стійкості місцевого бюджету в умовах фінансової децентралізації на прикладі бюджету Полтавської міської територіальної громади.

У випускній роботі досліджено теоретичні аспекти місцевого бюджету як фінансової основи місцевого самоврядування, розкрито сутність фінансової стійкості місцевого бюджету та методики оцінки, розглянуто наукові підходи до програмно-цільового методу бюджетування місцевого рівні. Визначено організаційно-економічну характеристику Полтавської територіальної громади, проаналізовано динаміку і структуру доходів і видатків місцевого бюджету Полтавської територіальної громади, оцінено фінансову спроможність Полтавської територіальної громади та визначено рівень фінансової стійкості бюджету Полтавської територіальної громади. Обґрунтовано напрямки зростання надходжень до бюджету Полтавської територіальної громади для

підвищення рівня фінансової стійкості та розглянуто можливість впровадження зарубіжної практики зміцнення фінансової стійкості вітчизняних місцевих бюджетів.

ANNOTATION

Shebanova A.O. "Evaluation of the financial stability of the local budget (based on the materials of the Poltava TC)". Manuscript. Graduation thesis for obtaining the first (bachelor) level of higher education in the specialty 072 "Finance, banking and insurance" - National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, 2024.

The work contains 144 pages, 33 tables, 31 figures, a bibliography of 94 sources and 3 appendices.

Keywords: local budget, financial sustainability, program-target method, financial capacity, Poltava territorial community, determination of the level of financial sustainability, revenue growth, foreign practice of strengthening local budgets.

The purpose of the work is to find effective methods of researching the level of financial stability of the local budget and determining the key factors affecting its improvement (based on the materials of the Poltava TC).

The object of the study is the process of assessing the level of financial sustainability of the local budget.

The subject of the study is the theoretical, methodological and practical aspects of assessing the level of financial stability of the local budget in the conditions of financial decentralization on the example of the budget of the Poltava territorial community.

The final work investigated the theoretical aspects of the local budget as the financial basis of local self-government, disclosed the essence of the financial stability of the local budget and evaluation methods, and considered scientific approaches to the program-target method of budgeting at the local level. The organizational and economic characteristics of the Poltava territorial community were determined, the dynamics and structure of the local budget of the Poltava territorial community were analyzed, the financial capacity of the Poltava territorial community was assessed and the level of financial sustainability of the budget of the Poltava territorial community was determined. The direction of increasing revenues to the budget of the Poltava territorial community to increase the level of financial stability is substantiated, and the possibility

of implementing foreign practice of strengthening the financial stability of domestic local budgets is considered.

ЗМІСТ

ВСТУП 5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД 8

1.1. Місцевий бюджет як фінансова основа місцевого самоврядування 8

1.2. Фінансова стійкість місцевого бюджету: сутність та методика 20

1.3. Програмно-цільовий метод бюджетування місцевого рівня для забезпечення оцінювання фінансової стійкості 32

РОЗДІЛ 2. КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ БЮДЖЕТУ ПОЛТАВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ 44

2.1. Організаційно-економічна характеристика Полтавської територіальної громади 44

2.2. Аналіз динаміки і структури доходів і видатків місцевого бюджету Полтавської територіальної громади 55

2.3. Оцінка фінансової спроможності Полтавської територіальної громади 69

2.4. Визначення рівня фінансової стійкості бюджету Полтавської територіальної громади 76

РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БЮДЖЕТУ ПОЛТАВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ 94

3.1. Обґрунтування напрямів зростання надходжень до бюджету Полтавської територіальної громади для підвищення рівня фінансової стійкості 94

3.2. Зарубіжні практики зміцнення фінансової стійкості місцевих бюджетів 106

ВИСНОВКИ 122

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 127

ДОДАТКИ 136

					<i>Номер академічної групи № 19075</i>			
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата				
Розроб.		Шебанова А.О.			<i>Оцінювання фінансової стійкості місцевого бюджету (на матеріалах Полтавської ТГ)</i>	Літ.	Арк.	Аркушів
Перевір.		Бережна А.ЮБ.					3	144
Н. Контр.		Бережна А.Ю.				<i>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування</i>		
Затверд.		Кулик В.А.						

ВСТУП

Місцевий бюджет є засобом формування та розподілу коштів, необхідних для ефективного виконання функцій та завдань місцевого самоврядування. Наразі місцеве самоврядування в Україні має значну фінансову автономію, і навіть спостерігається зростаюча тенденція до збільшення фінансово-економічної незалежності органів місцевого самоврядування завдяки реформі децентралізації. Результатом цієї реформи є збільшення частки власних коштів у місцевих бюджетах. Проте, справжній успіх інституту місцевого самоврядування безпосередньо залежить від рівня та якості фінансової стійкості та незалежності місцевих бюджетів. Аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів стає важливою складовою процесу прийняття рішень у сфері розробки ефективних стратегій фінансового управління та забезпечення сталого розвитку.

Муніципальні органи управління мають за мету покращення ефективності управління місцевим бюджетом, що передбачає постійний оперативний аналіз і моніторинг бюджетного процесу. Задля досягнення довгострокової бюджетної стійкості важливо активно розвивати джерела надходження доходів до місцевих бюджетів. Це питання у свої дослідженнях розглядали такі вчені, як І.П. Булеєв, Т.Ю. Коритько, О.М. Крук О.М. [11], А.В. Височина, Н.О. Стороженко [15], Ю.А. Глущенко [19], І.Л. Сазонець, Т.В. Гринько, Г.Ю. Придатко [74], та інші. Методи оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів розглядають у своїх дослідженнях Ю.С. Білик [5], М.В. Дубина [27], Ж.П. Лисенко [41], Л.В. Лисяк [42], Р.С. Сорока [78] та інші. Дослідники С.Б. Єгоричева [29], І.А. Ломачинська, І.Є. Чуркіна [44], С.В. Онищенко [53], зазначають необхідність перегляду джерел формування доходів місцевих бюджетів та стратегій наповнення місцевих бюджетів після війни, у зв'язку зі значними змінами, що відбулися в країні. Водночас чимало питань у сфері визначення рівня фінансової стійкості місцевого бюджету на сьогодні досі залишаються неврегульованими. Недостатня увага до аналізу та оцінки факторів, що впливають на фінансову стійкість, ускладнює

прийняття обґрунтованих рішень та розробку ефективних стратегій фінансового управління на місцевому рівні. Розуміння цих аспектів може допомогти вирішити проблеми, пов'язані з недостатнім фінансуванням соціальних та інфраструктурних проєктів, невідповідності видатків потребам громадян, а також забезпечити сталість фінансових ресурсів для реалізації програм розвитку громади.

Об'єктом дослідження є процес оцінювання рівня фінансової стійкості місцевого бюджету.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні аспекти оцінювання рівня фінансової стійкості місцевого бюджету в умовах фінансової децентралізації на прикладі бюджету Полтавської міської територіальної громади.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у пошуку доцільних методів дослідження рівня фінансової стійкості місцевого бюджету та визначенні ключових факторів, які впливають на підвищення спроможності громади (на матеріалах Полтавської ТГ).

Відповідно до сформованої мети було визначено наступні завдання:

- дослідити теоретичні аспекти місцевого бюджету як фінансової основи місцевого самоврядування;
- розкрити сутність фінансової стійкості місцевого бюджету та методики оцінки;
- розглянути наукові підходи до програмно-цільового методу бюджетування місцевого рівні;
- визначити організаційно-економічну характеристику Полтавської територіальної громади;
- проаналізувати динаміку і структуру доходів і видатків місцевого бюджету Полтавської територіальної громади;
- оцінити фінансову спроможність Полтавської територіальної громади;

- визначити рівень фінансової стійкості бюджету Полтавської територіальної громади;
- обґрунтувати напрямки зростання надходжень до бюджету Полтавської територіальної громади для підвищення рівня фінансової стійкості;
- розглянути можливість впровадження зарубіжної практики зміцнення фінансової стійкості вітчизняних місцевих бюджетів.

У кваліфікаційній роботі для вирішення поставлених завдань застосовано різноманітні методи. Для дослідження теоретичних аспектів місцевого бюджету як фінансової основи місцевого самоврядування використовувалися методи наукового пізнання. При здійсненні моніторингу та виявленні основних джерел формування місцевого бюджету застосовувалися діалектичні та статистичні методи, зокрема методи динамічних порівнянь та графічного зображення кількісних величин, а також метод групування. Для оцінювання рівня фінансової спроможності Полтавської територіальної громади використовувався метод інтегрального значення. При оцінці фінансової стійкості бюджету застосовано метод коефіцієнтів. Щодо обґрунтування подальшого розвитку місцевих фінансів для підвищення рівня фінансової стійкості використовувався логістичний та системний методи.

Інформаційними джерелами для дослідження виступили законодавчі та нормативно-правові акти щодо формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування та місцевих бюджетів, дані бюджету Полтавської територіальної громади за 2021–2023 роки, статистичні матеріали, наукові статті та матеріали конференцій, інтернет-ресурси.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота має обсяг 144 сторінки комп'ютерного тексту, із них 126 сторінок припадає на основний текст. Робота містить 31 рисунок, 33 таблиці та 3 додатки. Список використаних джерел – 94 найменування.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1 Місцевий бюджет як фінансова основа місцевого самоврядування

Концепція формування спеціальних грошових фондів для вирішення фінансових завдань територіальних утворень тісно пов'язана з розвитком місцевого самоврядування та особливостями управління державою. Враховуючи, що становлення місцевих бюджетів пройшло складний шлях еволюції, зумовлений історичними подіями формування державності в Україні, важливо розглянути питання поділу на періоди їх становлення та розвитку, що допоможе визначити подальші шляхи розвитку місцевих бюджетів та їх вплив на місцеве самоврядування.

У даній роботі розгляд періоду розвитку системи місцевого самоврядування та місцевих бюджетів проводилося у контексті існування незалежної України (рис. 1.1).

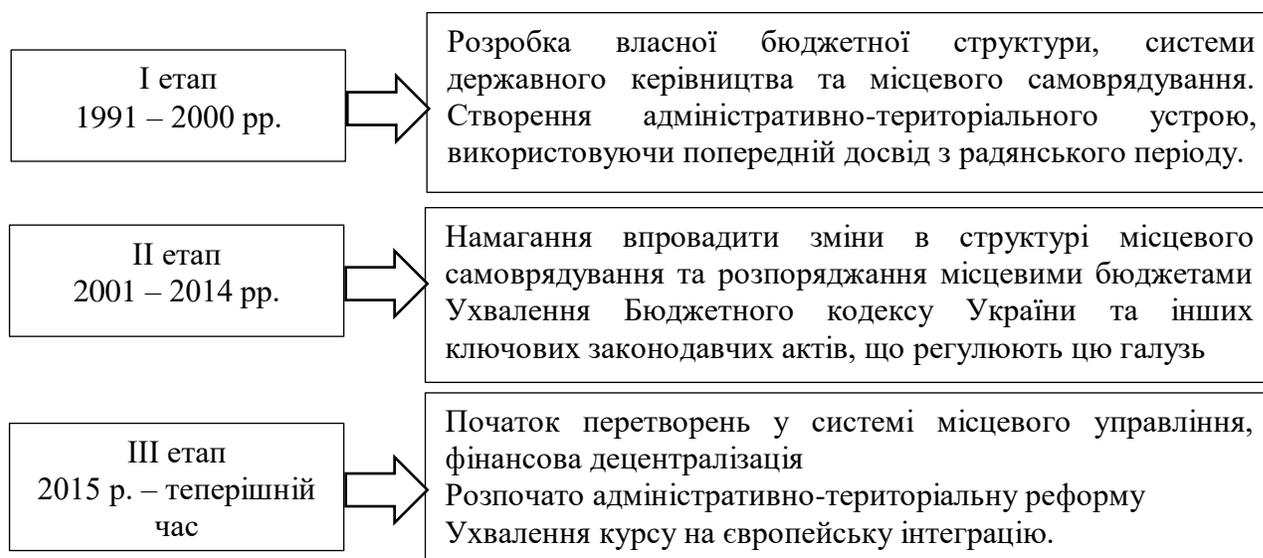

Рис. 1.1. Структурування етапів розвитку місцевих бюджетів в період незалежності України

Джерело: побудовано автором за [35; 84]

На першому етапі формування місцевих бюджетів відбувалося на основі структури, яка виникла під час адміністративно-командної економіки, узявши за основу особливості формування бюджетів колишнього Радянського Союзу.

Під час другого етапу, виникла потреба у забезпеченні фінансової стійкості місцевих громад, але суттєвих кроків у цьому напрямку не було зроблено, за винятком розширення переліку доходів місцевих бюджетів та впровадження програмно-цільового бюджетування у 2010 році.

Третій етап розвитку місцевих бюджетів, який триває на й наразі, передбачає рух у напрямку адміністративно-фінансової децентралізації.

Місцеві бюджети є невід'ємною складовою частиною бюджетної системи України.

Бюджети місцевого самоврядування це фінансові плани територіальних громад сіл, об'єднаних територіальних громад, селищ, міст, а також бюджети окремих районів міста, які формуються згідно із законом і перспективним планом формування територій громад. На 29.12.2023 р. в Україні сформовано 1597 місцевих бюджетів, серед яких 12 обласних бюджетів та міста Києва, 119 районних бюджетів, 1438 бюджетів територіальних громад та 15 бюджетів районів у містах [50].

Існує декілька підходів до визначення поняття «місцеві бюджети». У законі «Про місцеве самоврядування в Україні» термін «місцевий бюджет» визначається як «план формування та використання фінансових ресурсів, необхідних для виконання функцій та повноважень місцевого самоврядування» [68]. У економічній літературі місцеві бюджети розглядаються як сукупність завдань, доручених місцевим органам, і сукупність коштів, якими вони володіють для їх задоволення (табл. 1.1).

Загалом можна зробити висновок, що наразі не існує єдиного узгодженого визначення місцевих бюджетів. Багато науковців, зокрема О.С. Близнюк,

Н.Л. Губерська, О.А. Музика, Р.А. Ксенко [6], розглядають місцеві бюджети в трьох площинах: як нормативно-правовий документ, як план доходів і видатків, а також як економічну категорію.

Таблиця 1.1

Наукові підходи до трактування сутності поняття «місцеві бюджети»

Науковець	Сутність трактування, джерело
І.Л. Сазонець, Т.В. Гринько, Г.Ю. Придатко	фінансові ресурси, які призначені для виконання завдань і функцій, що покладені на органи місцевого самоврядування [74, с. 48]
О.С. Близнюк, Н.Л. Губерська, О.А. Музика, Р.А. Ксенко	як правовий акт, що надає легітимність владним органам для розпорядження певними фінансовими ресурсами; як кошторис доходів та видатків, який складається відповідним місцевим органом влади та самоврядування; як економічна категорія, що є невід'ємною складовою самостійної територіальної одиниці, обладнаної відповідним правовим статусом [6, с. 52]
О.О. Сунцова	економічні відносини, що виникають у зв'язку з формуванням та використанням фондів грошових коштів місцевих органів влади у процесі розподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства [82, с. 112]
О.П. Кириленко	«фінансовою базою місцевого самоврядування»; «фінансовими планами територіальних утворень»; «джерелом утримання і розвитку місцевого господарства»; «джерелом фінансування місцевих послуг» [36, с. 41]
І.А. Ломачинська, І.Є. Чуркіна	частина загального фінансового плану країни відома як державний бюджет. Формує централізований фонд грошових коштів для місцевих рад, які мають можливість розпоряджатися ними для виконання річних заходів, передбачених планом економічного і соціального розвитку [44, с. 30]
А.О. Єрмоєнко	комплекс економічних відносин, які забезпечують фінансові ресурси для місцевих рад щодо розвитку та утримання переважно основних галузей господарства, спрямованих на підвищення добробуту населення [30, с. 134]
В.А. Савчук	неодмінна економічна характеристика будь-якої самостійної територіальної одиниці [72, с. 57]
Л.І. Катан, С.В. Качула, Н.І. Демчук, Д.К. Павлова	стратегічний план, який визначає формування та використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Його основна мета полягає в забезпеченні виконання цими органами їх функцій та повноважень у сферах соціального, економічного та культурного розвитку, спрямованих на поліпшення якості життя населення в адміністративно-територіальній одиниці [34, с. 7]

У той час інші економісти, такі як І.А. Ломачинська, І.Є. Чуркіна [44], О.В. Сунцова [82] підкреслюють двоїсту сутність місцевих бюджетів, оскільки вони, з одного боку, є частиною загальної бюджетної системи країни, а з іншого – важливим елементом місцевих фінансів і основою для розвитку місцевого самоврядування.

Такі науковці як Л.І. Катан, С.В. Качула, Н.І. Демчук, Д.К. Павлова [34], І.Л. Сазонець, Т.В. Гринько, Г.Ю. Придатко [74], А. Єрьоменко [30], В.А. Савчук [72] підкреслюють основне призначення місцевих бюджетів у забезпеченні фінансовими ресурсами розвитку економічного та соціального потенціалу територій, що управляються органами влади на відповідній території.

Пропонуємо у даній роботі розглядати місцевий бюджет у трьох напрямках:

– управлінський аспект: місцевий бюджет представляє собою фінансовий план органів місцевого самоврядування, у якому відображені кошти, що надходять у безоплатному і безповоротному порядку, згідно з законодавством України, і розподіляються органами місцевого самоврядування;

– ресурсний аспект: місцевий бюджет є частиною централізованих фінансових ресурсів держави та органів місцевого самоврядування, створеної в процесі розподілу та перерозподілу ВВП, яка консолідується у бюджетному фонді для забезпечення відповідних функцій органами місцевого самоврядування;

– економічний аспект: місцевий бюджет є економічною категорією, яка відображає економічні відносини між державою, органами місцевої влади, підприємствами та населенням, що стосуються формування та розподілу бюджетних ресурсів для покриття витрат, пов'язаних з виконанням функцій і обов'язків органів місцевого самоврядування.

Трактування економічного змісту місцевих бюджетів дозволило виокремити основні особливості місцевих бюджетів, зокрема: зв'язок з

конкретною територією, спрямованість на соціальні потреби, вплив економічного потенціалу регіону на їх формування та використання, залежність від міжбюджетних відносин, законодавче визначення особливостей їх формування та функціонування, визначення ролі місцевих органів влади та самоврядування, мешканців та суб'єктів господарювання, які мають стосунок до адміністративно-територіальних утворень і є учасниками бюджетних відносин [87].

Використання місцевого бюджету як фінансової основи місцевого самоврядування ускладнюється через вплив різних об'єктивних і суб'єктивних факторів, які обумовлюються соціально-економічним середовищем України та світу, на відносини учасників. Одним із пріоритетних завдань бюджетного процесу є керування та передбачування можливих впливів існуючих факторів на формування бюджету, що й відповідає загальнодержавній політиці України.

Створення ефективного процесу формування місцевого бюджету передбачає використання оптимальних схем взаємодії учасників бюджетних відносин, удосконалення методів формування та використання бюджету як фонду фінансових ресурсів та систематичність бюджетного контролю [27].

Комплексна стратегія бюджетної та фінансової децентралізації спрямована на радикальні зміни у формуванні дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів, трансфертної політики та організації міжбюджетних відносин. Вона передбачає забезпечення бюджетної автономії та фінансової самостійності місцевих бюджетів, закріплення стабільної дохідної бази за кожною ланкою самоврядування, вільне регулювання ставок місцевих податків і зборів, скасування вилучення коштів до держбюджету, можливість банківського обслуговування місцевих бюджетів, формування єдиного кошику доходів та встановлення єдиних нормативів відрахувань з ПДФО і податку на прибуток підприємств [13].

Доходи місцевих бюджетів, відповідно до існуючої системи оподаткування та організації міжбюджетних відносин, можна класифікувати за такими групами (рис. 1.2):

Впровадження нового механізму бюджетного регулювання та вирівнювання передбачає: прями міжбюджетні відносини державного бюджету з громадами, що мають понад 5000 жителів; нову систему вирівнювання за доходами та видатками (на одного жителя, через базові чи реверсні дотації) замість дотацій вирівнювання; уникнення перерозподілу фінансових ресурсів і зустрічних фінансових потоків через стабільні дохідні джерела та закріплення видаткових повноважень для виконання функцій бюджетів; нові види міжбюджетних трансфертів (субвенція на освітні послуги, підготовку робітничих кадрів ПТНЗ, медичні послуги) [13].

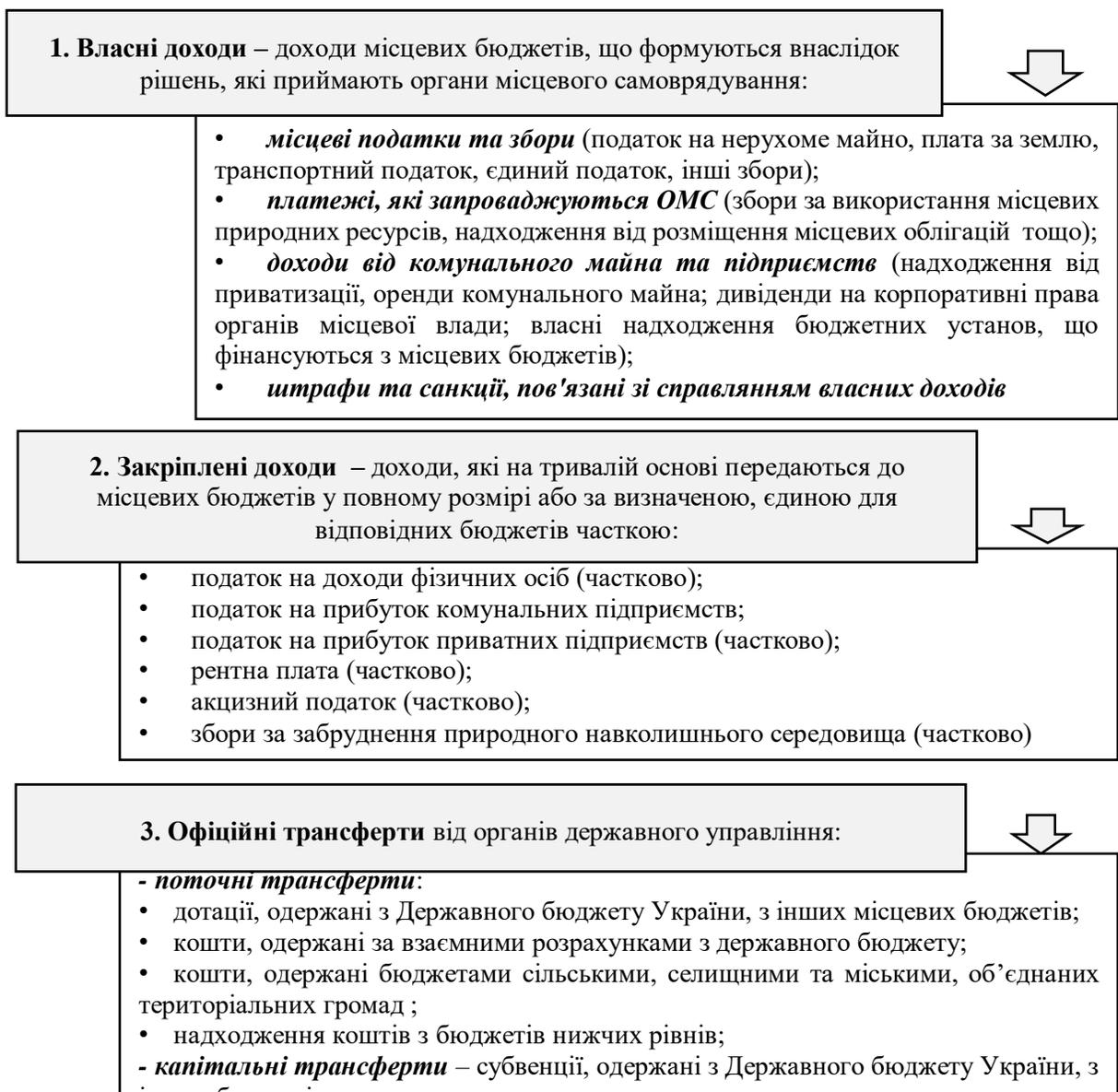

Рис. 1.2. Структура доходів місцевих бюджетів [13]

Міжбюджетні відносини постійно реформуються для підвищення економічної ефективності бюджету, соціальної справедливості та політичної консолідації. Ефективне місцеве самоврядування та соціально-економічний розвиток територій повинні супроводжуватися збільшенням ресурсної та фінансової бази, децентралізовані повноваження мають забезпечуватися відповідними ресурсами для якісного виконання.

Розглядаючи місцеві бюджети як систему економічних відносин, що виникають у процесі формування, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів адміністративно-територіальних утворень, можна виділити наступну структуру взаємовідносин (рис. 1.3):

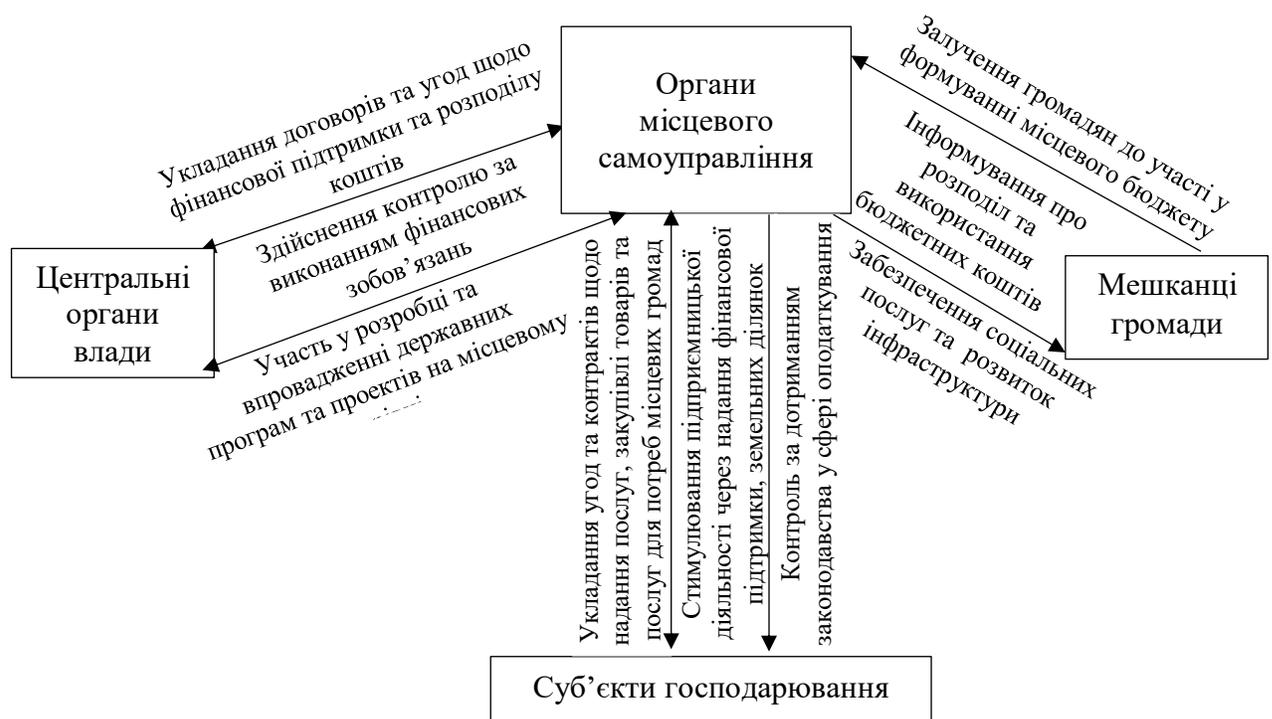

Рис. 1.3. Структура взаємовідносин місцевих бюджетів як основи фінансового самоврядування

Джерело: систематизовано автором за [35]

Мета бюджетної децентралізації полягає у впровадженні збалансованої моделі доходів і витрат місцевих органів влади для виконання їхніх повноважень. Процес децентралізації в Україні, розпочатий у 2014 році, має два етапи (2015–2018 рр. і 2019–2021 рр.). Важливим критерієм демократизації є політична та економічна самостійність місцевих органів, забезпечена принципами Європейської хартії місцевого самоврядування, такими як достатність власних фінансових ресурсів, формування доходів з місцевих податків, фінансове вирівнювання та підтримка. Незважаючи на відсутність змін у Конституції, досягнуто успіхів у фінансовій децентралізації через зміни до Бюджетного й Податкового кодексів України та прийняття спеціальних законодавчих актів [13].

Вивчення взаємодії учасників бюджетного процесу на місцевому рівні сприяє глибшому розумінню економічного змісту бюджету та визначенню його важливості у перерозподільних процесах. Така взаємодія може бути розглянута у трьох аспектах: організаційному, економічно-фінансовому та суспільно-політичному (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Аспекти місцевих бюджетів як системи економічних відносин

Джерело: узагальнено автором за [18; 48]

Щодо функцій, які виконує місцевий бюджет, науковці теж не мають єдиної думки. Р. Сорока та І. Благун [79] вказують на дві основні функції: розподільчу та контрольну. А. Талимончик додає до цих двох ще одну – функцію фіксації грошових фондів для забезпечення функціонування органів місцевого самоуправління [84], тобто облікову функцію.

І. Чугунов відзначає роль місцевих бюджетів як фінансового механізму, який забезпечує накопичення грошових коштів, спрямованих на задоволення соціально-культурних та побутових потреб територіальних громад [87], тобто, науковець підкреслює регуляторну функцію місцевих бюджетів.

І. Булеєв, Т. Коритько, О. Крук роблять акцент на економічну стійкість місцевого бюджету, яка досягається виконання наступних основних вимог:

збалансованості доходів та витрат бюджету, здатності надійно забезпечити потреби населення певної громади та уміння органів місцевої влади самостійно забезпечити виконання своїх повноважень за рахунок наповнення місцевих бюджетів [11]. Аналіз поглядів цих економістів виокремлює стабілізуючу роль місцевих бюджетів.

В. Боровик, О. Ролінський, К. Мазур звертають увагу на можливість місцевих бюджетів забезпечувати видаткову частину за рахунок власних фінансових ресурсів, тобто фіскальна самодостатність виступає ключовим чинником у виборі оптимальної моделі бюджетних відносин між державою та місцевими громадами [8].

На основі поглядів науковців було систематизовано перелік основних функцій місцевих бюджетів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Основні функції місцевих бюджетів

Назва функції	Зміст функції
1	2
Акумуляційна	полягає в зборі коштів з різних джерел, таких як податки, штрафи, та інші доходи, які потім використовуються для фінансування різних потреб місцевої громади
Розподільча	передбачає розподіл коштів на конкретні програми та проекти, такі як освіта, охорона здоров'я, комунальні послуги, соціальний захист, інфраструктура тощо.
Регуляторна	забезпечує контроль за ефективним використанням бюджетних коштів та забезпеченні їхньої ефективності, що включає моніторинг за витратами, забезпечення відповідності видатків законодавству та регулюванням бюджетних процесів
Фінансового обліку	полягає в систематичному зборі, обробці та аналізі фінансової інформації, пов'язаної з місцевим бюджетом, що включає ведення обліку доходів та витрат, контроль за фінансовими потоками, складання звітності про фінансовий стан бюджету, а також аналіз фінансових показників для прийняття ефективних управлінських рішень
Стабілізаційна	здатність згладжувати економічні коливання та забезпечувати стабільність фінансової ситуації на місцевому рівні за рахунок створення резервних фондів для надзвичайних ситуацій, таких як природні катастрофи або економічні кризи, що дозволяє забезпечити швидке реагування та відновлення стабільності

1	2
Контрольна	передбачає нагляд за використанням коштів та забезпеченням їх ефективного та відповідного призначення, що включає перевірку витрат на відповідність законодавству, аналіз використання бюджетних коштів з метою запобігання корупції та інших порушень, а також оцінку результативності програм та проектів, фінансовий аудит та забезпечення прозорості та відкритості у веденні фінансових операцій
Функція забезпечення самостійності	полягає в наданні їм достатньої фінансової автономії та влади для самостійного планування та управління місцевими ресурсами, що передбачає надання місцевим органам влади права визначати пріоритети використання бюджетних коштів відповідно до потреб та побажань місцевої громади

Джерело: узагальнено автором за [8; 11;79; 84; 87]

Місцеві бюджети як фінансова основа місцевого самоврядування займають особливе місце в бюджетній системі держави, що дає змогу розглядати систему місцевих бюджетів як єдиний комплекс, який відображається у визначенні об'єкта та суб'єктів, предмета дослідження, мети, функцій, принципів формування місцевих бюджетів, їх завдань і ролі як інструментів впливу на соціально-економічний розвиток (див. додаток А).

Місцеві бюджети відіграють значну роль у гарантуванні конституційних принципів, вирішенні соціальних проблем та підвищенні рівня добробуту населення. Особливе призначення цих бюджетів пов'язують з їх важливою роллю у соціально-економічному розвитку. Протягом останніх років до 60% видатків місцевих бюджетів України направлені на соціально-культурні заходи кожної окремої громади. Ці бюджети покривають майже повністю витрати на утримання об'єктів житлово-комунального господарства та близько 1/5 витрат на охорону навколишнього природного середовища, а також на управління.

Реальний стан бюджетної децентралізації в Україні виявляє системні проблеми, зокрема, децентралізація здебільшого обмежується передачею деяких видаткових повноважень від центрального рівня до місцевого з наданням відповідних міжбюджетних трансфертів (медичних та освітніх субвенцій), без

забезпечення автономії у прийнятті рішень щодо оподаткування та створення додаткових джерел доходів для місцевих бюджетів. Це зберігає значну залежність місцевих бюджетів від державного, що свідчить про недосконалість бюджетного розподілу та декларативність процесу децентралізації. Проблеми з формуванням і збільшенням дохідної частини місцевих бюджетів посилюються загальною економічною ситуацією та територіальною диференціацією соціально-економічного розвитку. Серед основних загроз національній безпеці в бюджетній сфері є нерівномірний розподіл трансфертів, що надаються місцевим бюджетам із державного бюджету [13].

За рахунок місцевих бюджетів забезпечується надання суспільних послуг населенню, які гарантовані Конституцією України, такі як освіта, охорона здоров'я, медична допомога, соціальний захист та інші. За рахунок коштів місцевих бюджетів фінансується підтримка закладів культури, фізичної культури і спорту, а також реалізуються різноманітні молодіжні програми.

Місцеві бюджети є одним із ключових джерел задоволення життєвих потреб громадян. Витрати бюджету охоплюють оплату праці працівників сфери публічного сектора, а також надання додаткової фінансової підтримки населенню для оплати житлово-комунальних послуг, допомоги ветеранам війни та праці, сім'ям з дітьми, малозабезпеченим групам населення, а також громадянам похилого віку, які потребують підтримки та догляду.

Автономність місцевих бюджетів надає право місцевим органам влади самостійно визначати напрями використання бюджетних коштів з дотриманням законодавчих норм України. Місцеві ради мають право самостійно і незалежно від одне одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети.

Фінансування витрат органів місцевого самоврядування і збалансування місцевих бюджетів здійснюється за допомогою міжбюджетних трансфертів, включаючи цільові субвенції, що надаються для делегованих функцій органів державної влади. Децентралізація влади надала місцевим громадам можливість

створювати фінансово спроможні бюджети, зміни в структурі яких мають зміцнити місцеві фінанси. У 2021 році процес децентралізації знаходився на етапі розробки змін до Конституції, однак через активну фазу агресії з 24 лютого 2022 року питання децентралізації було відтерміновано. Зміни до Бюджетного кодексу України щодо розподілу податкових і неподаткових надходжень між державним і місцевими бюджетами відбуваються майже щороку. У 2021 році до загального фонду місцевих бюджетів було додано нові джерела доходів, зокрема частину рентної плати за видобування бурштину та акцизного податку з пального, а також нові неподаткові надходження, такі як плата за ліцензії на рідини для електронних сигарет [13].

У 2021 році найбільші надходження забезпечувалися податком на доходи фізичних осіб (ПДФО) та військовим збором (40%) і міжбюджетними трансфертами (33%), з яких освітня субвенція була найбільшою. ПДФО, як податок, безпосередньо впливає на економічно активне населення, реалізує принципи справедливого оподаткування і дозволяє змінювати розмір кінцевих доходів. Законодавство визначає правила зарахування ПДФО залежно від місцезнаходження податкового агента чи місця реєстрації фізичної особи. Зміни до Бюджетного кодексу, запроваджені з 2014 року, включають нові правила розподілу ПДФО та інших податків, надаючи додаткові фінансові можливості місцевим бюджетам через закріплення за ними частки акцизних податків [13].

Місцеві бюджети часто стикаються з труднощами у своєчасному починанні бюджетного року через їхню значну залежність від центрального уряду щодо отримання коштів та фінансової підтримки. Нерегулярне або затримане фінансування з боку центральних владних структур може значно ускладнити планування та виконання місцевих програм та проектів. Це може призвести до нестабільності у фінансуванні соціальних та інфраструктурних проектів, затримок у виплатах зарплати місцевим працівникам, а також до загального погіршення якості послуг, що надаються населенню. Така ситуація підкреслює

важливість стабільного та надійного фінансування місцевих бюджетів і потребу у зміцненні фінансової автономії місцевих громад.

Отже, фінансування витрат органів місцевого самоврядування здійснюється через міжбюджетні трансферти для збалансування місцевих бюджетів і фінансового вирівнювання. У процесі децентралізації влади місцеві громади отримали можливість формувати фінансово спроможні місцеві бюджети, що сприяє збільшенню ресурсів та зміцненню їхньої фінансової бази. Децентралізація дозволяє місцевим органам краще розуміти потреби та проблеми своєї громади і ефективно використовувати ресурси для їх вирішення. Місцеві бюджети відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості, відповідальності та ефективності місцевого самоврядування, оскільки вони сприяють залученню громадськості до процесу прийняття рішень і створюють можливості для громадського контролю за використанням коштів. Активна фаза децентралізації триває, хоча повномасштабна агресія з 24 лютого 2022 року змінила вектор політичної активності, відтермінувавши питання децентралізації.

1.2 Фінансова стійкість місцевого бюджету: сутність та методика

У теорії фінансів поняття стійкості часто співвідноситься з поняттями збалансованості, стабільності та рівноваги. У економічній літературі термін «фінансова стійкість» часто розглядається як синонім до таких термінів, як «фінансова стабільність», «фінансова безпека», «фінансова гнучкість» та «фінансова рівновага», хоча в кожному з них міститься своя особливість. Залежно від контексту та поставлених завдань ці терміни можуть відображати різні аспекти фінансової стійкості чи різні підходи до її забезпечення.

Наразі у вітчизняній науковій літературі не існує загальноприйнятого підходу до трактування сутності поняття «фінансова стійкість місцевого бюджету». У табл. 1.3 представлено деякі підходи до визначення даного поняття.

Таблиця 1.3

Дослідження сутності поняття «фінансова стійкість місцевого бюджету»

Науковець	Трактування поняття, джерело
1	2
Е.О. Юрій Н.А. Манюк	фінансова стійкість місцевого бюджету полягає в здатності органів місцевої влади ефективно, своєчасно та в повному обсязі здійснювати видатки за рахунок доходів, які надійшли до місцевого бюджету, що забезпечує стабільний соціально-економічний розвиток території та задоволення потреб населення [90]

1	2
Ю.М. Воробйов І.А. Когут	фінансова стійкість місцевого бюджету представляє собою комплексне поняття, що відображає стан грошових ресурсів, при якому територія здатна до стабільного розвитку і зберігає свою фінансову безпеку. У найбільш загальному розумінні фінансова стійкість місцевого бюджету проявляється у стабільності сукупності грошових ресурсів разом з окремими фондами [17]
І.М. Боярко, О.В. Люга, О.В. Пігуль	вважають бюджетну стійкість за такий стан бюджету, при якому забезпечується нормальне функціонування суб'єкта місцевої влади та виконання всіх його повноважень на основі повного і своєчасного фінансування запланованих у бюджеті витрат, включаючи погашення та обслуговування внутрішнього та зовнішнього боргів [9, с. 101]
Ю.О. Голинський	описує рівень фінансової стійкості бюджету як суму коштів, необхідних для забезпечення мінімальних бюджетних витрат, для забезпечення життєдіяльності населення, які гарантовані Конституцією [20, с. 193]
Л.В. Лисяк А.І. Кушнір.	фінансова стійкість місцевого бюджету розглядається як комплексне поняття, що включає багато чинників, що відображається у здатності місцевих бюджетів стабільно гарантувати платоспроможність і збалансованість завдяки внутрішнім фінансовим ресурсам, забезпечувати соціально-економічний розвиток території та вчасно і в повному обсязі залучати кошти для виконання функцій місцевих бюджетів та надавати населенню суспільні блага високого рівня [42, с. 17]
О.П. Заруцька	фінансова стійкість місцевого бюджету відображає його здатність гнучко реагувати на вплив зовнішніх та внутрішніх чинників і відновлювати рівновагу протягом певного часового інтервалу до безпечного рівня [32, с. 17]
А.П. Павлюк	рівень фінансової стійкості територіальної одиниці повинен відображати не лише поточний стан матеріального (зокрема, грошового) забезпечення громади, але й визначати здатність до здійснення місцевого економічного розвитку у довгостроковій перспективі [58, с. 143]
Ж.П. Лисенко	розглядає фінансову стійкість місцевих бюджетів як здатність місцевих органів самоврядування безперервно надавати послуги та виконувати всі свої зобов'язання [41, с. 100]

Аналіз наукових підходів до трактування фінансової стійкості місцевого бюджету дозволи зробити виокремити декілька основних наукових підходів до розуміння даного поняття (табл. 1.4).

В результаті аналізу визначено, що фінансова стійкість місцевого бюджету є складним та багатогранним поняттям, щодо трактування якого існують різні точки зору. Згідно з проведеним дослідженням встановлено, що 54% вітчизняних науковців розглядають фінансову стійкість місцевого бюджету як баланс між

доходами та витратами, тобто стійкість фінансової системи територіальної громади залежить від рівня її прибутковості.

Таблиця 1.4

Виокремлені наукові підходи до трактування поняття «фінансова стійкість місцевого бюджету»

Науковці	Фінансова стійкість місцевого бюджету – здатність до сталого розвитку та опір зовнішнім і внутрішнім чинникам	Фінансова стійкість місцевого бюджету – можливість органів місцевої влади виконувати свої фінансові зобов'язання	Фінансова стійкість місцевого бюджету – збалансованість доходів і витрат	Фінансова стійкість місцевого бюджету – фінансова спроможність забезпечити соціально-економічний розвиток території за рахунок власних фінансових ресурсів
Е.О. Юрій				+
Н.А. Манюк				+
Ю.М. Воробйов	+			
І.А. Когут	+			
І.М. Боярко		+	+	
О.В. Люта		+	+	
О.В. Пігуль		+	+	
Ю.О. Голинський			+	
Л.В. Лисяк		+	+	
А.І. Кушнір		+	+	
О.П. Заруцька				+
А.П. Павлюк				+
Ж.П. Лисенко			+	

Рівень прибутку є важливим показником у діяльності будь-якої фінансової системи, але для визначення фінансової стійкості необхідно розглядати не лише його розмір, але й джерела надходжень та способи розподілу, що означає, що місцевий бюджет має мати надійні та стійкі джерела доходу, які не залежать від коливань кон'юнктури чи змін у фінансовій політиці країни. Якщо є стійкі джерела доходу та ефективне управління фінансами, місцеві бюджети можуть стати захищеними перед економічними труднощами та фінансовими кризами. Тому важливо, щоб об'єднані територіальні громади аналізували свою фінансову ситуацію, планували свою діяльність та розробляли стратегії для забезпечення стійкості свого бюджету [5].

Проте фінансова стійкість бюджету територіальних громад включає в себе ширший спектр аспектів, ніж лише збалансованість доходів та витрат. Вона охоплює ефективне управління фінансами, ретельне планування інвестицій, врівноваженість боргового навантаження, ефективне адміністрування податків та зборів, а також здатність вирішувати фінансові кризи.

38% досліджених нами науковців вважають, що фінансова стійкість місцевого бюджету полягає у здатності органів місцевої влади вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання, що означає, що територіально громада повинна бути забезпечена достатнім обсягом фінансів для своєчасного виконання всіх платіжних зобов'язань, що включають у себе торговельні, кредитні або інші операції. Проблема достатності фінансових ресурсів тісно пов'язана з такими аспектами, як забезпечення конкурентоспроможності економічної системи території, ефективне використання фінансових ресурсів, здатність забезпечити належний рівень життя населення, впровадження інноваційного розвитку та інші аспекти. Одним із ключових факторів для своєчасного виконання фінансових зобов'язань є збалансування вхідних та вихідних фінансових потоків [9; 42].

Забезпечення платоспроможності не тільки включає в себе балансування між доходами та витратами, але й ефективне керування боргами, які можуть бути використані для фінансування важливих проєктів. Подолання фінансових труднощів та забезпечення платоспроможності може бути пов'язане з впровадженням інноваційних рішень та стимулюванням економічного зростання.

Дещо менше дослідників, 31% вважають, що фінансова стійкість місцевого бюджету полягає у здатності за допомогою власних фінансових ресурсів забезпечити соціально-економічний розвиток території. За цим підходом основними показниками фінансової стійкості є відношення власних доходів до закріплених доходів місцевих бюджетів, а також частка офіційних трансфертів у цих доходах [32; 58; 90].

Власні доходи вказують на здатність територіальної громади генерувати фінансові ресурси самостійно. Такі доходи отримують із податків, зборів або інших джерел. З іншого боку, закріплені доходи представляють собою трансферти та виділені державою кошти, які передбачені законом. Ці доходи є постійними і можуть бути зарезервовані для конкретних сфер, таких як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура тощо. Їх використання регулюється і контролюється відповідними законодавчими нормами [21].

Важливою є також частка офіційних трансфертів, які можуть стати додатковим джерелом фінансування для місцевого бюджету. Однак, при оцінці фінансової незалежності бюджету територіальної громади необхідно враховувати обсяги вхідних та вихідних фінансових потоків бюджетної системи та єдність з фінансовою системою країни, що свідчить про відносну незалежність місцевого бюджету. Проте, саме фінансова самостійність у прийнятті рішень щодо соціально-економічного розвитку територіальної громади сьогодні визначається як ключовий фактор успішної реалізації концепції децентралізації. Це означає, що місцевий бюджет повинен мати достатньо фінансових ресурсів для забезпечення інвестицій у розвиток, а також для задоволення потреб населення та громади. Таким чином, фінансова стійкість місцевого бюджету зростає не лише завдяки рівню доходів та видатків, але й за рахунок можливостей самостійного формування фінансових ресурсів для реалізації стратегічних цілей.

Менший відсоток (близько 15% науковців) розуміє під поняттям фінансова стійкість місцевого бюджету здатність стабільно розвиватися і при цьому опиратися зовнішнім та внутрішнім впливам [17].

Така думка також має своє обґрунтування, оскільки фінансова стійкість бюджету не може бути розглянута відокремлено від тенденцій територіального розвитку громади та впливу зовнішніх факторів. Здатність територіальної громади до стабільного росту є важливою, оскільки вона дозволяє забезпечити постійне підвищення економічних, соціальних та інфраструктурних показників

без значних перешкод та руйнівних наслідків. Фінансова стійкість проявляється в здатності місцевого бюджету адаптуватися до таких викликів з мінімальними втратами. Цей підхід підкреслює важливість розробки стратегії стійкого розвитку для місцевих бюджетів, яка б не лише охоплювала управління фінансами, але й сприяла створенню сприятливого середовища для інновацій, ефективного використання ресурсів та підвищення конкурентоспроможності територіальної громади.

Фінансову стійкість місцевого бюджету можна розглядати з двох ракурсів: поточної та довгострокової стійкості. Таке розмежування дозволяє здійснювати більш комплексну оцінку фінансової стійкості і розробляти стратегії для її забезпечення у різні періоди.

Поточна стійкість є ключовою для нормального фінансового функціонування бюджету у короткостроковій перспективі, дозволяючи виконувати свої обов'язки без виникнення заборгованості перед бюджетними установами та іншими кредиторами, що має важливе значення для забезпечення стабільності фінансової системи. З іншого боку, довгострокова стійкість дозволяє планувати на майбутнє та розвивати бюджетний потенціал відповідно до стратегії територіального розвитку, орієнтуючись на позитивну динаміку фінансових показників у тривалій перспективі. Забезпечення обох видів стійкості має вирішальне значення для збалансованого та стабільного функціонування місцевого бюджету та для здійснення сталого соціально-економічного розвитку території [22].

Крім того, науковці відрізняють реальну та уявну фінансову стійкість, коли розглядають поняття фінансової стійкості. Під реальною фінансовою стійкістю розуміють рівень стійкості, який існує на даний момент (фактичний показник). У випадку уявної фінансової стійкості говорять про бажаний показник, до якого суб'єкт господарювання прагне досягти [42, с. 474].

У науковій літературі існують інші типи фінансової стійкості місцевих бюджетів, такі як: абсолютний фінансовий стан, нормальний стан, нестійкий та кризовий фінансовий стан.

Абсолютна фінансова стійкість вказує на той факт, що бюджет може покрити мінімальні витрати за рахунок власних і закріплених доходів і мати певний залишок. Такий рівень стійкості є найвищим та найбажанішим.

Нормальний стан стійкості передбачає, що сума мінімальних видатків дорівнює сумі власних і регульованих доходів бюджету. Це стабільний стан місцевого бюджету, але він може виявитися уразливим перед непередбачуваними подіями.

Нестійкий фінансовий стан передбачає залучення додаткових фінансових ресурсів для забезпечення мінімальних видатків, коли додаткові витрати потребують зовнішньої допомоги чи резервних фінансових джерел.

Кризовий фінансовий стан настає, коли сума мінімальних видатків виявляється значно більшою, ніж сума власних і регульованих доходів бюджету [77].

Відповідно до визначених рівнів можна встановити числові критерії оцінки. Так, абсолютній стійкості відповідає значення коефіцієнта, що показує співвідношення власних доходів бюджету до загальної суми доходів на рівні 60-70%, а рівень бюджетної заборгованості відносно загальної суми планових видатків повинен становити 10-15%. При нормальній стійкості бюджету, значення нормативного коефіцієнта повинно бути в діапазоні 40-50%, а рівень бюджетної заборгованості відносно загальної суми планових видатків бюджету повинен бути у межах 30-35%. Для нестійкого фінансового стану бюджету, відповідні коефіцієнти повинні знаходитися у діапазоні 5-10% і 40-45% відповідно.

Оцінку фінансової стійкості місцевого бюджету можна виконувати за допомогою різних методів аналізу, найпоширеніші серед них представлені на рис. 1.5.

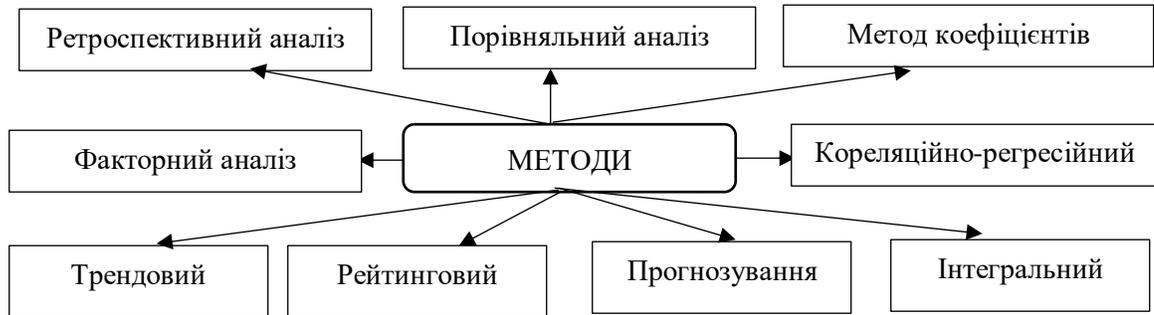

Рис. 1.5. Методи оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів

Джерело: систематизовано автором за [67; 91]

Ретроспективний аналіз фінансової стійкості місцевого бюджету включає оцінку фінансових показників бюджету в минулих періодах часу. Такий аналіз дозволяє виявити зміни в фінансовому стані бюджету протягом певного періоду, включаючи позитивні та негативні тенденції.

Порівняльний аналіз фінансової стійкості місцевого бюджету включає оцінку фінансових характеристик кількох місцевих бюджетів, які мають схожі економічні та соціальні умови. Такий аналіз проводиться як у вертикальному напрямку (між різними місцевими бюджетами, включаючи об'єднані територіальні громади), так і в горизонтальному напрямку (у межах одного місцевого бюджету). Його мета – виявлення різниць у фінансовій стійкості та ідентифікація кращих практик управління фінансами місцевих бюджетів [38].

Метод коефіцієнтів в аналізі фінансової стійкості місцевих бюджетів використовується для розрахунку показників, які характеризують фінансову ситуацію. Зазначений метод включає в себе розрахунок різних коефіцієнтів, таких як коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт покриття, коефіцієнт заборгованості та інші. Ці коефіцієнти допомагають оцінити фінансові можливості бюджету,

його здатність виконувати фінансові зобов'язання та рівень ризику. Результати аналізу за допомогою методу коефіцієнтів дозволяють отримати об'єктивну картину фінансового стану місцевого бюджету та виявити його сильні та слабкі сторони.

Метод коефіцієнтів для визначення рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів розглядається науковцями В.О. Онищенко, С.В. Онищенко, А.Ю. Бережна, О.М. Філонич, які пропонують у вигляді додаткових коефіцієнтів використовувати такі коефіцієнти, як співвідношення власних та закріплених бюджетних доходів, автономії та бюджетної результативності (табл. 1.5).

Спираючись на результати дослідження, можна зазначити, що науковці пропонують вважати стан місцевого бюджету стійким за умови, що сума видатків є меншою від загальної суми доходів. При цьому, питома вага доходів, які залишаються в розпорядженні місцевої влади, становить 60–70 % від загальної суми доходів бюджетної системи, що акумулюються на території адміністративно-територіальної одиниці [13, с. 183].

Таблиця 1.5

Показники оцінювання рівня фінансової стійкості місцевого бюджету за
В.О. Онищенко, С.В. Онищенко, А.Ю. Бережна, О.М. Філонич

Показники	Алгоритм розрахунку	Нормативне значення
Коефіцієнт співвідношення закріплених та власних бюджетних доходів	Відношення обсягу закріплених доходів до власних доходів місцевого бюджету	Тенденція до зменшення
Коефіцієнт стійкості бюджету	Відношення міжбюджетних трансфертів до суми власних та закріплених доходів	< 0,3
Коефіцієнт бюджетної залежності	Частка міжбюджетних трансфертів до загального обсягу надходжень до місцевих бюджетів (включаючи трансферти)	< 0,1; тенденція до зменшення
Коефіцієнт бюджетної самостійності	Частка власних та закріплених доходів до загального обсягу надходжень до місцевого бюджету (включаючи трансферти)	> 0,8; тенденція до збільшення
Коефіцієнт бюджетної результативності (сукупний)	Співвідношення сукупних доходів місцевого бюджету до чисельності населення громади	Тенденція до зростання

Коефіцієнт бюджетної результативності (власний)	Співвідношення власних доходів місцевого бюджету до чисельності населення громади	Тенденція до зростання
Коефіцієнт автономії	Відношення власних доходів до загальних видатків місцевого бюджету	> 0,6
Коефіцієнт бюджетного покриття	Відношення власних та закріплених доходів до видатків місцевого бюджету	> 0,8
Коефіцієнт бюджетної заборгованості	Відношення позикових коштів до видатків бюджету	< 0,25
Коефіцієнт податкової самостійності	Відношення податкових надходжень до суми власних та закріплених доходів	> 0,5
Коефіцієнт податкової спроможності	Відношення видатків місцевого бюджету до податкових надходжень	< 1,2

Джерело: [13, с. 185-186]

Факторний аналіз в аналізі фінансової стійкості місцевих бюджетів використовується для визначення впливу різних факторів на фінансову ситуацію бюджету. Цей метод дозволяє виявити ключові фактори, які впливають на фінансову стійкість, та оцінити їхній внесок у загальний результат. Під час факторного аналізу проводяться статистичні обчислення для визначення ступеня впливу кожного фактору на фінансову стійкість бюджету. Зазвичай це включає в себе використання різних методів, таких як кореляційний аналіз та аналіз дисперсії. Результати факторного аналізу можуть бути використані для розробки стратегій підвищення фінансової стійкості бюджету шляхом управління ключовими факторами, що впливають на його стан. Такий аналіз допомагає виявити причинно-наслідкові зв'язки та зрозуміти, які заходи можуть бути прийняті для покращення фінансової ситуації бюджету [3].

Кореляційно-регресивний аналіз у контексті фінансової стійкості місцевих бюджетів використовується для встановлення зв'язків між різними факторами і фінансовими показниками, а також для прогнозування майбутніх значень на основі виявлених зв'язків. Під час цього аналізу проводиться оцінка тісноти зв'язку між різними показниками фінансової стійкості, такими як доходи, витрати, борги тощо. Кореляційний аналіз дозволяє виявити, наскільки зміна одного показника пов'язана зі зміною іншого. Після виявлення кореляційних

зв'язків проводиться регресійний аналіз, що дозволяє побудувати модель прогнозування, основу на цих зв'язках. Така модель може бути використана для прогнозування майбутніх значень фінансових показників на основі вже наявних даних.

Трендовий аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів використовується для виявлення та аналізу змін у фінансових показниках протягом часу з метою прогнозування майбутніх тенденцій. Під час трендового аналізу досліджуються фінансові дані за різний періодів, ідентифікуються тенденції та зміни у рівнях доходів, витрат, боргів тощо. Зазвичай використовуються методи аналізу часових рядів для виявлення основних тенденцій, циклів та сезонних змін. Після виявлення трендів і змін у фінансових показниках можна проводити прогнозування майбутніх значень, що дозволяє оцінити, яким буде розвиток фінансової стійкості місцевих бюджетів у найближчому майбутньому і визначити можливі ризики та виклики, з якими може зіткнутися місцева влада [88].

Рейтинговий аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів полягає у визначенні рівня фінансової стійкості кожного бюджету та порівнянні його з іншими місцевими бюджетами на основі ключових показників і методик. Під час рейтингового аналізу використовуються різноманітні фінансові показники, такі як доходи, витрати, боргові зобов'язання, рівень резервів тощо. Ці показники аналізуються з урахуванням методів оцінки, що зазвичай базуються на певних стандартах чи критеріях. Після аналізу та порівняння ключових показників кожного місцевого бюджету встановлюється рівень їх фінансової стійкості. Результати порівняння можуть бути представлені у вигляді рейтингу, де бюджети ранжируються за рівнем їх фінансової стійкості, що дозволяє ідентифікувати найбільш та найменш стабільні бюджети. Рейтинговий аналіз допомагає визначити перспективність та ризики, пов'язані з фінансовою стійкістю місцевих

бюджетів, та є важливим інструментом для прийняття управлінських рішень щодо фінансового планування та аналізу бюджетних процесів.

Метод прогнозування в аналізі фінансової стійкості місцевих бюджетів використовується для оцінки та передбачення майбутніх значень доходів і видатків цих бюджетів. Цей метод дозволяє здійснювати оцінку рівня фінансової стійкості на коротко- та середньостроковий періоди. Прогнозування базується на аналізі тенденцій минулих періодів розвитку місцевих бюджетів та врахуванні можливих впливів зовнішніх і внутрішніх факторів на фінансове становище. Для цього використовуються методи аналізу та прогнозування, такі як екстраполяція, регресійний аналіз, методи врахування економічних та соціальних показників, а також експертні оцінки. Прогнозування дозволяє управлінцям місцевих бюджетів заздалегідь оцінити можливі фінансові ризики та виробити стратегії для їх управління. Цей метод також допомагає визначити потреби в ресурсах і розробити ефективний план фінансового управління для досягнення стійкості бюджету в майбутньому [67].

Інтегральний аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів охоплює розрахунок системи коефіцієнтів, які поділяються на групи. Для кожного з цих показників визначається ваговий коефіцієнт, що відображає його важливість в контексті загального аналізу. Після цього обчислюється інтегральний показник для кожної групи, а сума цих показників формує загальний інтегральний показник фінансової стійкості місцевих бюджетів. Такий метод аналізу дозволяє отримати комплексну оцінку стійкості бюджету, враховуючи різноманітні аспекти його фінансового стану. Вагові коефіцієнти надають можливість врахувати рівень важливості кожного показника та його вплив на загальний результат. Загальний інтегральний показник є синтезом всіх аспектів фінансової стійкості і дозволяє здійснити оцінку фінансового стану місцевого бюджету, а також визначити його потенційні ризики та можливості для подальшого управління [91].

Для оцінки поточного рівня фінансової стійкості місцевого бюджету інтегральним методом можна використати методику, запропоновану вітчизняними науковцями Т. Бондарук, І. Бондарук та М. Дубина, алгоритм розрахунку якої представлено у табл. 1.6

Таблиця 1.6

Показники визначення рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів [7]

Показники	Алгоритм розрахунку	Вагові коефіцієнти
1	2	3
Показники фінансової забезпеченості місцевого бюджету		0,560
Коефіцієнт трансфертної залежності місцевого бюджету	Відношення обсягу поточних трансфертів до загальних доходів місцевого бюджету	0,193
Коефіцієнт бюджетного покриття за рахунок власних коштів	Відношення власних доходів місцевих бюджетів (без офіційних трансфертів) до видатків місцевих бюджетів	0,188
Коефіцієнт загальної податкової стійкості	Відношення податкових доходів місцевих бюджетів до видатків місцевих бюджетів	0,179
Показники фінансової автономії місцевого бюджету		0,400
Коефіцієнт самостійності	Відношення власних доходів місцевих бюджетів до загальної суми доходів місцевих бюджетів (включаючи трансфerti)	0,121
Коефіцієнт бюджетної залежності	Відношення міжбюджетних трансфертів до суми видатків місцевих бюджетів та міжбюджетних трансфертів	0,128
Коефіцієнт стійкості дохідної бази	Відношення доходів місцевих бюджетів до видатків місцевих бюджетів	0,151
Показники ефективності місцевого бюджету		0,040
Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету	Відношення дефіциту/профіциту місцевих бюджетів до загальної суми доходів місцевих бюджетів (включаючи трансфerti)	0,014
Коефіцієнт бюджетної результативності	Власні доходи місцевих бюджетів в розрахунку на одного жителя	0,010

1	2	3
Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення	Видатки місцевих бюджетів в розрахунку на одного жителя	0,005
Коефіцієнт стабільності дохідної частини бюджету	Відношення податкових доходів місцевих бюджетів до міжбюджетних трансфертів	0,011

Отже, фінансова стійкість місцевих бюджетів визначається низкою параметрів, які охоплюють бюджетну незалежність, здатність протистояти негативним впливам та збалансованість між доходами й витратами. До інших ключових аспектів належать ліквідність, наявність резервів, здатність виконувати фінансові зобов'язання та ефективне використання коштів. Утримання фінансової стійкості має безліч переваг, включаючи інвестиційну привабливість, забезпечення соціального благополуччя та можливість довгострокового планування. Крім того, вона гарантує стійкість перед економічними коливаннями, збереження незалежності місцевих громад у стратегічних рішеннях та напрямках розвитку. Для оцінки рівня фінансової стійкості у вітчизняній практиці найчастіше використовують методи: порівняльного аналізу, метод коефіцієнтів, факторний аналіз, кореляційно-регресійний, трендовий, рейтинговий, інтегральний аналіз та метод прогнозування.

1.3 Програмно-цільовий метод бюджетування місцевого рівня для забезпечення оцінювання фінансової стійкості

З метою підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні запроваджено програмно-цільове бюджетування. Програмно-цільовий метод бюджетування використовується для середньострокового та довгострокового планування. Основною ідеєю програмно-цільового підходу є визначення конкретних цілей та програм, які мають бути досягнуті за допомогою

бюджетних ресурсів, та планування їхнього фінансування протягом певного періоду.

Програмно-цільове бюджетування охоплює період від кількох років до десятиліть. Це дає можливість місцевим органам управління довгостроково планувати розвиток та вдосконалення інфраструктури, надання громадських послуг, соціальних програм тощо. Такий підхід дозволяє забезпечити стабільність і послідовність в реалізації стратегічних цілей місцевого розвитку та використанні фінансових ресурсів на тривалий період часу.

Відповідно до статті 2 Бюджетного Кодексу України програмно-цільовий метод у бюджетному процесі визначається як «... метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу» [12].

Згідно з М. Брилем, програмно-цільовий підхід до формування бюджету на місцевому рівні, є ключовою формою комплексного, системного підходу до управління територіальною громадою. Цей підхід передбачає розроблення та впровадження системи програмних заходів, спрямованих на досягнення визначених цілей, які вирішують виниклі проблеми. Ключовим результатом програмно-цільового підходу є стабільний розвиток, що означає збалансоване поєднання соціальних, економічних та екологічних аспектів, що сприяє економічному зростанню та покращенню якості життя, включаючи і для майбутніх поколінь [10].

Програмно-цільовий метод бюджетування на місцевому рівні суттєво відрізняється від традиційного методу бюджетування, оскільки його основний акцент зміщується зі статичного розподілу коштів на окремі витрати до активного ставлення щодо досягнення конкретних результатів та цілей (табл. 1.7).

Традиційний метод бюджетування зазвичай базується на минулому досвіді і витратах, а також на надходженні коштів, тоді як програмно-цільовий метод визначає конкретні цілі та результати, які потрібно досягти, і призначає витрати відповідно до цих цілей.

Таблиця 1.7

Порівняльний аналіз програмно-цільового та традиційного методів
формування місцевого бюджету

Показник	Програмно-цільовий	Традиційний
Планування	здійснюється на основі визначення конкретних цілей та результатів, які потрібно досягти, і розробки програм і проектів для їх досягнення	здійснюється на основі минулих витрат та надходжень, без чіткого визначення конкретних цілей та результатів
Основна мета	досягнення конкретних результатів і цілей, визначених для підвищення ефективності та досягнення стратегічних завдань	розподіл бюджетних ресурсів на витрати та забезпечення функціонування уряду та держав
Основний акцент	на досягненні результатів та ефективності витрачання коштів	на розподілі ресурсів на поточні потреби та функціонування
Відповідальність	покладається на відповідні програмні органи та відповідних чиновників	розподіляється між відповідними відомствами та службами.
Видатки	спрямовуються на конкретні програми та проекти для досягнення визначених цілей	розподіляються на поточні потреби, оплату послуг, зарплати, інфраструктуру тощо.
Обов'язки	чітко визначені для кожної програми чи проекту, включаючи відповідальність за їх реалізацію	чітко невизначені, оскільки фокус зазвичай розташований на загальних видатках та потребах
Контроль	здійснюється шляхом оцінки результатів програм та проектів у порівнянні з планованими показниками	здійснюється шляхом моніторингу фінансових операцій та витрат
Прозорість	забезпечує більшу прозорість, оскільки кожна програма має конкретні цілі та результати	недостатній рівень прозорості через менш чітке визначення цілей та результатів

Джерело: систематизовано автором за [14]

Програмно-цільовий метод передбачає більш системний підхід до планування і виконання бюджету, зосереджуючись на визначенні стратегічних напрямків розвитку та результатів, а також на оцінці ефективності використання ресурсів. Він також залучає більше зацікавлених сторін і може бути більш гнучким у відповіді на зміни в економічних, соціальних та політичних умовах.

Відмінності, які були визначені між різними методами формування місцевих бюджетів, дозволяють виділити характерні особливості програмно-цільового методу бюджетування (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Особливості програмно-цільового методу бюджетування на місцевому рівні

Джерело: систематизовано автором за [73]

У рамках програмно-цільового методу бюджетування місцевого рівня спочатку проводиться аналіз поточного стану розвитку місцевої громади, виявлення ключових проблем та потреб. Визначаються основні напрямки розвитку та встановлюються пріоритети для досягнення стратегічних цілей. На основі отриманих даних здійснюється прогнозування доходів та видатків місцевого бюджету на середньостроковий період, зазвичай, це три – п'ять років (рис. 1.7).

Слід зазначити, що щорічно відбувається аналіз відповідності до напрямків бюджетної політики, яка може змінюватися. В Україні середньострокове планування охоплює два наступні за поточним бюджетні роки. Регулярний перегляд середньострокового бюджету передбачає аналіз бюджетної політики минулого періоду (II етап). Під час цього процесу визначаються основні напрямки та аспекти бюджетної політики на наступний бюджетний період.

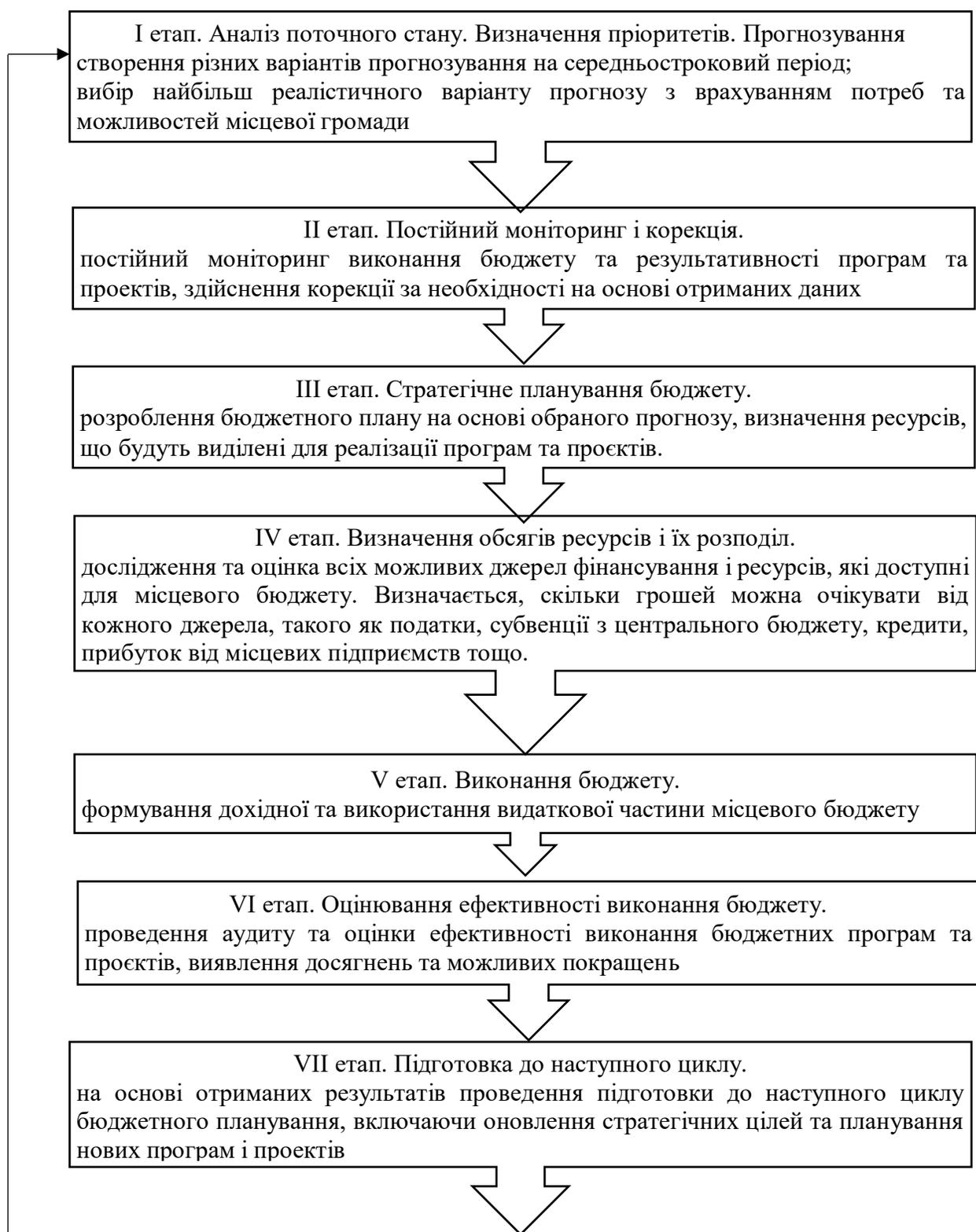

Рис. 1.7. Етапи процесу бюджетування програмно-цільовим методом

Джерело: систематизовано автором за [10; 13]

На третьому етапі відбувається стратегічне планування на основі визначення головних цілей бюджетної політики, потреб у фінансових ресурсах та оцінюються наявні ресурси, тобто надходження до держбюджету з усіх передбачених законодавством джерел.

Далі надається інформацію бюджетним установам щодо пріоритетів у плануванні поточних видатків бюджету та формування бюджету капіталовкладень на наступний бюджетний рік.

Етап виконання місцевого бюджету полягає у виконанні затверджених планових показників доходів і видатків. Збираючи інформацію про видаткову та дохідну частини бюджету, здійснюється постійний моніторинг його виконання, контроль за відповідністю фактичних показників плановим.

Аудит та оцінювання ефективності виконання бюджетних програм проводиться на наступному етапі та є важливою складовою частиною ефективного бюджетного процесу та важливим фактором формування показників проекту бюджету на наступний рік.

Заключним етапом процесу бюджетування на місцевому рівні за програмно-цільовим методом є формування інформаційних звітів про фактичні результати діяльності та рівень виконання планових показників, що допомагає оцінити ефективність бюджету та є базою для підготовки проекту бюджету на наступні роки.

Застосування програмно-цільового підходу забезпечує єдність дій, спрямованих на вирішення завдань різних рівнів управління та в різні часові періоди, комплексність і безперервність соціально-економічних процесів у досягненні поставлених цілей суспільного розвитку. Цей підхід ґрунтується на використанні наявних ресурсів та врахуванні інтересів всіх учасників. Він дозволяє розглядати розв'язання проблеми як складного процесу, шляхом розбиття його на складові частини, виявлення їх взаємозв'язку та

несуперечливості, встановлення пріоритетів та виділення провідних ланок для комплексного вирішення задач [14].

Програмно-цільовий метод бюджетування на місцевому рівні має свої складники (рис. 1.8).

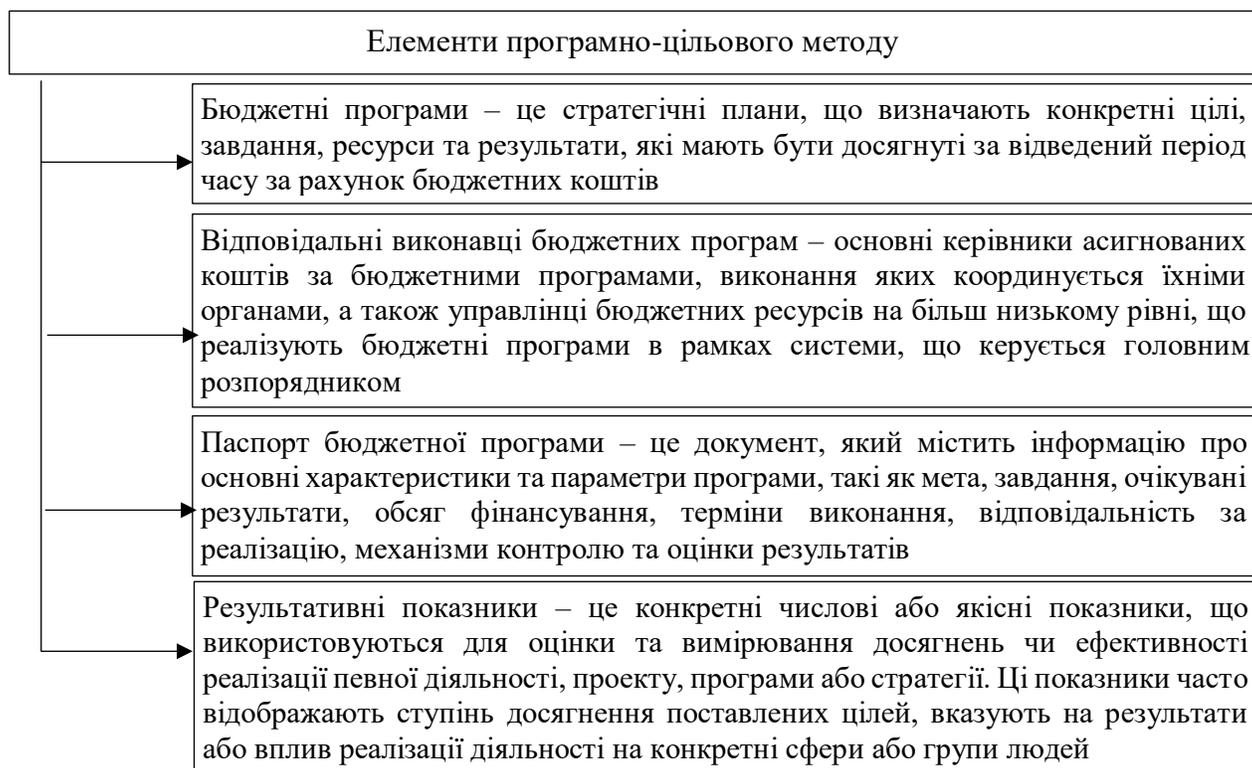

Рис. 1.8. Елементи програмно-цільового методу бюджетування

Джерело: систематизовано автором за [43; 49]

Програмно-цільовий метод бюджетування перш за все спрямований на управління витратами бюджету на середньостроковій основі з метою досягнення визначеної мети відповідно до установлених пріоритетів. Його головною метою є досягнення конкретного довгострокового результату, що максимально відповідає потребам суспільства, і є об'єктивним, вимірюваним і передбачуваним. Цей підхід сприяє виконанню основних завдань Стратегії управління публічними фінансами, зокрема, впровадженню ефективної системи планування та оцінювання місцевих бюджетів, підтримці процесу бюджетної децентралізації через чіткий розподіл повноважень та ресурсів.

Програма є головним елементом програмно-цільового методу бюджетування. Вона визначає конкретні цілі, завдання, стратегії та результати, які мають бути досягнуті за відведений період часу. Кожна програма може бути спрямована на розв’язання конкретної проблеми або досягнення певної цілі, і вона може мати власний бюджет та ресурси, призначені для її виконання (рис. 1.9).

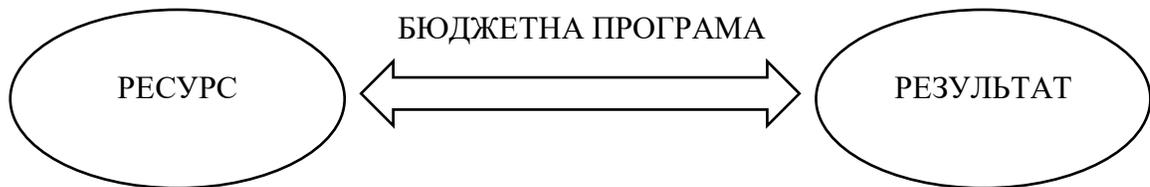

Рис. 1.9. Основа програмно-цільового методу бюджетування [19]

Програми у програмно-цільовому методі бюджетування можуть бути розроблені для різних сфер діяльності, таких як освіта, охорона здоров’я, інфраструктура, соціальний захист тощо. Кожна програма має чітко визначену мету, обсяг робіт, ресурси, які необхідно виділити для її реалізації та механізми контролю за виконанням.

Програмно-цільове бюджетування є прогресивним методом фінансового планування, який активно використовується багатьма територіальними громадами різних країн. Україна також застосовує програмно-цільовий метод бюджетування для планування видаткової частини місцевих бюджетів з 2017 року в рамках реформи децентралізації. Конкретні програми бюджетування, сформовані за цим методом, включали в себе видаткову частину місцевих бюджетів, де визначалися пріоритетні напрями та проекти, на які спрямовувалися кошти. Ці програми були розроблені з урахуванням потреб і пріоритетів громад, які були визначені через участь місцевих жителів та органів місцевого самоврядування у процесі обговорення та прийняття рішень. Такий підхід сприяв

більш ефективному використанню бюджетних коштів для вирішення реальних проблем на місцевому рівні та досягнення стратегічних цілей розвитку громад.

Відповідальними виконавцями програмно-цільового методу бюджетування можуть бути державні та муніципальні установи, відповідні відомства та департаменти, що відповідають за виконання конкретних програм. Також виконавцями можуть бути команди або групи професіоналів, які координують зусилля з реалізації програмних заходів. Крім того, у програмах можуть брати участь неприбуткові організації, громадські об'єднання та інші зацікавлені сторони, що сприяють досягненню поставлених цілей та результатів (рис. 1.10).

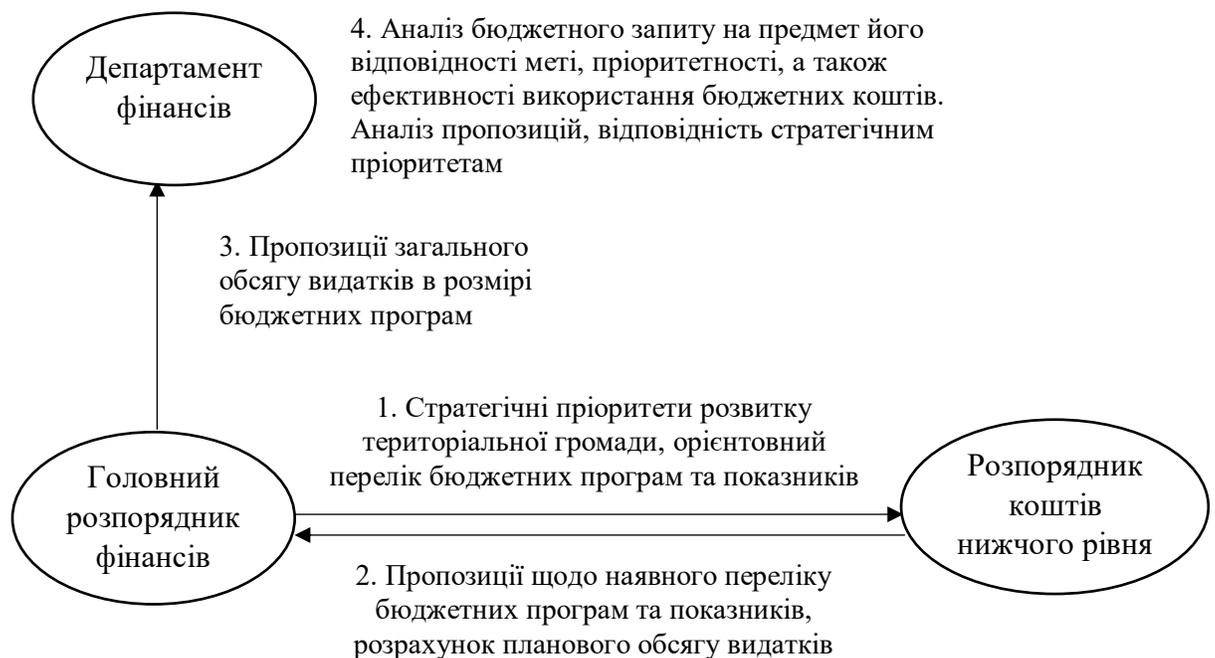

Рис. 1.10. Функції учасників бюджетного процесу при програмно-цільовому методі бюджетування [31; 76]

Використання програмно-цільового методу бюджетування на місцевому рівні має свої переваги та недоліки, які варто розглядати з урахуванням конкретних умов та потреб організації чи управління. На перший погляд, цей

метод може забезпечити чітке спрямування ресурсів на досягнення конкретних цілей і результатів, забезпечити прозорість та ефективне використання бюджетних коштів (табл. 1.8).

Разом з цим, програмно-цільовий підхід може виявитися чутливим до недостатньої точності визначення цілей та результатів, а також вимагати значних зусиль у процесі моніторингу та контролю за виконанням програм. Для повного розуміння переваг та недоліків програмно-цільового методу бюджетування необхідно ретельно проаналізувати його вплив на конкретну ситуацію та врахувати взаємозв'язок із загальною стратегією управління фінансами та ресурсами.

Таблиця 1.8

Переваги та недоліки використання програмно-цільового методу
бюджетування на місцевому рівні

Переваги	Недоліки
Чіткі цілі та результати. Програми мають конкретно визначені цілі та результати, що сприяє зосередженості на досягненні стратегічних завдань	Складність у розробці програм. Розробка програм вимагає значних зусиль та ресурсів, особливо при визначенні чітких цілей та результатів
Ефективне використання ресурсів. Забезпечує можливість ефективного розподілу бюджетних ресурсів, спрямованих на досягнення певних цілей і завдань	Обмежена гнучкість. Може обмежувати гнучкість у розподілі ресурсів, оскільки вони прив'язані до конкретних програм та цілей
Транспарентність. Забезпечує прозорість у використанні бюджетних коштів, оскільки кожна програма має чітко визначені цілі та результати	Ризик несправедливості. Існує ризик, що певні групи або сфери можуть отримати недостатньо ресурсів через обмежену кількість програм
Стимулює відповідальність. Заохочує відповідальність виконавців програм за досягнення запланованих результатів	Підвищення адміністративних витрат. За недостатньої ефективності управління програмами можуть зростати витрати на адміністрування та контроль

Джерело: систематизовано автором за [47; 85]

У період військового часу запроваджені особливі умови організації бюджетного процесу на місцевому рівні, зокрема введена можливість не застосовувати програмний метод бюджетування [51].

Отже, програмно-цільовий метод бюджетування відрізняється від традиційного тим, що він більше спрямований на досягнення конкретних результатів і враховує потреби та пріоритети суспільства, а не лише на адміністративно-економічний розподіл ресурсів. У контексті програмно-цільового методу бюджетування програми виступають як основний інструмент для спрямування ресурсів на досягнення стратегічних цілей і підвищення ефективності діяльності місцевих органів влади. Програми є ключовим елементом цього методу, що забезпечує системність, прозорість та ефективність управління бюджетними ресурсами. Хоча програмно-цільовий метод бюджетування має численні переваги, необхідно ураховувати його недоліки для досягнення максимальної ефективності й результативності.

Висновки до розділу 1

Дослідження місцевого бюджету як фінансової основи місцевого самоуправління підтвердило, що місцевий бюджет відіграє ключову роль у фінансовому забезпеченні місцевого самоврядування. Він виступає основним джерелом фінансування для забезпечення соціальних, економічних та інфраструктурних потреб громад. Висвітлення та аналіз місцевого бюджету сприяє підвищенню його прозорості та відкритості перед громадськістю, що сприяє залученню мешканців території до процесів прийняття рішень та підвищенню їхньої довіри до місцевої влади. Процес децентралізації дозволяє місцевим органам краще розуміти потреби та проблеми своєї громади і ефективно використовувати ресурси для їх вирішення. Місцеві бюджети відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості, відповідальності та ефективності місцевого самоврядування, оскільки вони сприяють залученню громадськості до процесу прийняття рішень і створюють можливості для громадського контролю за використанням коштів. Активна фаза децентралізації триває, хоча повномасштабна агресія з 24 лютого 2022 року змінила вектор

політичної активності, відтермінувавши питання децентралізації. Залучення представників громади до управління місцевими бюджетами дозволяє краще врахувати їхні потреби та інтереси.

Результати дослідження теоретичних аспектів фінансової стійкості місцевого бюджету, дозволили визначити, що фінансова стійкість місцевих бюджетів визначається рівнем доходів і витрат, який гарантує виконання відповідних обов'язків органами державної влади. Фінансову стійкість територіальної громади можна розглядати з позиції збалансованості доходів та витрат місцевих бюджетів, їх фінансової незалежності та здатності самостійно забезпечувати розвиток регіону у довгостроковій перспективі, а також здатності стабільно розвиватися й протистояти зовнішнім та внутрішнім впливам. Для оцінки рівня фінансової стійкості у вітчизняній практиці найчастіше використовують методи: порівняльного аналізу, метод коефіцієнтів, факторний аналіз, кореляційно-регресійний, трендовий, рейтинговий, інтегральний аналіз та метод прогнозування.

У ході дослідження програмно-цільового методу бюджетування на місцевому рівні було виявлено й проаналізовано його основні переваги та недоліки. Програмно-цільовий метод виявився ефективним інструментом управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні, оскільки дозволяє чітко визначати пріоритети у витрачанні коштів і спрямовувати їх на досягнення конкретних цілей і завдань. Разом з цим, виявлено певні недоліки програмно-цільового методу, зокрема, складність його впровадження та потреба у великій кількості ресурсів для моніторингу та оцінки результативності програм. Крім того, існує ризик перенасичення програмами, що може призвести до розпилення фінансових ресурсів та невпевненості у досягненні конкретних цілей. У період військового часу запроваджені особливі умови організації бюджетного процесу на місцевому рівні, зокрема введена можливість не застосовувати програмний метод бюджетування.

РОЗДІЛ 2. КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ БЮДЖЕТУ ПОЛТАВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1 Організаційно-економічна характеристика Полтавської територіальної громади

Полтавська територіальна громада була утворена на другому етапі децентралізації у 2020 р та об'єднала в собі 11 рад, що налічувало 312 814 мешканців, серед яких 286 649 (91,6%) – міське населення, 26 165 (8,4%) – сільське [69].

Наразі кількість населення зменшилася до 305 539 осіб, проте структура залишилася без змін, тобто у переважній більшості Полтавську територіальну громаду представляє міське населення. За національною ознакою на території громади проживає переважна більшість українців (близько 90%), близько 6% – росіян. У складі Полтавської територіальної громади об'єдналися 56 населених пункти загальною площею 548,9 км² з центром громади містом Полтавою (рис. 2.1).

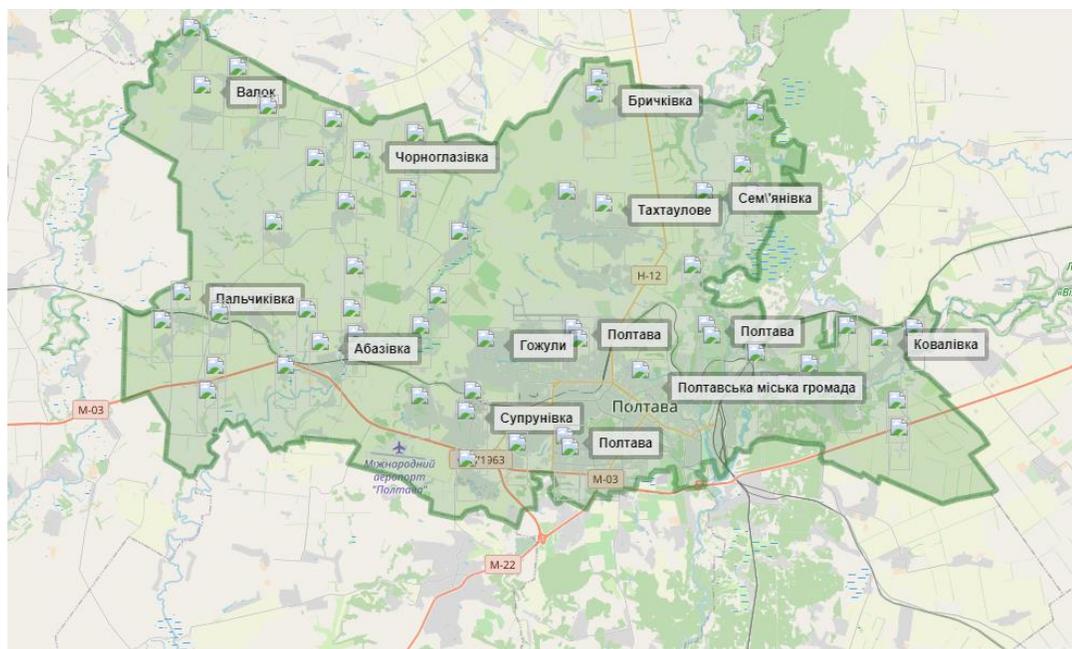

Рис. 2.1. Полтавська міська територіальна громада

Джерело: [65]

Полтавська територіальна громада географічно розміщена в центральній частині України та сході Полтавської області. Полтавська громада є найбільшою у Полтавській області та займає близько 39% її території, на якій проживає близько 42% населення області [65].

Сусідами із західної сторони Полтавської територіальної громади є Миргородська та Кременчуцька територіальні громади Полтавської області, зі східної – Люботинська та Лозівська територіальні громади Харківської області, що дає можливість взаємодії із цими територіальними громадами як в економічному, так і соціально-культурному розвитку.

На території Полтавської територіальної громади функціонує більше 29 підприємств різних організаційно-правових форм та власності (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Промисловий потенціал Полтавської територіальної громади

Станом на	Кількість суб'єктів господарювання юридичних осіб	Кількість суб'єктів господарювання фізичних осіб підприємців
01.01.2022 р.	15497	17919
01.01.2023 р.	15858	18117
01.10.2023 р.	16069	19141

Джерело: побудовано автором за [24]

Можна зробити висновок про те, що Полтавська територіальна громада володіє значним промисловим потенціалом, який є основним джерелом для забезпечення життєдіяльності громади та формування доходів до бюджету усіх рівнів.

Промисловість Полтавської територіальної громади представлена такими економічними видами діяльності як машинобудування та металообробка; нафтовидобувна та видобувна промисловість; легка промисловість; харчова промисловість; підприємства будівельної індустрії; виготовлення медичного

обладнання, інструментів і матеріалів. Трійка підприємств-лідерів у кожному з визначених секторів економіки представлені в табл. 2.2.

Крім промислових підприємств на території громади успішно функціонують торгівельно-виробничі комплекси, найвідомішими серед яких є: ТОВ «Метро Кеш Енд Кері», Торговий комплекс «Епіцентр К», ТОВ «ЕКО», ТОВ «Сільпо-Фуд», ТОВ «АТБ Маркет», мережа магазинів «Маркет Опт».

Таблиця 2.2

Топ-3 підприємств Полтавської територіальної громади за видами економічної діяльності у 2023 р.

Вид економічної діяльності	Назва підприємства
машинобудування та металообробка	ПрАТ «Полтавський турбомеханічний завод»
	ТОВ «Торговий Дім «Полтавський автоагрегатний завод»
	ТОВ «Ді-Стар»
нафтовидобувна та видобувна промисловість	Нафтогазовидобувне управління «Полтаванафтогаз»
	ПАТ «Укрнафта»
	СП «Полтавська газонафтова компанія»
легка промисловість	філія ГУ «Полтавагазвидобування» АТ «Укргазвидобування»
	ТОВ «Ворскла-Мода»
	ТОВ «Крокуль»
харчова промисловість	КП «Полтавське виробничо-торгівельне трикотажне об'єднання «Мрія»
	ПрАТ «Полтавський олійноекстракційний завод Кернел Груп»
	ТОВ «Домінік Ко»
підприємства будівельної індустрії	ПрАТ «Фірма «Полтавпиво»
	ТзДВ «Полтавтрансбуд»
	ТОВ «Завод залізобетонних виробів №7»
виготовлення медичного обладнання, інструментів і матеріалів	ТОВ «Полтавський завод бетонних виробів «ЕВМ»
	АТ «Полтавський завод медичного скла»
	Полтавське казенне експериментальне протезно-ортопедичне підприємство
	ТОВ «Полтавський завод кварцевого скла»

Джерело: побудовано автором за [75]

Враховуючи, що більшість території Полтавської громади відноситься до міського типу, то сільськогосподарське виробництво дещо поступається промисловості, проте займає в громаді своє достойне місце представлене 37

сільськогосподарськими підприємства та фермерськими господарствами у 10 старостинських округах [56].

Вирізняється Полтавська територіальна громада й власним крафтовим виробництвом. Найбільш відомими серед таких виробництв є: пивоварня «BEER HOUSE», пекарня «Булочка», пекарня «Глеб Булочкін», мережа «Сімейна пекарня», пекарня «Тілі тесто», пекарня «Паляничка» [69].

У Полтавській міській територіальній громаді маємо широко розвинену мережу торгових, ресторанних та готельних закладів, які найбільш активними суб'єктами господарювання громади. На сьогодні в цій мережі близько 1500 магазинів, 538 ресторанів, 15 готелів та 276 об'єктів побутового обслуговування.

У десяти старостинських округах, які входять до складу Полтавської міської територіальної громади, діють 67 магазинів, 10 закладів громадського харчування, 5 перукарень, 1 майстерня з ремонту одягу, 1 лазня, 4 готелі, 2 ринкових майданчики, 2 стоматологічні кабінети і 4 автозаправні станції [69].

У місті Полтава функціонує 26 ринків, що налічують 7,8 тисяч торгових місць, з них 16 мають статус комунальних.

Освітні, медичні та культурні заклади територіальної громади отримують фінансування з місцевого бюджету. Наразі на території громади налічується 142 заклади освіти, серед яких 66 закладів дошкільної освіти, 64 одиниць – загальної середньої освіти, 3 заклади – позашкільної освіти та 9 одиниць – професійно-технічних закладів [69].

Розвитку та вихованню дітей в громаді надається великого значення, що підтверджується високими місцями на олімпіадах та конкурсі-захисті Малої академії наук. В умовах війни територіальна громада змогла забезпечити безпечні умови перебування дітей у закладах освіти.

Заклади охорони здоров'я на 01.10.2022 р. налічували 1580 ліжок. За ініціативою органів місцевої влади Полтавської територіальної громади було підписано трьохсторонню угоду, між ГО «Електронна Республіка», міжнародною

організацією USAID, яка є провідною агенцією міжнародного розвитку, в ході якої було залучено грантові кошти у розмірі 250 тис грн, які було витрачено на закупівлю генераторів для 6 лікарень громади та 9 територіальних округів. Проте, відповідно до проведеного моніторингу, населення громади має низький рівень здоров'я, в громаді не вистачає фінансових ресурсів для забезпечення ефективної системи здоров'я, населення, медичні заклади потребують поліпшення якості умов, спостерігається підвищення показників рівня захворюваності за такими хворобами як туберкульоз, гепатит В та С, ВІЛ, СНІД [25].

На території Полтавської територіальної громади розміщено 632 об'єкти культурної спадщини. Через військову агресію розвиток туризму та мистецької творчості в громаді розглядаються через призму війни. Тому багато культурних закладів закриті або використовуються для розміщення внутрішньо переміщених осіб.

На території Полтавської територіальної громади функціонують залізничний, автомобільний, річковий, трубопровідний та повітряний транспорт. Найпоширенішим видом громадського транспорту є автобуси та тролейбуси, яких наразі налічується 210 автобусів та 103 тролейбуси. При цьому, більшість підприємств, що надають послуги перевезення є некомунальними підприємствами, а фізичними особами підприємцями, що може свідчити про сприяння місцевої влади розвитку малого та середнього бізнесу. Лідерами в цій галузі є КП «Полтаваелектроавтотранс», ПП «Вежа-1» та ТОВ ТОВ «Люкс-Полтава 2009» [69].

Усі комунальні транспортні засоби обладнані GPS-навігацією та системами звукового оголошення назв зупинок для інформування пасажирів. Інформаційний супровід громадського транспорту забезпечують веб-сайти «<https://www.eway.in.ua/ua/cities/poltava>» та «<http://gps.poltava.ua/>». Крім того, жителями громади активно використовується мобільний додаток «EasyWay», в якому розміщена вся актуальна інформація.

Віддалені округи територіальної громади обслуговуються 7 приміськими маршрутами.

Слід підкреслити, що влада територіальної громади надає великого значення забезпечення можливості пільгового перевезення, з цією метою впроваджуються автоматизовані системи обліку для фіксації кількості поїздок. Закінченню реалізації такого проекту стало на заваді військове положення та неможливість отримати необхідне технічне обладнання. Проте, для вирішення питання пільгових перевезень в округах Полтавської міської територіальної громади було прийнято Програму компенсаційних виплат за пільговий проїзд на приміських маршрутах автомобільним транспортом загального користування для окремих категорій мешканців, що проживають у селах Полтавської міської територіальної громади. Ця програма передбачає компенсаційні виплати перевізникам, які обслуговують приміські маршрути та забезпечують безкоштовні перевезення для пільгових категорій мешканців [56].

Залізничний транспорт відіграє одну із ключових ролей у забезпеченні логістики громади. Враховуючи рельєф, територіальна громада має найдовшу об'їзну колію. На території Полтавської міської територіальної громади розташовані два повноцінних залізничних вокзали, які мають зв'язок із столицею швидкісним потягом «Інтерсіті +».

Особливістю транспортної інфраструктури Полтавської територіальної громади є наявність аеропорту, проте, повноцінно він не використовувався. Місцева влада сподівається, що після завершення військового конфлікту вдасться запуснути перспективні міжнародні напрямки до Єгипту, Туреччини, ОАЕ та Греції, а також внутрішні рейси до Одеси та Львову.

На чолі Полтавської міської територіальної громади стоїть виконавчий комітет, керівником якого є міський голова. Наразі обов'язки міського голови виконує секретар міської ради Ямщикова Катерина Леонідівна, 07.12.1990 р.

народження, яка має вищу освіту. Депутатський склад Полтавської міської ради налічується 39 осіб, а кількість виборців – 305 539 осіб [56].

Виконавчий комітет Полтавської міської територіальної громади є одним із ключових органів у системі місцевого самоврядування. Він відповідає за виконання рішень та роботу міської ради, управління міським бюджетом, розроблення та реалізацію міської стратегії розвитку, координацію діяльності міських відомств та служб, забезпечення виконання законів та нормативно-правових актів в межах територіальної громади тощо.

Виконавчий комітет Полтавської міської територіальної громади складається з керівників відділів та управлінь, які відповідають за різні сфери діяльності, такі як міське господарство, економіка та фінанси, соціальний захист, освіта, культура, містобудування та інфраструктура тощо. Вони працюють під керівництвом міського голови та взаємодіють один з одним для досягнення місії та цілей міста (рис. 2.2)

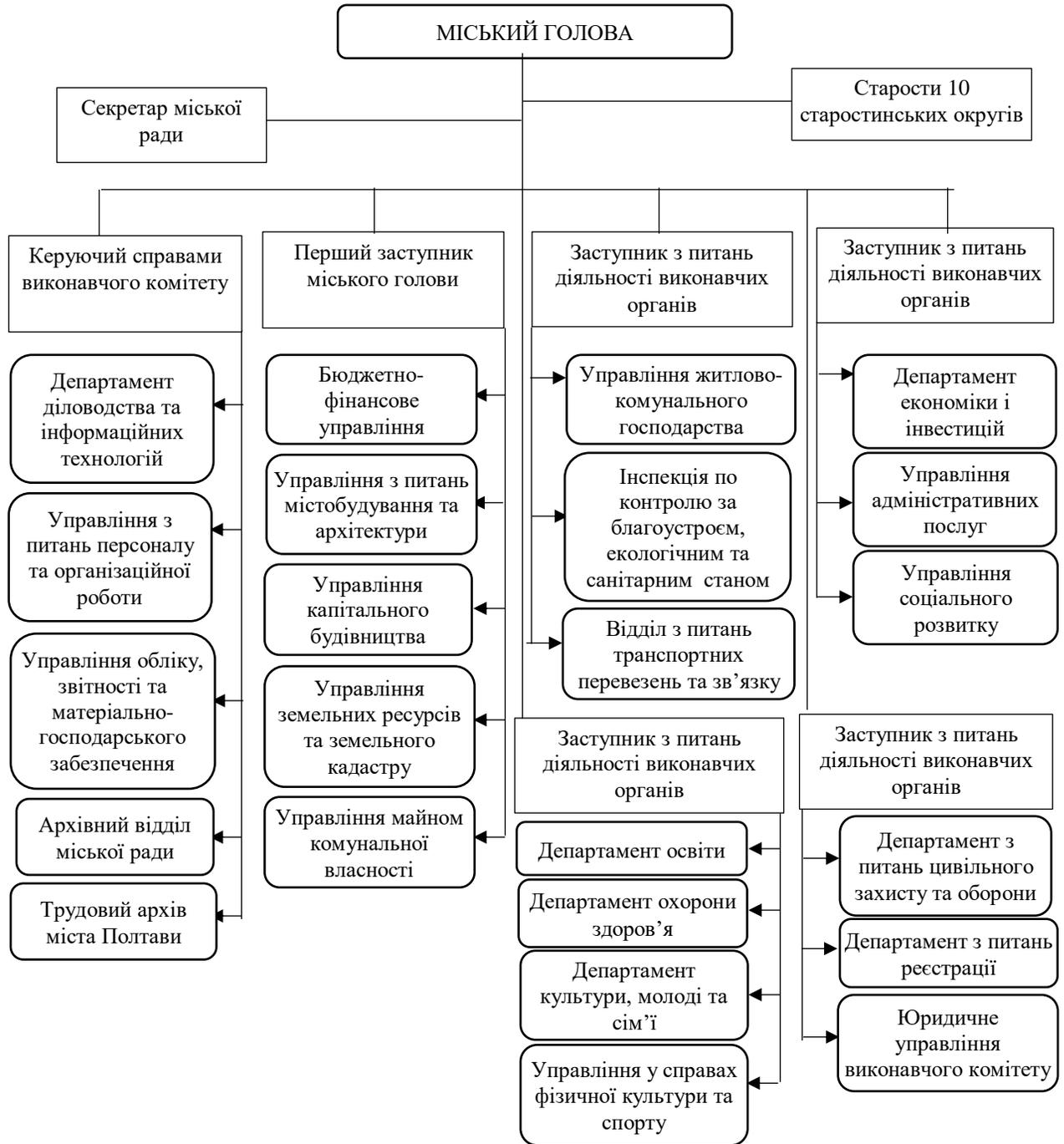

Рис. 2.2. Структура виконавчого апарату Полтавської міської територіальної громади

Джерело: [54]

Виконавчий комітет здійснює свою діяльність на основі плану роботи, що затверджується міською радою. Він проводить засідання для обговорення

актуальних питань міського життя, вносить пропозиції та рекомендації щодо подальшого розвитку територіальної громади, співпрацює з громадськістю та іншими зацікавленими сторонами.

Основною метою діяльності місцевої влади є сприяння розвитку економічного потенціалу Полтавської міської територіальної громади, підвищенні рівня життя та благополуччя мешканців громади, протистояння негативним наслідкам російської військової агресії, сприяння інвестиційній та підприємницькій активності малих і середніх підприємств, поліпшенні енергоефективності житлово-комунальних та соціальних об'єктів, створенні сприятливих умов для сталого розвитку громади, а також просуванні процесів інформатизації та цифрового розвитку в громаді (рис. 2.3).

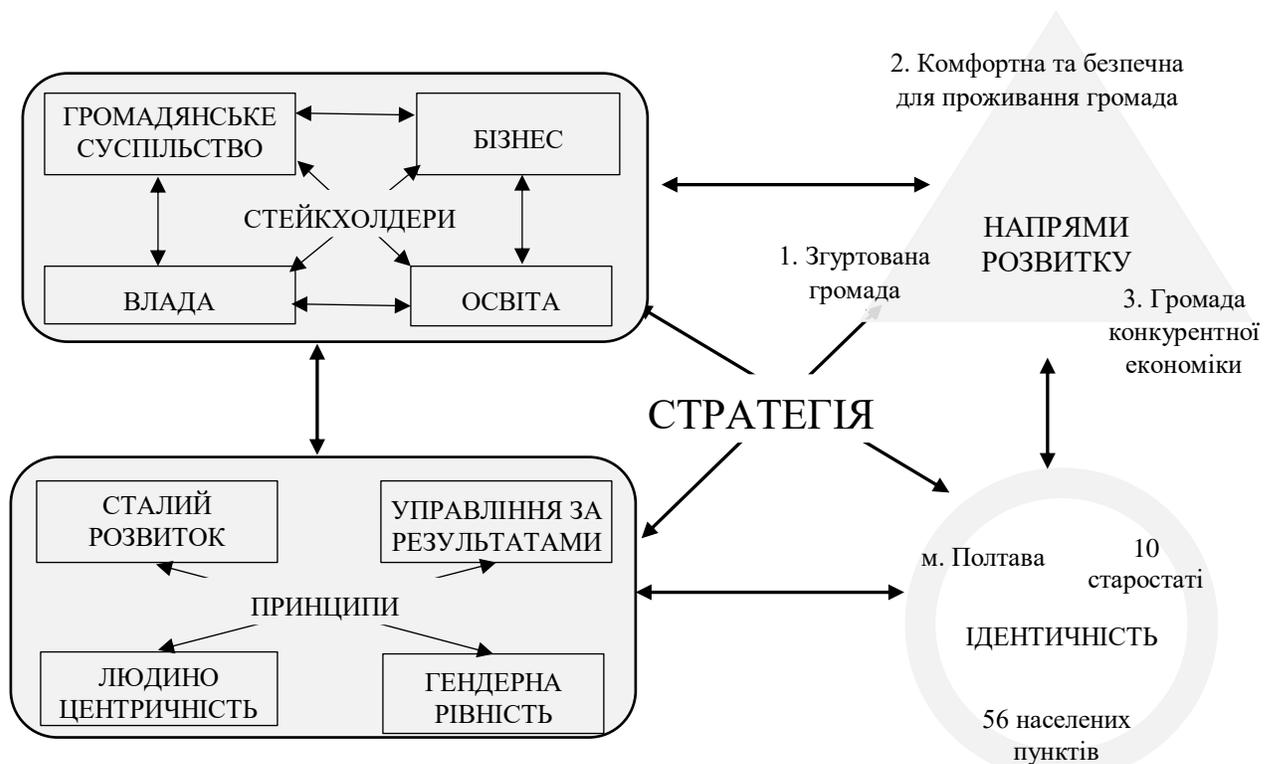

Рис. 2.3. Стратегія розвитку Полтавської міської територіальної громади
Джерело: [81]

Крім стратегічних цілей, Полтавська територіальна громада має оперативні цілі, які полягають у створенні:

- громади, що забезпечує мобільність та доступність для всіх;
- громади з високоякісною освітою;
- громада, яка підтримує місцеву ідентичність;
- розвинену молодіжну сферу;
- громаду, де влада відкрита до конструктивного спілкування з мешканцями;
- якісні медичні послуги, що відповідають потребам мешканців;
- високоякісні комунальні послуги;
- умови для безпечного проживання;
- екологічно чисту громаду;
- соціальні послуги, доступні для людей з обмеженими можливостями та маломобільних мешканців;
- активну підприємницьку діяльність;
- сприятливий клімат для бізнесу;
- громаду, яка приваблює інвестиції [69].

За оцінкою соціально-економічного розвитку міської території можна зробити висновок про незначне його уповільнення у 2023 р., так як більшість показників мають негативну динаміку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Основні показники соціально-економічного розвитку Полтавської міської територіальної громади

Показники	2021 р.	2022 р.	Темпи приросту 2022 р. до 2021 р.	2023 р.	Темпи приросту 2023 р. до 2022 р.
1	2	3	4	5	6
Чисельність населення громади, осіб	312814	309647	98,99	305539	98,67
Середньомісячна заробітна плата одного працівника територіальної громади, грн.	13321	13412	100,68	14518	108,25
Доходи місцевого бюджету (без трансфертів), млн грн	3900,5	4596	117,83	4821,4	104,90

Надходження податків, зборів та інших платежів до загального фонду, млн грн	3098,8	3940,4	127,16	4054,1	102,89
---	--------	--------	--------	--------	--------

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6
Видатки місцевого бюджету, млн грн	3985,3	4406,5	110,57	5519,9	125,27
Кількість видів адміністративних послуг, що надається через ЦНАП	189	248	131,22	383	154,44
Кількість маршрутів громадського пасажирського транспорту	76	76	100,00	48	63,16

Джерело: побудовано автором за [56]

Наразі, основними пріоритетами міської влади стали захист, підтримка військових та внутрішньо переміщених осіб, а також організація пунктів незламності та укриттів у шкільних закладах. Основною діяльністю органів місцевої влади стало забезпеченні життєво важливих потреб територіальної громади в умовах воєнного конфлікту, наскільки, наскільки це можливо.

Для визначення сильних та слабких сторін загального розвитку Полтавської міської територіальної громади було проведено SWOT-аналіз (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

SWOT-аналіз Полтавської міської територіальної громади

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
Вигідне географічне розташування	Дорожньо-транспортна інфраструктура: дороги у поганому стані, обмежена логістика перевезень, недостатня транспортна доступність для мешканців віддалених старостатів
Природні ресурси та екологічно чисті рекреації сприяють розвитку туризму	Демографічні зміни: відтік молоді, зменшення народжуваності, старіння населення
Значний історико-культурний потенціал з об'єктами культурної спадщини	Недостатній рівень заробітної плати
Сільськогосподарські угіддя, розвиток органічного землеробства та виробництва органічної харчової продукції	Ускладнена комунікація між владою, громадою та бізнесом

Стійкий місцевий бюджет	Застаріла матеріально-технічна база закладів професійно-технічної
Широка мережа освітніх, наукових, медичних та культурних закладів	Низька екологічна свідомість населення

Продовження табл. 2.4

1	2
Матеріально-технічна база для розширення медичних та соціальних послуг	Недостатній рівень інвестиційної привабливості
Центр надання адміністративних послуг (ЦНАП), що забезпечує доступ до необхідних адміністративних послуг онлайн та офлайн	
Можливості	Загрози
Розвиток партнерських відносин з міжнародними організаціями для відновлення та розвитку громади після війни	Ризик подальшої військової ескалації
Реалізація державних програм відновлення та розвитку	Зниження економічного потенціалу громади
Підтримка розвитку підприємництва з боку держави та області	Соціально-економічні розбіжності серед населення
Розвиток сучасних інформаційних технологій для полегшення комунікації та залучення громадян до управління громадою	Зростання цін
Підтримка попиту на сільськогосподарську продукцію територіальної громади	Підвищення рівня безробіття та бідності у населення.
Реформування освіти, охорони здоров'я	Активний міграційний процес
	Неприваблива інвестиційна обстановка та високі ризики інвестування в Україну
	Скорочення середньої тривалості життя
	Загроза епідемій
	Неефективна система статистики

Джерело: побудовано автором

Отже, організаційно-економічна характеристика Полтавської територіальної громади свідчить про наявність значного потенціалу для розвитку, але також вказує на ряд проблемних аспектів, що потребують уваги та вирішення. Громада має вигідне географічне розташування, природні ресурси та культурний потенціал, які можуть бути використані для розвитку туризму та інших галузей. Також вона володіє розвиненими освітніми та медичними системами й потенціалом для приваблення інвестицій. Проте, громада стикається з рядом проблем, таких як недостатній розвиток інфраструктури, економічні виклики у вигляді зниження доходів до місцевого бюджету, зростання безробіття та соціальні й екологічні проблеми. Недостатня доступність транспорту та послуг

для мешканців віддалених районів, складні умови для підприємництва та інвестицій, а також відсутність ефективного управління деякими аспектами життя громади, потребують уваги.

2.2 Аналіз динаміки і структури доходів і видатків місцевого бюджету Полтавської територіальної громади

В умовах постійних змін у економіці та фінансовій сфері, аналіз динаміки доходів і видатків місцевого бюджету стає важливою складовою для ефективного управління фінансами територіальної громади. Аналіз формування дохідної частини та визначення основних напрямів використання коштів місцевого бюджету Полтавської територіальної громади надасть можливість отримати глибше розуміння фінансової ситуації та виявити тенденції, які можуть вплинути на подальший розвиток територіальної громади.

Формування дохідної частини місцевих бюджетів відбувається з власних джерел, що визначені в законодавстві та закріплені порядком загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Крім цього, доходна частина може бути поповнювана за рахунок міжбюджетних трансфертів з державного бюджету та інших джерел фінансування, таких як позики, гранти та інвестиції.

Протягом трьох років дохідна частина місцевого бюджету Полтавської територіальної громади мала щорічну динаміку до зростання з 4 129 535 тис грн до 5 098 196 тис грн., тобто збільшилася на 23,5%. При чому власні надходження громади становлять у 2023 р. 18,69%. (табл. 2.5).

Обсяги податкових надходжень до місцевого бюджету Полтавської територіальної громади щорічно зростали, найвищі темпи зростання спостерігалися у 2022 р. (127,22%), у наступному році відбулося незначне зростання податкових надходжень. Неподаткові надходження не мали стабільної динаміки: знижуючись у 2022 р. на 58,99% та підвищуючись у наступному році

на 39,40%. Доходи від операції з капіталом були значними тільки у 2020 р., у наступні два роки сума надходжень за даним напрямком незначна.

Таблиця 2.5

Склад та структура виконання доходної частини зведеного бюджету
Полтавської міської територіальної громади у 2021–2023 рр.

Найменування показника	2021 р.		2022 р.		2023 р.	
	тис грн	%	тис грн	%	тис грн	%
Податкові надходження	3098780	75,04	3942216	81,77	4056535	79,57
Неподаткові надходження	230647	5,59	94591	1,96	131859	2,59
Доходи від операції з капіталом	13795	0,33	2	0,00	3	0,00
Цільові фонди	936	0,02	402	0,01	80	0,00
Разом доходів без урахування міжбюджетних трансфертів	3344158	80,98	4037211	83,74	4188477	82,16
Офіційні трансферти	556311	13,47	558796	11,59	571190	11,20
Дотації та субвенції з місцевих бюджетів	229066	5,55	225347	4,67	338529	6,64
Усього	4129535	100,00	4821354	100,00	5098196	100,00
Власні доходи	988348	23,93	657323	13,63	952856	18,69

Джерело: побудовано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

Слід зазначити, що хоча до місцевого бюджету Полтавської громади надходять державні трансферти, їх питома вага щорічно зменшується від 13,47% у 2020 р. до 11,20% у 2023 р. Хоча в абсолютному значенні відбувається незначне зростання. Близько 6% у структурі доходу бюджету складають дотації та субвенції з місцевих бюджетів. Протягом досліджуваного періоду найбільшу питому вагу у структурі доходів становили податкові надходження, частка яких коливалися від 75% до 82%. Неподаткові надходження щорічно втрачали ваги у загальній структурі доходів місцевого бюджету Полтавської громади з 5,59% до 2,59%.

Досліджуючи формування доходів бюджету Полтавської територіальної громади в розрізі загального та спеціального фонду можна зазначити, що більше

95,3% доходів місцевого бюджету формувалося за рахунок наповнення загального фонду у 2021 р., у наступний рік даний показник зріс до 98,8% та дещо знизився у 2023 р. до 98,5% (рис. 2.4).

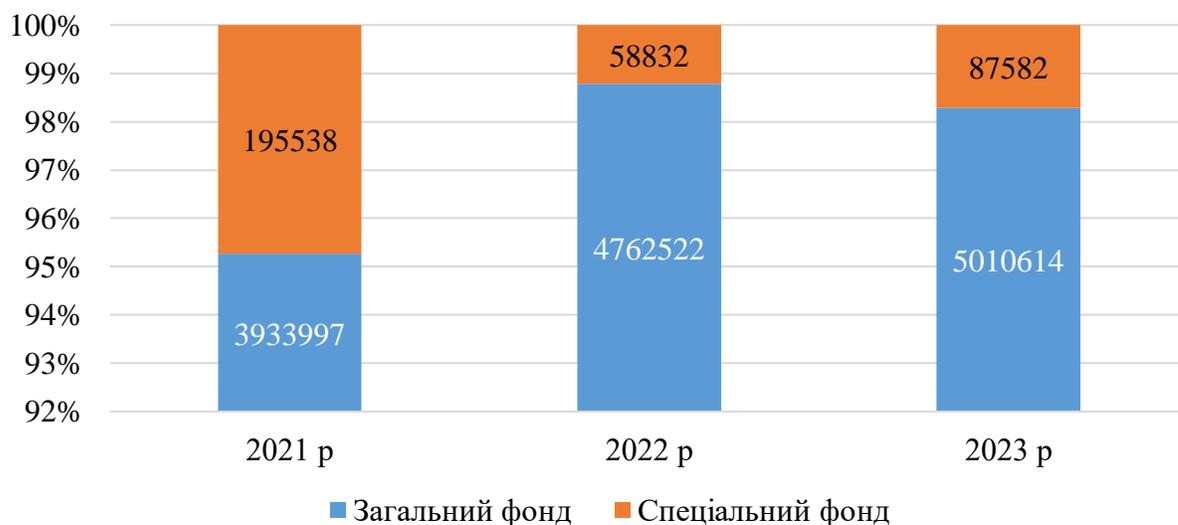

Рис. 2.4. Структура доходної частини бюджету Полтавської міської територіальної громади в розрізі загального та спеціального фонду, тис грн

Джерело: побудовано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

Структура загального фонду доходної частини бюджету Полтавської громади протягом трьох досліджуваних років не зазнала суттєвих змін: податкові надходження щорічно зростали і становили 79-80% від доходів загального фонду, неподаткові – близько 1%. Зростання податкових надходжень до загального фонду може бути ознакою позитивних економічних тенденцій у громаді, що свідчити про зростання обсягу економічної активності, підвищення рівня платоспроможності населення та розвиток підприємництва. Питома частка офіційних трансфертів знизилася з 14,14% у 2021 р. до 11,40% у 2023 р. У вигляді державних трансфертів Полтавська громада щорічно отримувала освітню субвенцію; у 2021 р. субвенцію на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення доступності широкосмугового доступу до Інтернету в сільській місцевості та у 2023 р. дотацію на здійснення повноважень органів місцевого

самоврядування на територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації. Дотації та субвенції з місцевих бюджетів становлять близько 6% (рис. 2.5)

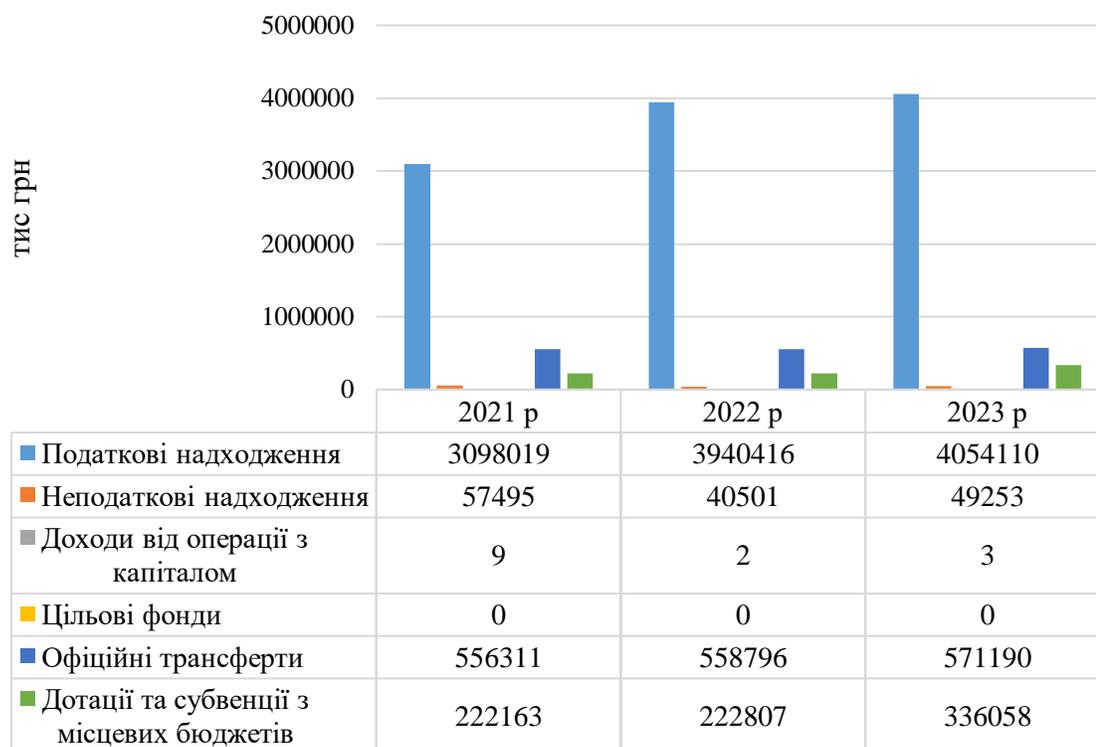

Рис. 2.5. Динаміка змін власних надходжень та дотацій у загальному фонді бюджету Полтавської міської територіальної громади

Джерело: побудовано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

Доходи загального фонду зведеного бюджету Полтавської територіальної громади, отримані без трансфертів та субвенцій з місцевих бюджетів, на 98,32% забезпечили чотири основні джерела наповнення: податок та збір на доходи фізичних осіб (69,04%), єдиний податок (12,23%), внутрішні податки на товари та послуги (8,80%) та податок на майно (8,25%) (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Розподіл надходжень до загального фонду зведеного бюджету Полтавської територіальної громади протягом 2021–2023 рр., тис грн

Найменування показника	2021 р.	2022 р.	Темпи зростання, %	2023 р.	Питома вага, %	Темпи зростання, %
1	2	3	4	5	6	7
<i>Податкові надходження</i>	<i>3098019</i>	<i>3940416</i>	<i>127,19</i>	<i>4054110</i>	<i>98,80</i>	<i>102,89</i>
Податок та збір на доходи фізичних осіб	2063859	2768247	134,13	2833068	69,04	102,34

Продовження табл. 2.6

1	2	3	4	5	6	7
Податок на прибуток підприємств	2034	850	41,79	146	0,00	17,18
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	37065	25283	68,21	15995	0,39	63,26
Внутрішні податки на товари та послуги	239618	234239	97,76	361193	8,80	154,20
Податок на майно	287780	285356	99,16	338578	8,25	118,65
Туристичний збір	2463	3141	127,53	3351	0,08	106,69
Єдиний податок	465200	623300	133,99	501741	12,23	80,50
Інші податки	0	0	-	38	0,00	-
<i>Неподаткові надходження</i>	<i>57495</i>	<i>40501</i>	<i>70,44</i>	<i>49253</i>	<i>1,20</i>	<i>121,61</i>
Доходи від власності та підприємницької діяльності	21072	1385	6,57	6776	0,17	489,24
Адміністративні збори та платежі	27763	30908	111,33	26583	0,65	86,01
Інші неподаткові надходження	8660	8208	94,78	15894	0,39	193,64
Усього надходження	3155514	3980917	126,16	4103363	100,00	103,08

Джерело: розраховано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

Динаміка податкових надходжень показує, що сума податку та збору на доходи фізичних осіб має стабільну динаміку до зростання, хоча у 2023 р. темпи її зростання невеликі (рис. 2.6).

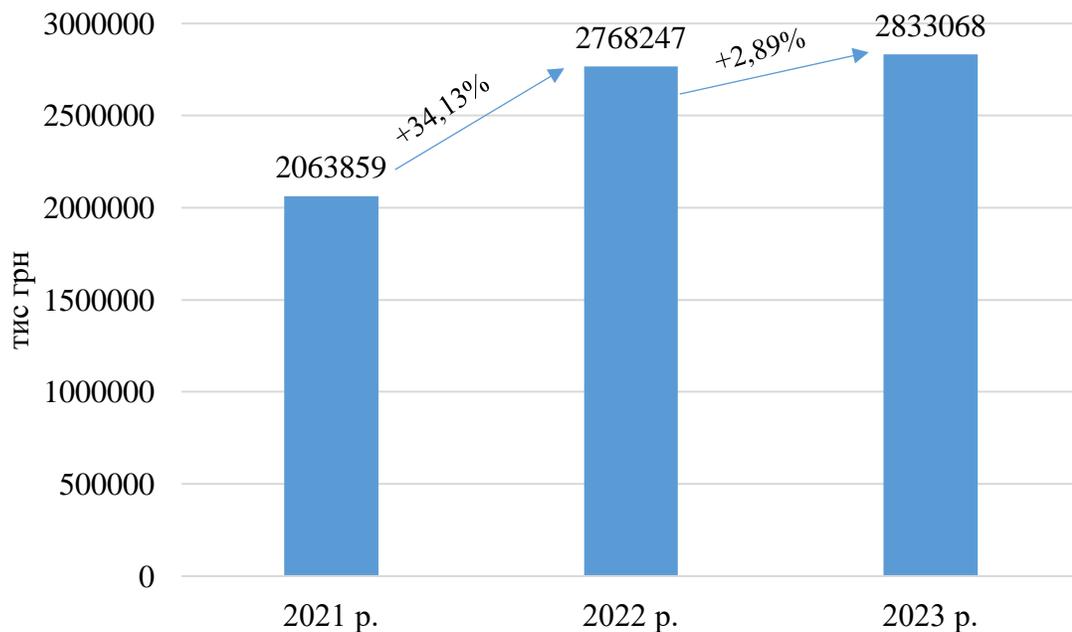

Рис. 2.6. Зростання надходжень ПДФО до загального фонду Полтавської міської територіальної громади у 2021–2023 рр.

Джерело: побудовано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

Такий вид податку як туристичний збір збільшився у 1,3 рази протягом досліджуваного періоду, хоча його частка у структурі власних надходження невелика, близько 0,1%. Доходи від єдиного податку, який посідає друге місце за вагомістю наповнення бюджету, зменшилися у 2023 р. на 19,5%. Проте, зросли такі види податку як внутрішні податки на товари та послуги та податок на майно на 54,20% та 18,65% відповідно. Відмічається зниження надходжень від рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів з 37065 тис грн у 2021 р. до 15995 тис грн, тобто у 2,3 рази та зниження її питомої ваги у структурі власних надходжень до 0,39%. Подібну динаміку має податок на прибуток підприємств, який у 2021 р. становив 0,06%, на кінець досліджуваного періоду зменшився до 0,004%, тобто не має значного впливу на формування доходної частини місцевого бюджету. Усі неподаткові надходження невеликі та становлять менше 1% у структурі власних надходжень. Для підвищення неподаткових надходжень місцевій владі необхідно більше працювати над розвитком інвестиційного клімату, розширення партнерства з приватним сектором та розвитком інноваційного сектору, що сприятиме збільшенню неподаткових надходжень від зазначених секторів діяльності. Дохідна частина спеціального фонду формується по іншому, на відміну від загального фонду. Спеціальний фонд наповнюється коштами, які будуть спрямовані на конкретні цілі або проєкти. Доходи спеціального фонду Полтавської територіальної громади складаються з доходів від власності та підприємницької діяльності, інших неподаткових надходжень та власних надходжень бюджетних установ (табл. 2.7).

Динаміка неподаткових надходжень до спеціального фонду бюджету Полтавської громади у 2022 р. відображає негативну динаміку за усіма її складовими. Загальний обсяг неподаткових надходжень спеціального фонду

зменшився у 3,2 рази. Проте, ситуація змінилася у 2023 р. – відбулося зростання наповнення на 52,72%, хоча рівня надходжень за 2021 р. досягти не вдалося. Значним бюджетоутворюючим спецфондом є власні надходження бюджетних установ, на підвищення рівня яких місцевому керівництву необхідно звернути увагу, адже саме за цим напрямком у 2021 р. був високий рівень надходжень.

Таблиця 2.7

Динаміка неподаткових надходжень спеціального фонду зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади за 2021 – 2022 рр., тис грн

Найменування показника	2021 р	2022 р	Темпи зростання, %	2023 р	Питома вага, %	Темпи зростання, %
Доходи від власності та підприємницької діяльності	837	0	0,00	220	0,27	-
Інші неподаткові надходження	308	100	32,47	244	0,30	244,00
Власні надходження бюджетних установ	172008	53990	31,39	82142	99,44	152,14
Всього неподаткових надходжень	173153	54090	31,24	82606	100,00	152,72

Джерело: розраховано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

Власні доходи місцевого бюджету Полтавської територіальної громади у період 2021–2023 р. не мали стабільної динаміки: найбільшими були у 2021 р. (988348 тис грн), найменшими – у 2022 р. (657323 тис грн). У 2023 р. власні доходи громади зростали завдяки збільшенню як податкових, так і неподаткових надходжень (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Склад, структура та динаміка власних доходів бюджету Полтавської міської територіальної громади у 2021–2023 рр.

Група доходів	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2023 р. до	
				2021 р.	2022 р.
Власні доходи, всього, тис грн	988348	657323	952856	-35492	295533
Податкові надходження:	765348	580689	846578	81230	265889

частка податкових надходжень у власних доходах бюджету, %	77,44	88,34	88,85	11,41	0,51
Неподаткові надходження	208269	76230	106195	-102074	29965
частка неподаткових надходжень у власних доходах бюджету, %	21,07	11,60	11,14	-9,93	-0,45
Доходи від операції з капіталом	13795	2	3	-13792	1
частка доходів від операцій з капіталом у власних доходах бюджету, %	1,40	0,00	0,00	-	-
Цільові фонди	936	402	80	-856	-322
частка цільових фондів у власних доходах бюджету, %	0,09	0,06	0,01	-0,08	-0,05

Джерело: розраховано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

У структурі власних доходів місцевого бюджету Полтавської територіальної громади найбільшу частку займають податкові надходження, питома вага яких зросла з 77,44% до 88,85% або на 11,41%. Абсолютні значення податкових надходжень були найбільшими у 2023 р. та збільшилися у 1,5 рази, у порівнянні з попереднім роком.

Неподаткові надходження власних доходів бюджету Полтавської територіальної громади мали хвилеподібну динаміку та найбільшими були у 2021 р. (208269 тис грн). Питома вага неподаткових надходжень поступово скоротилася з 21,07% до 11,14%. Слід зазначити, що пропорція неподаткових надходжень до бюджету громади зменшувалась навіть у період, коли абсолютні значення таких надходжень збільшувалися. Це свідчить про значний ріст податкових надходжень у бюджеті Полтавської міської громади. Частка податкових та неподаткових надходжень у структурі власних доходів міського бюджету складає 99%.

У структурі податкових надходжень, що утворюють власні доходи бюджету Полтавської громади, близько половини становить єдиний податок, зростання якого відбулося на кінець досліджуваного періоду (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Склад та структура податкових та неподаткових надходжень у власних доходах зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади у 2021–2023 рр.

Група податків	2021 р.		2022 р.		2023 р.	
	тис грн	%	тис грн	%	тис грн	%
1	2	3	4	5	6	7
Власні доходи, в тому числі, тис. грн	988348	100,00	657323	100,00	952856	100,00
Податкові надходження, з них:	765348	77,44	580689	88,34	846578	88,85
податок на прибуток підприємств комунальної власності	2034	0,21	850	0,13	146	0,02
рендна плата за користування надрами місцевого значення	261	0,03	163	0,02	337	0,04
податок на майно	287780	29,12	285357	43,41	338578	35,53
туристичний збір	2463	0,25	3141	0,48	3351	0,35
єдиний податок	465200	47,07	289378	44,02	501741	52,66
екологічний податок	7610	0,77	1800	0,27	2425	0,25

Продовження табл. 2.9

1	2	3	4	5	6	7
Неподаткові надходження, з них:	208269	21,07	76230	11,60	106195	11,14
Плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів	20005	2,02	0	0,00	3624	0,38
Адміністративні штрафи та інші санкції	1068	0,11	1385	0,21	3152	0,33
Плата за надання адміністративних послуг	15188	1,54	20855	3,17	17277	1,81
Власні надходження бюджетних установ	172008	17,40	53990	8,21	82142	8,62

Джерело: розраховано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

Другу позицію у власних надходження становить податок на майно, його частка у 2023 р. складала 35,53%. Ще одним значним джерелом власних надходжень у бюджет громади є неподаткове надходження від бюджетних установ, частка яких знизилася протягом досліджуваного періоду з 17,40% до 8,62%. Інші податки і збори є незначними.

У розрахунку на одну особу громади обсяг доходів зведеного бюджету в 2021 році склав 13,2 тис грн, у 2023 р. – 16,69 тис грн, що є позитивною динамікою.

Аналіз доходної частини місцевого бюджету надає важливу інформацію про джерела фінансування та структуру надходжень. Однак, сам по собі цей аналіз не завжди може довести ефективність бюджету. Для цього потрібно оцінювати не лише обсяги доходів, але й їх використання, а також результати реалізації програм та проектів, які фінансуються за рахунок цих коштів.

Ефективність місцевого бюджету визначається його здатністю забезпечувати потреби місцевого населення у послугах та інфраструктурі, сприяти розвитку економіки та підвищенню якості життя громадян. Для оцінки цих аспектів необхідно проводити комплексний аналіз не лише доходної, але й видаткової частини бюджету.

Видатки зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади протягом досліджуваного періоду також зростали, при чому, якщо у 2022 р. темпи зростання надходжень (16,75%) перевищували темпи зростання видатків (10,57%), то у 2023 р. видатки збільшилися на 25,27%, тоді як доходи всього на 5,74%, що є негативною динамікою і призвело до дефіциту місцевого бюджету (рис. 2.7).

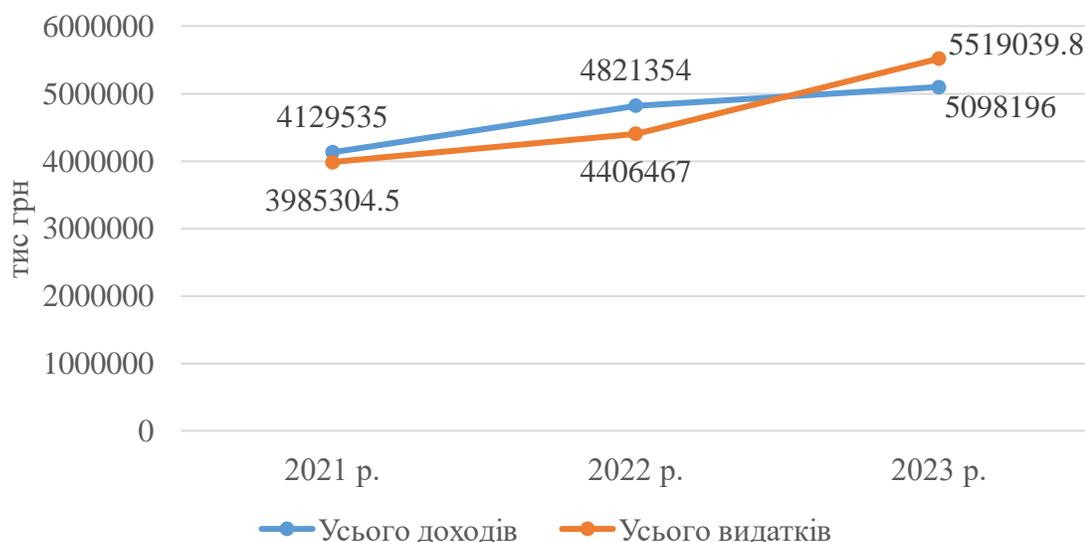

Рис. 2.7. Надходження та видатки зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади в 2021–2023 рр.

Джерело: побудовано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

Така динаміка може свідчити про погіршення ефективності планування фінансової діяльності місцевої громади та зниження ефективності виконання місцевого бюджету.

Видатки загального фонду бюджету, з урахуванням міжбюджетних трансфертів, у 2023 р. склали 5 519 864 тис грн, що на 38,51% більше, у порівнянні з 2021 р.

Розглядаючи структуру видатків зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади, можна відзначити її суттєву зміну: збільшення частки

спеціального фонду на кінець досліджуваного періоду. Якщо протягом 2021-2022 рр. видатки загального фонду становили 85-86%, то у 2023 р. їх частка зменшилася до 78,21% (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Склад та структура видатків зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади в 2021–2023 рр.

Показники	2021 р.		2022 р.		Темпи росту 2022 р. до 2021 р., %	2023 р.		Темпи росту 2023 р. до 2022 р., %
	тис грн.	Питома вага, %	тис грн.	Питома вага, %		тис грн.	Питома вага, %	
Загальний фонд	3446683	86,48	3749701	85,10	108,79	4316910	78,21	115,13
Спеціальний фонд	538631	13,52	656771	14,90	121,93	1202954	21,79	183,16
Кредитування	9,5	0,0002	5	0,0001	52,63	824,2	0,0149	16484,00
Разом видатків	3985304,5	100,00	4406467	100,00	110,57	5519039,8	100,00	125,25

Джерело: розраховано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

Слід відмітити, що темпи приросту видатків спеціального фонду щорічно перевищували темпи росту видатків загального фонду, що може свідчити про важливість спеціальних фондів у фінансуванні конкретних цілей та проєктів, які мають визначений характер і не підпадають під загальний бюджетний процес.

Важливо відзначити, що жоден із фондів не досяг запланованих показників у повному обсязі: витрати загального фонду були реалізовані лише в обсязі 96,02% у 2023 р., що на 8,46%, у порівнянні з попереднім роком та на 0,41%, у порівнянні з 2021 р. Заплановані видатки спеціального фонду були використані на 94,01%, що на 1,97% у порівнянні з 2022 р. та на 34,90% більше, у порівнянні з 2021 р. За цими даними можна зробити висновок про покращення процесу

планування та виконання місцевого бюджету Полтавської міської територіальної громади у 2023 р.

Витрати загального фонду зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади у 2023 р. склали 4316910 тис грн., що становить 96,02% від запланованого обсягу і на 15,13% більше, у порівнянні з попереднім роком (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Склад та структура видаткової частини зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади в 2021–2022 рр. за галузевою ознакою

Галузь	2021 р.	2022 р.	Темпи росту 2022 р. до 2021 р., %	2023 р.		Темпи росту 2023 р. до 2022 р., %
	тис грн.	тис грн.		тис грн.	Питома вага, %	
Державне управління	325409	374954	115,23	437361	10,13	116,64
Освіта	1487731	1655874	111,30	1768682	40,97	106,81
Охорона здоров'я	294483	384346	130,52	349700	8,10	90,99
Соціальний захист та соціальне забезпечення	145169	170924	117,74	240445	5,57	140,67
Культура і мистецтво	98228	103348	105,21	108710	2,52	105,19
Фізична культура та спорт	90490	90026	99,49	102446	2,37	113,80
Житлово-комунальне господарство	326861	332317	101,67	256397	5,94	77,15
Економічна діяльність	208974	193304	92,50	224433	5,20	116,10
Інша діяльність	10893	79052	725,71	37613	0,87	47,58
Реверсна дотація	280200	40088	14,31	409640	9,49	1021,85
Субвенції з місцевого бюджету державному бюджету	1906	36339	1906,56	21117	0,49	58,11
Дотації з місцевого бюджету іншим бюджетам	152411	172672	113,29	173074	4,01	100,23
Субвенції з місцевих бюджетів іншим бюджетам	23928	116457	486,70	187292	4,34	160,83
Усього видатків	3446683	3749701	108,79	4316910	100,00	115,13

Джерело: розраховано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

За більшістю джерел видатків спостерігається щорічне зростання, окрім видатків на охорону здоров'я та житлово-комунальне господарство. Якщо

видатки на охорону здоров'я збільшилися у 2022 р. на 30,52% у порівнянні з 2021 р., то їх обсяги знизилися у 2023 р. на 9,01% та становлять у загальній структурі видатків близько 8%. У 2021-2022 рр. видатки на житлово-комунальне господарства становили близько 8-9%, проте у 2023 р. їх обсяги зменшилися на 22,85%, що призвело до зниження питомої частки у загальній структурі видатків до 5,94%.

Найбільшу питому вагу в структурі видатків місцевого бюджету становлять видатки на освіту, частка складає 40-44%. Витрати на державне управління місцевої влади складають близько 10% видаткової частини бюджету. Видатки на дотації та субвенції до державного бюджету були найвищими у 2023 р. і склали 430757 тис грн, що у 4,6 разів більше, у порівнянні з попереднім роком та на 53,69% більше, у порівнянні з 2021 р. Спостерігається й значне зростання видатків, направлених на дотації та субвенції для інших місцевих бюджетів. Якщо у 2021 р. їх питома вага становила 5,12% від загального обсягу видатків, то у 2023 р. досягла рівня у 8,35%.

На рис. 2.8 подано структуру видатків загального фонду зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади в 2021-2023 рр.

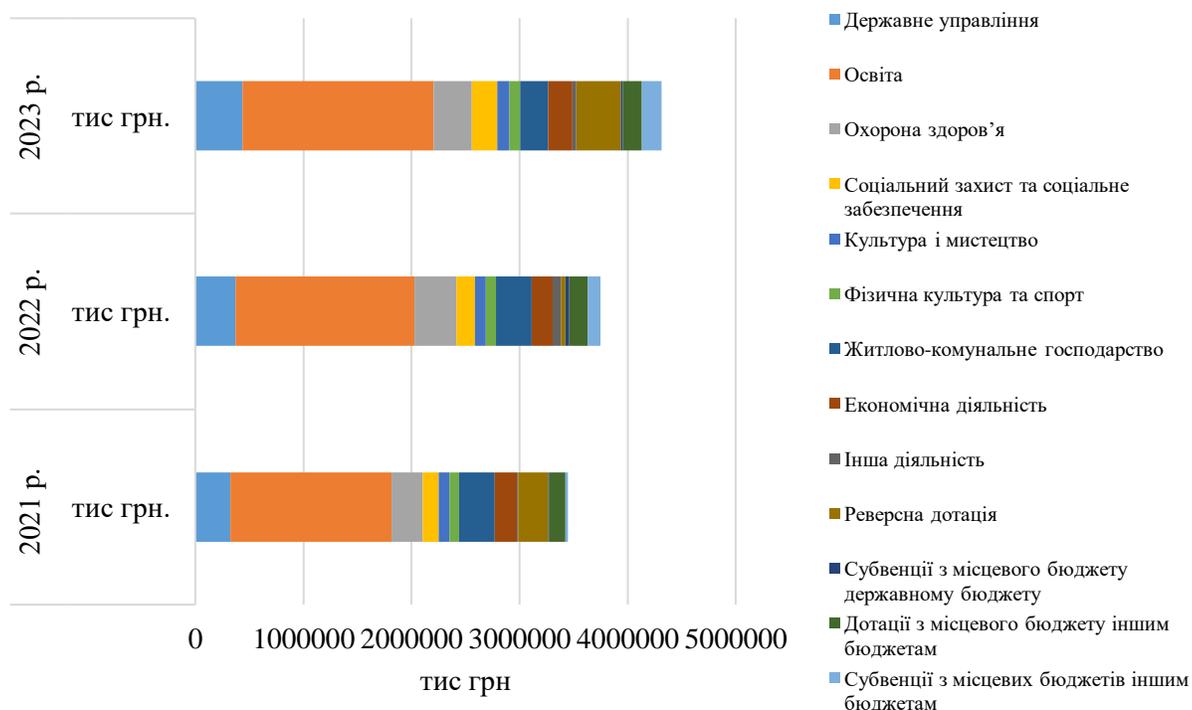

Рис. 2.8. Структура видатків загального фонду зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади в 2021-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

Розглядаючи видатки зведеного бюджету за програмно-цільовим напрямком можна зазначити, що на реалізацію різноманітних програм у сфері управління витрачено у 2023 р. загальну суму 230 805,0 тис. грн. це включає такі програми, як технічне забезпечення проведення сесійних засідань Полтавської міської ради, придбання нагородних матеріалів та іміджевої продукції, підтримку стратегічних ініціатив та реалізацію проєктів розвитку міської територіальної громади на 2021–2025 роки, програми «Розвиток освіти дорослих Полтавської міської територіальної громади на 2021-2025 роки», програми охорони довкілля Полтавської міської територіальної громади на 2023-2027 роки, програми фінансування за рахунок коштів бюджету Полтавської міської територіальної громади заходів демонтажу тимчасових споруд, рекламних та спеціальних конструкцій та проведення інших видів робіт, пов'язаних з демонтажем на 2021-

2023 рр., місцевої цільової програми «Полтавський спротив» у 2022-2024 роках, програми управління об'єктами нерухомого майна комунальної власності територіальної громади Полтавської міської територіальної громади на 2021-2023 роки та утримання органів місцевого самоврядування [55].

На профілактику та ліквідацію надзвичайних ситуацій, а також на фінансування рятувально-водолазної служби у 2023 р. було спрямовано 9 373,2 тис. грн. З цієї суми, 300,2 тис. грн. було витрачено на виконання програми «Розвиток цивільного захисту Полтавської міської громади 2023-2025 років». Крім того, на заходи і роботи з територіальної оборони, що фінансуються за рахунок коштів загального фонду бюджету, було витрачено 11 559,4 тис. грн [55].

На житлово-комунальне господарство було витрачено 149 578,5 тис. грн. з коштів загального фонду, що на 65 092,4 тис. грн. (або -30,3%) менше, ніж протягом 2022 р. Інші заходи у сфері електротранспорту отримали фінансування на суму 152 661,2 тис. грн. На утримання та розвиток автомобільних доріг та дорожньої інфраструктури було використано 15 559,5 тис. грн. за рахунок коштів місцевого бюджету [55].

Видатки по спеціальному фонду бюджету Полтавської міської територіальної громади за 2023 р. склали 1 202 954 тис. грн., що на 83,16% більше у порівнянні з минулим роком.

У 2023 р. відбулося помітне зростання видатків спеціального фонду за рахунок місцевого бюджету. Найбільший внесок у ці видатки здійснили:

фінансування багатопрофільної стаціонарної медицини (31,31%);

фінансування житлово-комунального господарства (14,94%);

фінансування надання загальної середньої освіти закладами загальної середньої освіти (12,83%).

Розглядаючи ефективність виконання зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади протягом 2021-2023 рр. можна зазначити, що у 2021 та 2022 рр. місцевий бюджет мав позитивний баланс, коли доходи

перевищували видатки Проте у 2023 р. відбулося збільшення видатків, що перевищило зростання доходів, що призвело до дефіциту в місцевому бюджеті на 421668 тис грн. Перевищення зростання видаткової частини бюджету над дохідною може створити проблеми з фінансуванням майбутніх програм та послуг, а також призвести до нестачі коштів для покриття поточних витрат.

Отже, структура зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади протягом 2021–2023 рр. суттєво не змінилася: надходження без урахування трансфертів становлять більше 80%, частка офіційних трансфертів щорічно зменшується. Обсяги надходжень щорічно зростали, загальні темпи зростання склали 127,37%. Власні надходження до місцевого бюджету становили у 2023 р. 18,69%, при чому більшість місцевих податків мали позитивну динаміку до зростання, проте їх частка у формуванні власних надходжень є незначною. Основним джерелом наповнення місцевого бюджету залишається податок та збір на доходи фізичних осіб. У видатковій частині просліджувалася щорічна динаміка до зростання видатків, при чому у 2023 р. рівень видатків перевищив рівень надходжень, що призвело до дефіциту бюджету Полтавської міської територіальної громади. Найвищі обсяги видатків спостерігалися у сферу освіти, охорони здоров'я та житлово-комунального господарства.

2.3 Оцінка фінансової спроможності Полтавської територіальної громади

Соціально-економічна політика місцевої влади має забезпечувати конкретну користь для кожного мешканця громади через ефективне впровадження заходів та програм, що розробляються та виконуються за рахунок місцевого бюджету.

Оцінку фінансової спроможності Полтавської територіальної громади було проведено на основі визначенні методиками, розробленої групою аналітиків під

керівництвом Яніни Казюк, експерта з публічних фінансів та місцевого самоврядування Центру політико-правових реформ, доктор наук з державного управління [57].

Запропонована методика включає в себе аналіз як абсолютних, так і відносних показників, визначення індивідуальних та граничних значень цих показників, а також розрахунок інтегрального показника фінансової спроможності територіальної громади.

Для розрахунку фінансової спроможності Полтавської територіальної громади протягом 2021-2023 рр. було використано дані, представлені у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Вихідні дані для розрахунку фінансової стійкості зведеного бюджету
Полтавської міської територіальної громади за 2021-2023 рр.

Показники	Досліджуваний період			Відхилення	
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2022 р. до 2021 р.	2023 р. до 2022 р.
1	2	3	4	5	6
Доходи загального фонду бюджету територіальної громади (за винятком трансфертів з державного бюджету, тис. грн)	3155523	3980919	4103366	825396	122447
Кількість мешканців громади, осіб	312814	309647	305539	-3167	-4108
Видатки загального фонду бюджету територіальної громади, тис. грн	3446683	3749701	4316910	303018	567209
Обсяг видатків на утримання апарату управління, проведених за рахунок коштів загального фонду місцевого бюджету громади, тис. грн	325409	374954	437361	49545	62407
Обсяг капітальних видатків, здійснених з бюджету громади, тис. грн	464984	665441	1092557	200457	427116
Сума зворотної дотації, яку громада повертає до державного бюджету, тис. грн	280200	40088	409640	-240112	369552
Видатки на заробітну плату з нарахуваннями, проведені із загального фонду місцевого бюджету громади, тис. грн	1787428	1844110	1991110	56682	147000
Сума видатків спеціального фонду місцевого бюджету, тис. грн	538631	656771	1202954	118140	546183

Продовження табл. 2.12

1	2	3	4	5	6
Обсяг видатків загального фонду територіальної громади на культуру та спорт, тис грн	188718	193374	211156	4656	17782
Загальний обсяг отриманих трансфертів, тис грн	556311	558796	571190	2485	12394
Обсяг доходів, що складається із загального та спеціального фондів місцевого бюджету, тис грн	4129535	4821354	5098196	691819	276842
Сума надходження місцевих податків і зборів до місцевого бюджету, тис. грн	755443	911797	843670	156354	-68127

Джерело: побудовано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів за [56]

Аналіз фінансової спроможності Полтавської міської територіальної громади включає декілька ключових аспектів: крім оцінки доходів та видатків місцевого бюджету, було оцінено ефективність використання бюджетних коштів та їх відповідність стратегічним цілям розвитку. Результати розрахунків представлено у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Розрахунок показників визначення рівня фінансової спроможності
Полтавської міської територіальної громади

Показники	Досліджувані роки			Відхилення	
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2022 р. до 2021 р.	2023 р. до 2022 р.
1	2	3	4	5	6
Інтервальне значення ТГ за сумою доходів загального фонду з розрахунку на 1 жителя, грн/на 1 особу	10 087,54	12 856,31	13 429,93	2 768,78	573,61
Інтервальне значення ТГ за сумою видатків загального фонду з розрахунку на 1 жителя, грн/на 1 особу	11 018,31	12 109,60	14 128,83	1 091,28	2 019,24
Інтервальне значення ТГ за сумою видатків на утримання апарату управління з розрахунку на 1 жителя, грн/на 1 особу	1 040,26	1 210,91	1 431,44	170,64	220,53
Інтервальне значення ТГ за сумою капітальних видатків з розрахунку на 1 жителя, грн/на 1 особу	1 486,46	2 149,03	3 575,83	662,58	1426,80

Інтервальне значення ТГ за рівнем дотаційності бюджету, %	-8,88	-1,01	-9,98	7,87	-8,98
---	-------	-------	-------	------	-------

Продовження табл. 2.13

1	2	3	4	5	6
Інтервальне значення ТГ громади за показником співвідношення видатків на утримання апарату управління з обсягом доходів бюджету, %	10,31	9,42	10,66	-0,89	1,24
Інтервальне значення ТГ за питомою вагою заробітної плати у видатках загального фонду бюджету, %	51,86	49,18	46,12	-2,68	-3,06
Інтервальне значення ТГ за питомою вагою капітальних видатків у загальному обсязі видатків, %	11,67	15,10	19,79	3,43	4,69
Інтервальне значення ТГ за сумою видатків на культуру та фізичну культуру і спорт з розрахунку на 1 мешканця, грн/на 1 особу	603,29	624,50	691,09	21,21	66,60
Інтервальне значення ТГ за питомою вагою трансфертів у дохідній частині бюджету, %	13,47	11,59	11,20	-1,88	-0,39
Інтервальне значення ТГ за питомою вагою місцевих податків і зборів у дохідній частині загального фонду бюджету, %	23,94	22,90	20,56	-1,04	-2,34

Джерело: розраховано автором

Аналізуючи отримані результати можна відмітити щорічне підвищення спроможність Полтавської територіальної громади для здійснення своїх обов'язків і функцій, використовуючи фінансові ресурси, що надходять у місцевий бюджет. Якщо у 2021 р. для цієї мети місцева влада могла використовувати по 10 087,54 грн на особу, то у 2023 р. дана сума збільшилася до 13 429,93 грн., при чому середній рівень суми доходів загального фонду з розрахунку на 1 мешканця (без трансфертів) по Україні становив 3 825,67 грн, що майже вчетверо менше показників Полтавської територіальної громади.

Середня сума видатків загального фонду з розрахунку на 1 мешканця по Україні становить 3 124,93 грн, тоді як зазначений показник бюджету Полтавської територіальної громади становив у 2021 р. 11 018,31 грн та мав стабільну динаміку до зростання (на 3110,52 грн), що свідчить про високу

спроможність громади забезпечити достатній рівень фінансування та підтримки установ та закладів бюджетної сфери, впровадження різноманітних програм.

Відповідно до результатів суми видатків на утримання апарату управління з розрахунку на 1 жителя також помітна тенденція до зростання з 1 040,26 грн у 2021 р. до 1 431,44 грн, тоді як середній показник по Україні у 2023 р. становив 562,8 грн. Тобто, платники податків Полтавської територіальної громади здійснюють високі платежі на фінансування апарату управління громади, що свідчить про широкий штат органів місцевої влади.

Протягом досліджуваного періоду сума капітальних видатків в розрахунку на 1 жителя громади щорічно зростала, що призвело до її збільшення у 2023 р. у 2,3 рази, у порівнянні з 2021 р. Така динаміка може свідчити про нарощування інвестиційного потенціалу та збільшення фінансового обсягу, спрямованого на розвиток і покращення інфраструктури, житлового фонду та соціально-економічних програм. Такий позитивний тренд може свідчити про стратегічну спрямованість місцевої влади на забезпечення росту якості життя та благополуччя громадян, а також про її здатність ефективно використовувати ресурси для реалізації капітальних проєктів.

Бюджет Полтавської територіальної громади, є дотаційним, громада користується реверсною дотацією. Використання дотацій не має можливості віднести дану громаду до самодостатніх. Враховуючи невисокий рівень дотації (менше 10%) можна сподіватися, що при покращенні роботи над економічним зростанням, в найближчі роки громада зможе мати збалансований бюджет.

Невисокий рівень видатків на утримання апарату управління (близько 11%) свідчить про велику фінансову спроможність місцевого бюджету, оскільки ці витрати мають стабільний обсяг та невелику варіабельність. Проте, слід зазначити, що частка даних витрат була найвищою у 2023 р., що потребує оптимізації.

Враховуючи, що витрати на оплату праці є основною статтею видатків місцевого бюджету, то частка даних витрат є значною і у 2021 р. становила 51,86%, тоді як максимальне значення в місцевих бюджетах України досягало 95,4%, а мінімальне становило 31,7%. Слід зазначити, що даний показник у Полтавській територіальній громаді має тенденцію до зниження до 46,12% у 2023 р.

Частка капітальних видатків в бюджеті досліджуваної громади у 2021 р. становила 11,67%, що є невисоким значенням, адже частка таких видатків деяких місцевих бюджетів досягає до 50%. Більшість успішних громад України має даний показник близько 20%, саме такого рівня досягла і Полтавська громада на кінець 2023 р., що може свідчити про її фінансову спроможність вкладати кошти у капітальні витрати.

З настанням складних часів більшість місцевих громад починають заощаджувати на двох некритичних статтях: культурі та спорті. Тому дослідження даного показника, може засвідчити, як територіальна громада відноситься до соціо-культурного розвитку своїх жителів. Отримані результати засвідчують, що не дивлячись на військові дії та економічну складність, Полтавська територіальна громада виділяє досить високий рівень видатків на зазначені сфери, при чому, щорічно обсяги цих видатків зростають. У 2023 р. сума видатків на культуру та фізичну культуру і спорт з розрахунку 1 мешканця склала 691,09 грн, що на 14,55%, ніж у 2021 р.

Частка трансфертів у дохідній частині бюджету Полтавської громади невисока: у 2021 р. вона склала 13,47%, у 2023 р. – 11,29%, тоді як мінімальне значення по Україні становило 7,2%. Така тенденція засвідчує, що громада надає перевагу іншим джерелам доходів та піклується про свою самостійність.

Рівень впливу місцевих податків та зборів формування доходної частини бюджету на кінець досліджуваного періоду знизився до 20,56%, що на 3,38%

менше, у порівнянні з початком досліджуваного періоду. Такі зміни можуть свідчити про

Зниження рівня впливу місцевих податків та зборів на формування доходної частини бюджету до 20,56% на кінець досліджуваного періоду, порівняно з початком, коли цей рівень становив 23,94%, вказує на ряд тенденцій. По-перше, про збільшення ролі інших джерел доходів, таких як неподаткові надходження. По-друге, зумовлено змінами в стратегії податкової політики та економічних умовах, що впливають на здатність платників податків сплачувати податки і збори.

Проведене дослідження має змогу відслідкувати такі тенденції фінансової спроможності Полтавської міської територіальної громади:

- сума доходів та видатків загального фонду з розрахунку на 1 мешканця щорічно зростала, що свідчить про покращення фінансового стану та зростання бюджетної активності населення;

- видатки на утримання апарату управління та капітальні видатки з розрахунку на 1 жителя також мали стабільну динаміку до зростання, що підкреслює збільшення інвестиційної активності та підтримку розвитку інфраструктури для комфортного життя громади;

- реверсна дотація та невисока частка трансфертів у структурі бюджету свідчать про невелику залежність місцевого бюджету від зовнішніх фінансових джерел та стабільності власних надходжень;

- частка управлінських видатків близько 11%, а частка бюджетних видатків на оплату праці маю динаміку до зниження, що також засвідчує про підвищення ефективності управління ресурсами та оптимізацію адміністративних витрат;

- частка капітальних видатків бюджету на кінець досліджуваного періоду наблизилася до 20%, а сума видатків на культуру та спорт стабільно зростала, що також підтверджує фінансову стійкість громади;

– зниження частки місцевих податків і зборів у дохідній частині загального фонду бюджету потребує уваги до диверсифікації джерел доходів та залежності бюджету від них.

Усі отримані результати перевищують показник у +50% від середнього значення по Україні, що дає можливість зробити загальний висновок про високий рівень фінансової спроможності досліджуваної територіальної громади (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Рівень фінансової спроможності Полтавської міської територіальної громади у 2021–2022 рр.

	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Рівень спроможності	високий	високий	високий

Отримані результати підтверджуються й експертними дослідженнями, які були проведені у рамках програми «ULEAD з Європою», яка передбачає аналіз спроможності місцевих громад на основі конкретних числових значень та їх відносних величин з використанням індивідуальних та максимальних показників, що визначаються за допомогою спеціального алгоритму для обчислення загального показника фінансової здатності територіальної громади. Відповідно експертної оцінки Полтавська міська територіальна громада у 2021 р. посіла 26 місце серед 436 громад з високим рівнем фінансової спроможності. У 2023 р. опустилася на 7 позицій та посіла 33 місце серед 495 громад з високим рівнем фінансової спроможності

Отже, Полтавська міська територіальна громада протягом 2021-2023 рр. має високий рівень фінансової спроможності, що свідчить про її успішну адаптацію до умов воєнного стану, що дало їй можливість забезпечити виконання основних завдань бюджетної політики. Крім основних своїх функцій щодо

Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	3155523	188635	3344158	3980919	56292	4037211	4103366	85111	4188477
Офіційні трансферти	556310	0	556310	558796	0	558796	571190	0	571190
Дотації та субвенції з місцевих бюджетів	222163	6904	229067	222806	2541	225347	336058	2471	338529
Усього доходів з урахуванням трансфертів	3933996	195539	4129535	4762521	58833	4821354	5010614	87582	5098196
Видатки	3446683	538631	3985314	3749701	656771	4406472	4316910	1202955	5519865
Кредитування	0	9,5	9,5	0	5	5	0	824	824
Видатки з кредитуванням	3446683	538622	3985305	3749701	656766	4406467	4316910	1202131	5519041
Дефіцит (-) /профіцит (+)	487313	-343083	144231	1012820	-597933	414887	693704	-1114549	-420845

Джерело: розраховано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

За даними про збалансованість місцевого бюджету можна зробити висновки про профіцит загального фонду протягом 2021-2022 рр. Проте, у 2023 р. сума профіциту загального фонду різко зменшилася у 2,4 рази, у порівнянні з попереднім роком. За спеціальним фондом протягом 2021-2023 р. спостерігався дефіцит бюджету, при чому сума дефіциту щорічно зростала, у 2023 р. вона склала 1 114 549 тис грн, що у 3,3 рази більше, ніж у 2021 р., що й призвело до загального дефіциту бюджету Полтавської міської територіальної громади у сумі 420 845 тис грн. Така динаміка свідчить про очевидну необхідність знаходження нових джерел фінансування для компенсації дефіциту.

Аналіз джерел фінансування дефіциту місцевого бюджету Полтавської місцевої територіальної громади у 2023 р. представлено у табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Аналіз джерел фінансування дефіциту бюджету Полтавської міської територіальної громади у 2023 році, млн.грн

Найменування показника	Код	2023 р. (фактично)		
		Загалом	Загальний фонд	Спеціальний фонд
Дефіцит бюджету (-), профіцит бюджету (+)		-420,84	+693,7	-1114,55
Фінансування бюджету за типом кредитора				
Внутрішнє фінансування	200000	420,84	-693,7	1114,55

Фінансування за рахунок залишків коштів на рахунках	205000	-2,28	-	-2,28
Зміни обсягів депозитів та цінних паперів (надходження)	206000	49,99	49,99	-
Фінансування за рахунок зміни залишків коштів	208000	+373,12	-743,7	+1116,83
з них, на початок періоду	208100	+699,02	+694,49	+4,53
на кінець періоду	208200	+325,69	+318,25	+7,44
інші розрахунки	208300	-0,2	+0,07	-0,27
кошти, що передаються із загального фонду до спеціального фонду бюджету	208400	-	-1120,0	+1120,0
Разом коштів, отриманих з усіх джерел фінансування		+420,84	-693,7	+1114,55
Фінансування та типом операцій				
<i>Фінансування за активними операціями</i>	<i>600000</i>	<i>+420,84</i>	<i>-693,7</i>	<i>+1114,55</i>
Зміни обсягів депозитів та цінних паперів	601000	+49,99	+49,99	-
Зміни обсягів бюджетних коштів	602000	370,85	-743,7	1114,55
з них, кошти, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду)	602400	-	-1120,0	+1120,0
Разом коштів, отриманих з усіх джерел фінансування		+420,84	-693,7	+1114,55

Джерело: розраховано автором за Звітом про виконання місцевих бюджетів

Бюджет Полтавської міської ТГ протягом 2021-2022 рр балансувався з профіцитом загалом, враховуючи, що поточний дефіцит за спеціальним фондом бюджету перекривався ресурсами загального фонду. У 2023 році фінансові можливості бюджету змінилися. Для фінансування поточного дефіциту бюджету були використанні залишки коштів, а саме обсяг залишків коштів протягом року скоротився на 373,33 млн грн загалом (за загальним фондом на 376,24 млн грн) та надходження від зміни обсягів депозитів у сумі 49,99 млн грн. Для покриття дефіциту спеціального фонду із загального фонду бюджету було перераховано до бюджету розвитку в межах спеціального фонду 1 млрд 120 млн грн. Таким чином, додаткові фінансові потреби спеціального фонду було профінансовано коштом загального фонду бюджету, а дефіцит бюджету загалом, профінансовано за рахунок грошових накопичень бюджету у попередніх періодах. Така тенденція свідчить про наявність ускладнень при визначенні джерел фінансування бюджету загалом та спеціального фонду зокрема та вимагає проведення подальших розвідок щодо виявлення додаткових джерел формування доходів бюджету.

Як можна зробити висновок з попереднього аналізу, однією з ключових проблем є фінансове забезпечення Полтавської територіальної громади. Значна фінансова залежність обмежує можливості органів місцевого самоврядування у формуванні власної фінансової бази. У такій ситуації органам місцевого самоврядування доводиться розробляти ефективний механізм, що гарантує фінансову стійкість територіальному утворенню, враховуючи її потенціал.

Для оцінки поточного рівня фінансової стійкості бюджету Полтавської територіальної громади запропоновано скористатися системою показників, розробленою вітчизняними науковцями Т. Бондарук, І. Бондарук та М. Дубина, алгоритм розрахунку якої було досліджено в теоретичному розділі роботи. Оцінка рівня фінансової стійкості місцевого бюджету включає аналіз динамічного інформаційного набору статистичних даних, що стосуються оцінювання таких категорій показників фінансової стійкості, як фінансова спроможність, фінансова автономія та ефективність місцевого бюджету (див. додаток Б).

Використовуючи алгоритм розрахунку системи показників для оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів, було проведено розрахунки показників оцінки рівня фінансової стійкості бюджету Полтавської міської територіальної громади (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Динаміка показників рівня фінансової стійкості бюджету Полтавської міської територіальної громади

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2023 р. до	
				2021 р.	2022 р.
Показники фінансової забезпеченості місцевого бюджету					
Коефіцієнт трансфертної залежності місцевого бюджету	0,135	0,116	0,112	-0,023	-0,004
Коефіцієнт бюджетного покриття за рахунок власних коштів	0,248	0,149	0,173	-0,075	0,023
Коефіцієнт загальної податкової стійкості	0,778	0,895	0,735	-0,043	-0,160

Показники фінансової автономії місцевого бюджету					
Коефіцієнт самостійності	0,239	0,136	0,187	-0,052	0,051
Коефіцієнт бюджетної залежності	0,140	0,127	0,103	-0,036	-0,023
Коефіцієнт стійкості дохідної бази	1,036	1,094	0,924	-0,112	-0,170
Показники ефективності місцевого бюджету					
Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету	0,035	0,086	-0,083	-0,117	-0,169
Коефіцієнт бюджетної результативності	3,160	2,123	3,119	-0,041	0,996
Коефіцієнт бюджетної забезпеченості насел.	12,740	14,231	18,063	5,323	3,833
Коефіцієнт стабільності дохідної частини бюджету	5,570	7,055	7,102	1,532	0,047

Джерело: розраховано автором

Аналіз основних груп показників рівня фінансової стійкості бюджету Полтавської міської територіальної громади не мав стабільної тенденції.

Коефіцієнт трансфертної залежності місцевого бюджету показує найбільшу залежність у 2021 р. – 0,135, найменшу у 2023 р. – 0,112, що є позитивною динамікою і свідчить про зменшення частки трансфертів у загальних доходах бюджету (рис. 2.9).

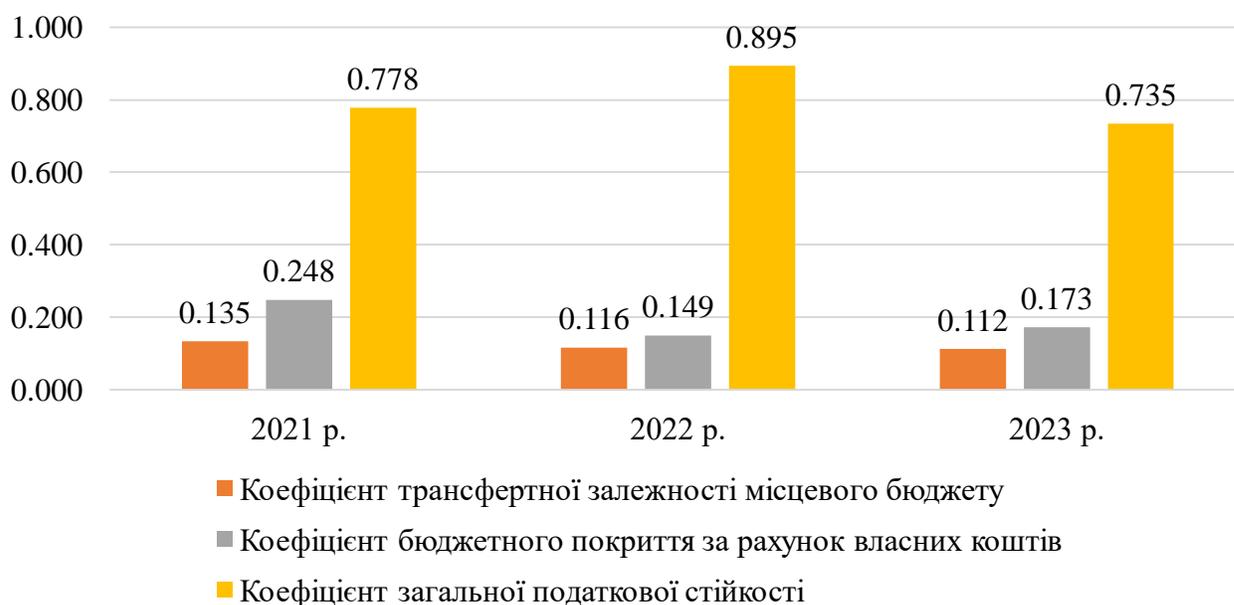

Рис. 2.9. Динаміка показників фінансової забезпеченості бюджету Полтавської міської територіальної громади

Джерело: побудовано автором за даними таблиці 2.17

Найвище значення коефіцієнта бюджетного покриття за рахунок власних коштів спостерігалось у 2021 р. – 0,248, найнижче – у 2022 р. (0,149), а у 2023 р. цей показник збільшився до 0,173, що свідчить про підвищення частки власних надходжень у загальних видатках місцевого бюджету.

Коефіцієнт загальної податкової стійкості, попри нестійку динаміку, мав найвище значення у 2022 р., яке у 2023 р. зменшилося на 0,160 до рівня 0,735, що було найнижчим значення за увесь досліджуваний період та засвідчує зменшення частки податкових надходжень до загальних видатків бюджету.

Показники фінансової автономії бюджету Полтавської територіальної громади також мали нестійку динаміку. Найвище значення коефіцієнта самостійності було у 2021 р. – 0,239, у наступному році спостерігалось його зниження до 0,136 та зростання у 2023 р. до 0,187 (рис. 2.10).

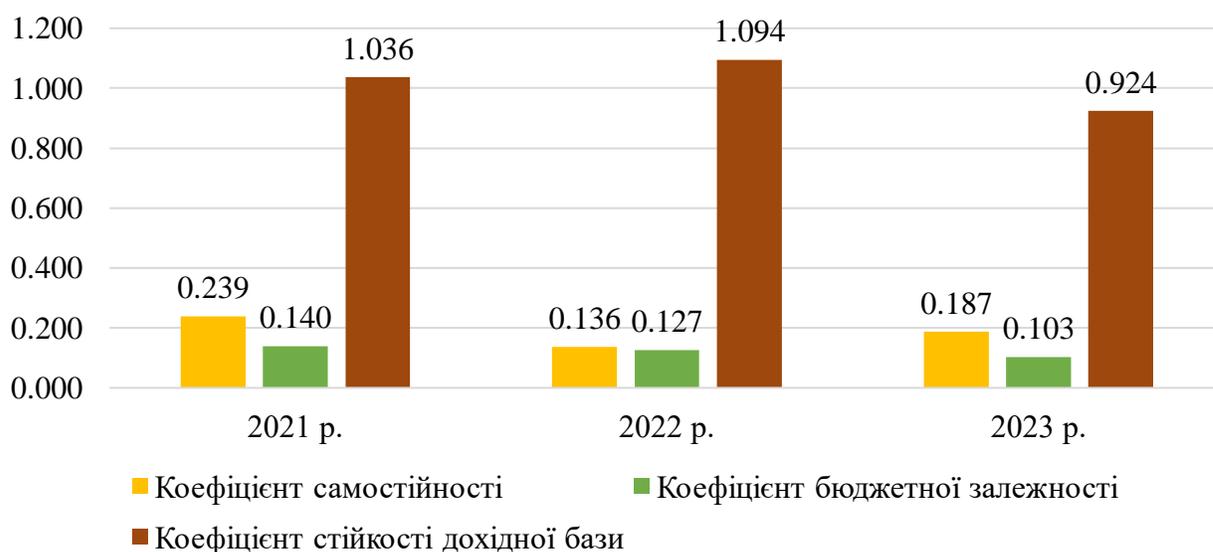

Рис. 2.10. Динаміка показників фінансової автономії бюджету Полтавської міської територіальної громади

Джерело: побудовано автором за даними таблиці 2.17

Коефіцієнт бюджетної залежності, який відображає відношення міжбюджетних трансфертів до суми видатків місцевих бюджетів, щорічно

зменшувався з 0,140 у 2021 р. до 0,103 у 2023 р., що свідчить про послаблення бюджетної залежності Полтавського міського бюджету від трансфертів.

Коефіцієнт стійкості дохідної бази мав досить високі показники та незначне пониження у 2023 р.

Серед показників ефективності бюджету Полтавської територіальної громади лише коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету мав динаміку до погіршення, що свідчить про те, що зниження профіциту у 2022 р. та виникнення дефіциту у зведеному місцевому бюджеті (рис. 2.11).

Коефіцієнт бюджетної результативності мав коливальний характер, найвище його значення було у 2021 р., найнижче – у 2022 р., у 2023 р. даний показник підвищився, у порівнянні з попереднім роком і становив 3,119, що свідчить про те, що власні доходи місцевого бюджету в розрахунку на одного жителя підвищилися на кінець досліджуваного періоду, у порівнянні з 2022 р.

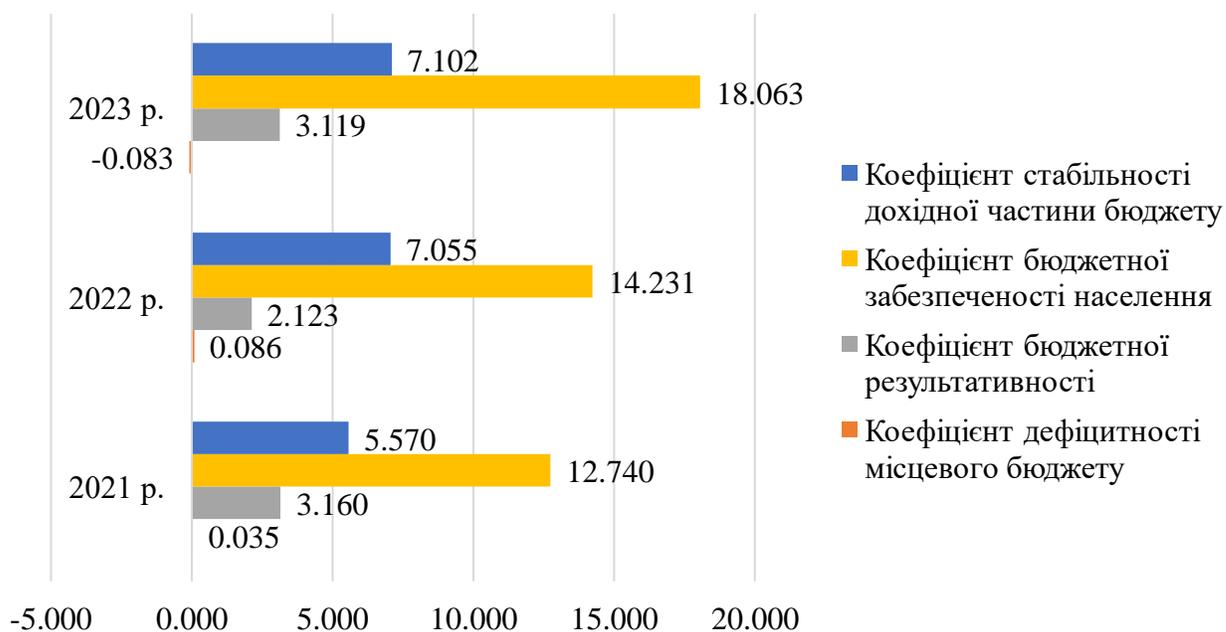

Рис. 2.11. Динаміка показників ефективності бюджету Полтавської міської територіальної громади

Джерело: побудовано автором за даними таблиці 2.17

Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення відображає рівень забезпеченості видатками місцевих бюджетів кожного жителя. Щорічно досліджуваний показник зростав з 12,740 у 2021 р. до 18,063 у 2023 р., що є позитивною динамікою та свідчить про покращення ефективності фінансових ресурсів та підвищення рівня життя у громаді.

Коефіцієнт стабільності дохідної частини бюджету за аналізований період знаходився у межах від 5,570 у 2021 р. до 7,702 у 2023 р., що свідчить про зростання стійкості дохідної частини бюджету Полтавської територіальної громади протягом аналізованого періоду.

Однак, детальний аналіз окремих показників фінансової стійкості місцевих бюджетів не дозволяє зробити загальний висновок про їхню стійкість. Тому, використовуючи значення вагових коефіцієнтів, були розраховані субіндекси для окремих ознак, результати розрахунків яких представлено у табл. 2.18.

Таблиця 2.18

Результати розрахунків субіндексів рівня фінансової стійкості бюджету
Полтавської територіальної громади

Субіндекси	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2023 р. до	
				2021 р.	2022 р.
Показники фінансової забезпеченості місцевого бюджету	0,212	0,211	0,186	-0,026	-0,025
Показники фінансової автономії місцевого бюджету	0,203	0,198	0,175	-0,028	-0,023
Показники ефективності місцевого бюджету	0,157	0,171	0,198	0,041	0,027
Інтегральний показник	0,572	0,580	0,559	-0,013	-0,020

Джерело: розраховано автором

Аналіз субіндексів показників рівня фінансової стійкості бюджету Полтавської міської територіальної громади мав стабільну тенденцію до погіршення.

Аналізуючи субіндекси фінансової забезпеченості Полтавської територіальної громади, параметри моделі лінійного тренду показують невелику визначеність у процесі їх зниження (рис. 2.12).

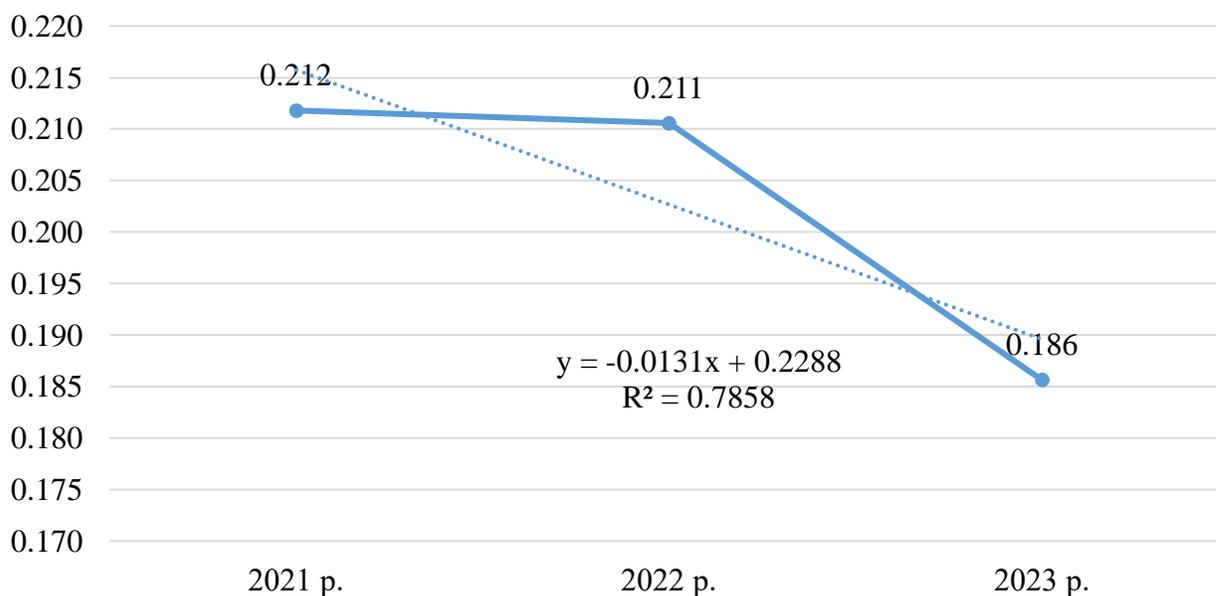

Рис. 2.12 Лінійний тренд субіндексів оцінювання фінансової забезпеченості бюджету Полтавської міської територіальної громади

Джерело: побудовано автором

Подібну динаміку демонструє й тенденція фінансової автономії бюджету Полтавської територіальної громади протягом досліджуваного періоду (рис. 2.13).

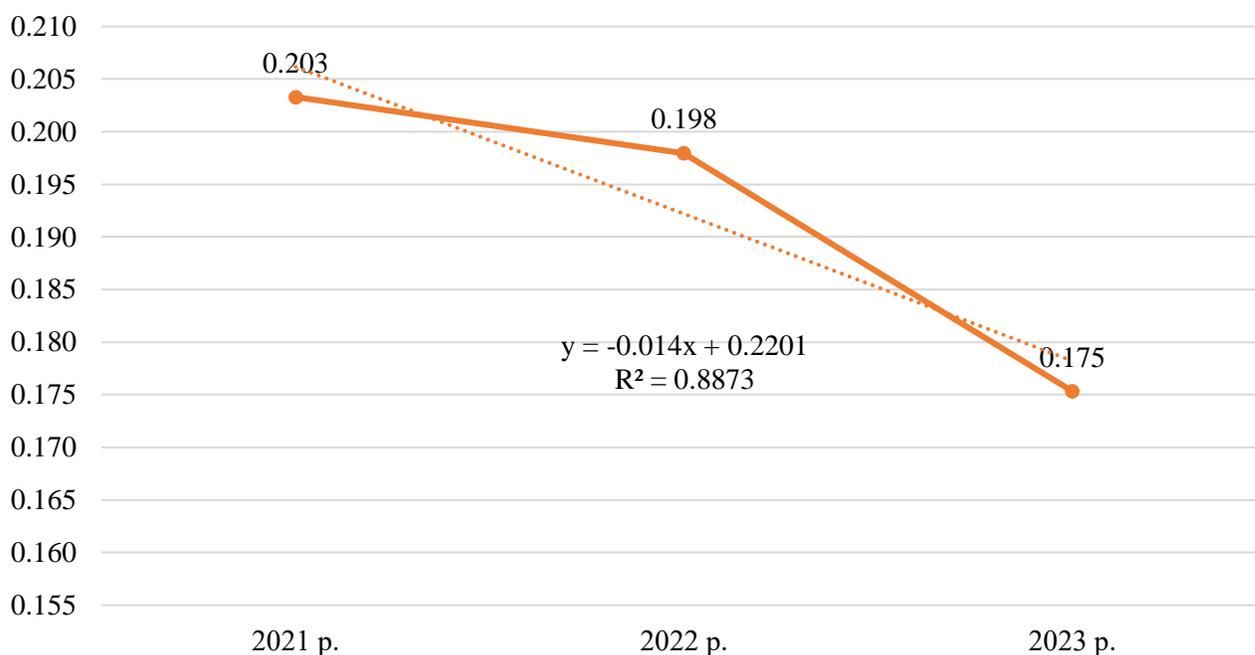

Рис. 2.13. Лінійний тренд субіндексів оцінювання фінансової автономії бюджету Полтавської міської територіальної громади

Джерело: побудовано автором

Параметри моделі лінійного тренду для субіндексу фінансової автономії свідчать про підвищення стабільності процесу зниження та більш значний коефіцієнт детермінації, що становить 0,8873, у порівнянні з субіндексом фінансової спроможності.

Показники субіндексів, що оцінюють ефективність місцевого бюджету Полтавської територіальної громади, наведено на рисунку 2.14.

Параметри моделі лінійного тренду для цих субіндексів свідчать про визначеність їхньої зростаючої тенденції. При чому параметри моделі лінійного тренду для субіндексів, що оцінюють ефективність бюджету Полтавської територіальної громади, відображають високий рівень коефіцієнт детермінації (0,9675).

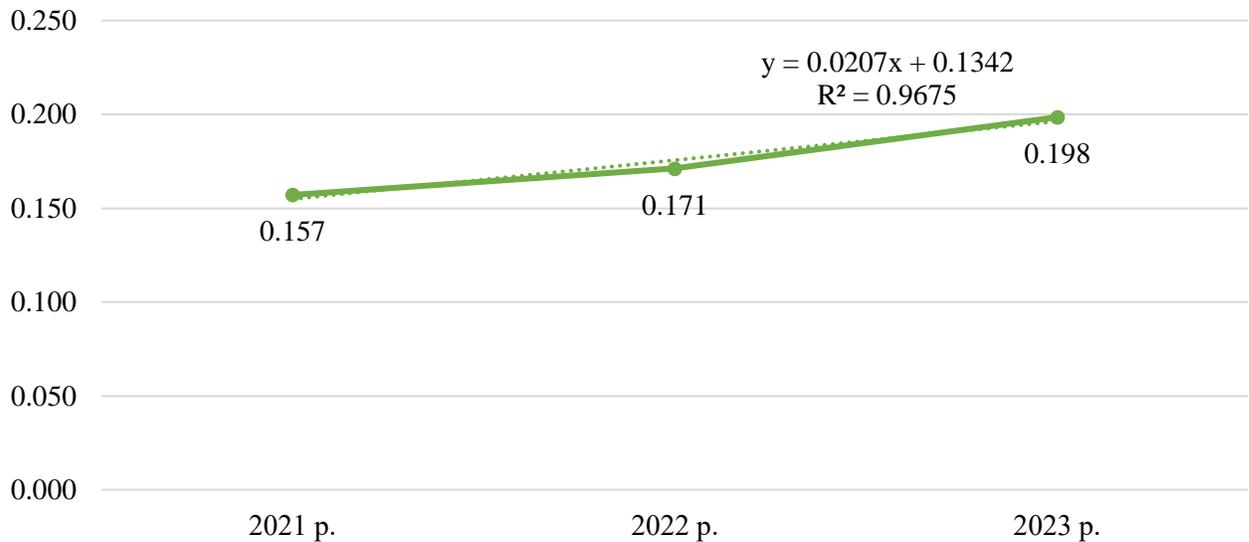

Рис. 2.14. Лінійний тренд субіндексів оцінювання ефективності бюджету Полтавської міської територіальної громади

Джерело: побудовано автором

Проведений аналіз надав можливість зробити загальну оцінку за інтегральним показником фінансової стійкості бюджету Полтавської територіальної громади, який включав в себе субіндекс фінансової спроможності, фінансової автономії та ефективності місцевого бюджету, кожен з яких має свою вагу (ф. 2.1).

$$I = f_z(\Phi_C, \Phi_A, E_{MB}) \quad (2.1)$$

де I – інтегральний показник рівня фінансової стійкості місцевого бюджету;

Φ_C – субіндекс фінансової спроможності;

Φ_A – субіндекс фінансової активності;

E_{MB} – субіндекс ефективності місцевого бюджету.

Для оцінки інтегрального показника фінансової стійкості бюджету Полтавської територіальної громади було визначено структуру показника, тобто, встановлено логічні рівні, за якими можна здійснити комплексну оцінку рівня (рис. 2.15)

		Нестійкий стан				Абсолютно стійкий стан	
0,10	0,29	0,3	0,49	0,5	0,79	0,8	1
Кризовий стан		Нормальний стан					

Рис. 2.15. Класифікація інтегрального показника рівня фінансової стійкості місцевого бюджету

Джерело: побудовано автором за [41]

Відповідно до наведеної класифікації інтегрального показника рівня фінансової стійкості місцевого бюджету можна визначити рівень фінансової стійкості місцевого бюджету Полтавської територіальної громади наступним чином (табл. 2.19)

Таблиця 2.19

Рівень фінансової стійкості бюджету Полтавської територіальної громади

Роки	Інтегральний показник рівня фінансової стійкості бюджету	Тип стійкості
2021 р.	0,572	Нормальний стан
2022 р.	0,580	Нормальний стан
2023 р.	0,559	Нормальний стан

Джерело: побудовано автором

Динаміка цього інтегрального показника, зображена на рис. 2.16, демонструє нестабільну тенденцію: у 2022 р. значення підвищується до 0,580, порівняно з 0,572 у 2021 р., проте, у 2023 р. воно знижується на 0,019 до рівня 0,559 – найнижчого за весь аналізований трирічний період.

Зниження інтегрального показника фінансової стійкості бюджету Полтавської територіальної громади у 2023 р. впливає зі зниження власних

надходжень місцевого бюджету, у порівнянні з 2021 р. та досить високу залежність від фінансової допомоги з державного бюджету.

Прогнозовані показники також підтверджують цю негативну тенденцію в зміні інтегрального показника рівня фінансової стійкості бюджету Полтавської територіальної громади.

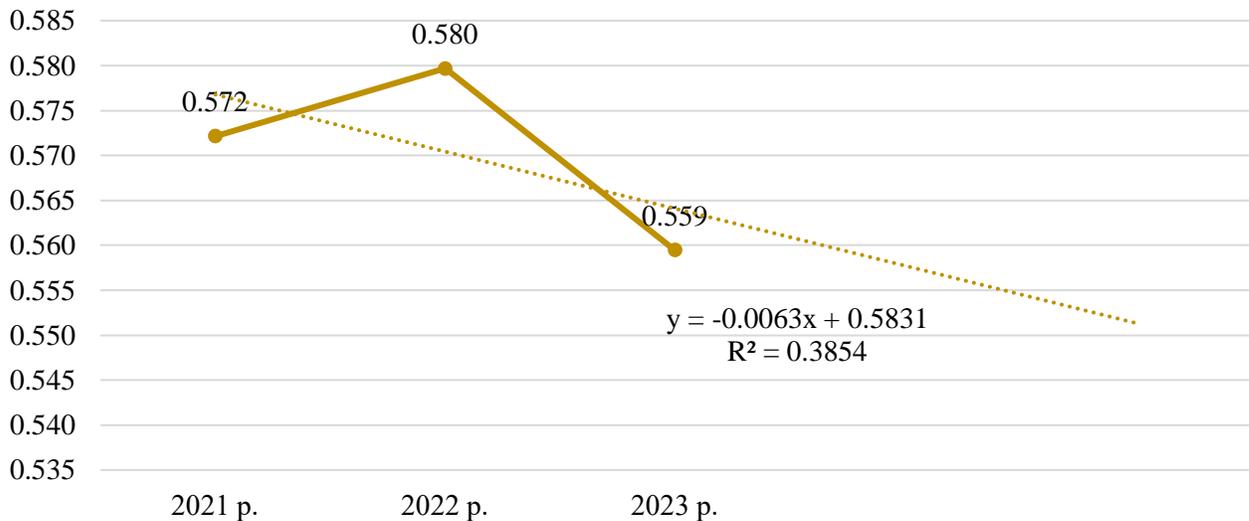

Рис. 2.16. Лінійний тренд субіндексів оцінювання ефективності бюджету Полтавської міської територіальної громади

Джерело: побудовано автором

Відповідно до методики визначення фінансової стійкості, розробленої науковцями В.О. Онищенко, С.В. Онищенко, А.Ю. Бережна, О.М. Філонич, бюджет Полтавської міської територіальної громади має наступні показники фінансового стану (табл. 2.20)

Таблиця 2.20

Результати розрахунку коефіцієнтів фінансової стійкості місцевого бюджету Полтавської міської територіальної громади у 2021–2023 рр.

Коефіцієнти	Аналізований період			Відхилення, 2023 р. до	
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2021 р.	2022 р.
Самостійності місцевого бюджету	0,87	0,88	0,89	0,02	0,00

Дотаційності	0,16	0,13	0,13	-0,03	0,00
Бюджетного покриття	0,90	0,97	0,82	-0,08	-0,15
Автономії	0,25	0,15	0,17	-0,08	0,02
Податкової самостійності	0,87	0,92	0,90	0,03	-0,03
Податкової спроможності	1,29	1,12	1,36	0,07	0,24
Відносної бюджетної забезпеченості	1,04	1,09	0,92	-0,11	-0,17

Джерело: розраховано автором

Детальний аналіз розрахунків представлено у додатку В.

Орієнтуючись на нормативні дані, розроблені зазначеними науковцями та представлені у табл. 2.21, можна зробити висновок, що більшість досліджуваних коефіцієнтів мають високий ступінь стійкості. Коефіцієнт податкової спроможності мала високий рівень стійкості у 2022 р., а у 2021 р. та 2023 р. цей рівень був середнім.

Таблиця 2.21

Порогові значення показників стану фінансової безпеки місцевих бюджетів

Коефіцієнт	Ступінь стійкості			V _i – вага і-го коефіцієнта
	Низький	Середній	Високий	
Самостійності місцевого бюджету	$k < 0,2$	$0,2 \leq k \leq 0,5$	$k > 0,5$	0,2
Дотаційності	$k > 0,5$	$0,5 \leq k \leq 0,2$	$k < 0,2$	0,1
Бюджетного покриття	$k < 0,4$	$0,4 \leq k \leq 0,8$	$k > 0,8$	0,15
Автономії	$k < 0,2$	$0,2 \leq k \leq 0,6$	$k > 0,6$	0,15
Податкової самостійності	$k < 0,1$	$0,1 \leq k \leq 0,5$	$k > 0,5$	0,2
Податкової спроможності	$k > 1,5$	$1,2 \leq k \leq 1,5$	$k < 1,2$	0,1
Відносної бюджетної забезпеченості	$k < 0,5$	$0,5 \leq k \leq 0,9$	$k > 0,9$	0,1
Інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості місцевих бюджетів	$k < 0,33$	$0,33 \leq k \leq 0,41$	$k > 0,41$	1

Джерело: [13]

Єдиний показник, який викликає настороженість – це коефіцієнт автономії, який у 2021 р. мав середню ступінь стійкості, наступні два роки – низький, хоча у 2023 р. і відмічалася динаміка до покращення, проте подолати порогове

значення низького рівня не вдалося. Тобто, місцевим органам влади варто підвищувати частку власних доходів місцевих бюджетів шляхом розвитку місцевого бізнесу та розширення податкової бази.

Інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості місцевих бюджетів відображає здатність місцевих органів влади забезпечувати стабільність та ефективність бюджетних витрат, підтримуючи баланс між доходами і видатками, а також їхню спроможність виконувати фінансові зобов'язання та розвивати соціально-економічну інфраструктуру на своїй території та включає всі досліджені коефіцієнти, перераховані відповідно до їх впливу на фінансову стійкість місцевого бюджету (табл. 2.22)

Таблиця 2.22

Результати розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості місцевого бюджету Полтавської міської територіальної громади у 2021–2023 рр.

Коефіцієнти	Рівень значущості	Аналізований період		
		2021 р.	2022 р.	2023 р.
Самостійності місцевого бюджету	0,2	0,17	0,18	0,18
Дотаційності	0,1	0,02	0,01	0,01
Бюджетного покриття	0,15	0,13	0,15	0,12
Автономії	0,15	0,04	0,02	0,03
Податкової самостійності	0,2	0,17	0,18	0,18
Податкової спроможності	0,1	0,13	0,11	0,14
Відносної бюджетної забезпеченості	0,1	0,10	0,11	0,09
Інтегральний показник фінансової стійкості бюджету	1,00	0,77	0,76	0,75

Джерело: розраховано автором за [13]

Відповідно отриманим результатам, можна зробити висновок, що наразі місцевий бюджет Полтавської територіальної громади має нормальний фінансовий стан, адже інтегральний показник фінансової стійкості бюджету знаходився у межах 0,75–0,77. Проте, відмічається негативна щорічна динаміка до зниження даного коефіцієнта, що може негативно вплинути на здатність місцевих органів влади ефективно планувати та реалізовувати бюджетні

програми, зменшити інвестиційну привабливість Полтавської територіальної громади, а також підвищити ризик недофінансування критично важливих соціально-економічних проєктів і програм.

Отже, збалансованість зведеного бюджету Полтавської територіальної громади показала, що у 2021 р. та 2022 р. бюджету Полтавської громади був профіцитним, проте у 2023 р. відмічався дефіцит бюджету у 420 845 тис грн. На основі проведеного аналізу окремих показників поточної фінансової стійкості бюджету Полтавської територіальної громади було встановлено, що їх надмірна фрагментація не дозволяє отримати загальну оцінку стійкості. Тому були розраховані субіндекси за окремими показниками, а також розраховано інтегральний показник, який дав узагальнену оцінку фінансової стійкості. Динаміка інтегрального показника свідчить про нестабільну тенденцію, а параметри моделі лінійного тренду показують низхідну тенденцію у зміні фінансової стійкості бюджету Полтавської територіальної громади, що свідчить про пониження рівня надходження власних коштів до бюджету та необхідність пошуку додаткових напрямків зростання доходної частини місцевого бюджету. Дані розрахунки було підтверджено і при розрахунку фінансової стійкості за методикою В.О. Онищенко, С.В. Онищенко, А.Ю. Бережна, О.М. Філонич. Наразі місцевий бюджет Полтавської міської територіальної громади має достатній рівень фінансової стійкості, проте негативна динаміка інтегрального показника може ускладнити досягнення фінансової стійкості в майбутньому, що, в свою чергу, вимагати пошуку нових джерел доходів для стабілізації бюджетної ситуації.

Висновки до розділу 2

Організаційно-економічна характеристика Полтавської територіальної громади свідчить про наявність значного потенціалу для розвитку, але також

вказує на ряд проблемних аспектів, що потребують уваги та вирішення. Громада має вигідне географічне розташування, природні ресурси та культурний потенціал, які можуть бути використані для розвитку туризму та інших галузей. Також вона володіє розвиненими освітніми та медичними системами й потенціалом для приваблення інвестицій. Проте, громада стикається з рядом проблем, таких як недостатній розвиток інфраструктури, економічні виклики у вигляді зниження доходів до місцевого бюджету, зростання безробіття та соціальні й екологічні проблеми. Недостатня доступність транспорту та послуг для мешканців віддалених районів, складні умови для підприємництва та інвестицій, а також відсутність ефективного управління деякими аспектами життя громади, потребують уваги.

Проведений аналіз структури доходної частини загального та спеціального фондів зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади за 2021–2023 рр. показав, що найзначнішим джерелом податкових надходжень до загального фонду бюджету залишається податок на доходи фізичних осіб, частка якого у загальних надходженнях становить 69,04%. На другому місці за обсягом надходжень знаходиться єдиний податок – 12,23%. Не дивлячись на складний політико-економічний період в розвитку країни, зведений бюджету Полтавської міської територіальної громади збільшився у 1,3 рази, що свідчить про ефективну та злагоджену діяльність міської влади з громадою, проте, існують й недоліки в роботі, усунення яких призведе до підвищення доходної частини наповнення місцевого бюджету. Аналізуючи дані видатків місцевого бюджету за різними галузями протягом трьох років, було визначено загальну тенденцію. У 2022 р. відбулося зростання видатків на 8,79% порівняно з попереднім роком, у 2023 р. відбулося подальше зростання видатків, що складало 15,13%. Така динаміка свідчить про тенденцію до збільшення витрат місцевого бюджету з року в рік. Можна зауважити, що в різних галузях спостерігається різна динаміка: в окремих випадках видатки зросли набагато швидше, ніж в інших, особливо це стосується

сфери освіти, охорони здоров'я та житлово-комунального господарства, що може вказувати на пріоритети у витрачанні бюджетних коштів на зазначені напрями. Наразі, формування та виконання бюджету Полтавської міської територіальної громади перебувало у задовільному становищі протягом трьох досліджуваних років, проте, необхідно уважно вивчати збільшення видатків у 2023 р. та приймати заходи для забезпечення фінансової стабільності громади.

На основі аналізу фінансових показників Полтавської міської територіальної громади можна зробити висновок про відносно стабільний рівень фінансової спроможності. За даними аналізу, видатки та доходи загального фонду мають тенденцію до зростання, що свідчить про стабільне фінансове господарство. Однак, є деякі недоліки, зокрема, зниження частки місцевих податків і зборів у дохідній частині бюджету, що вимагає уваги для диверсифікації джерел доходів та зменшення залежності бюджету від них. Також важливо враховувати відносно невелику частку трансфертів у дохідній частині бюджету, що може вплинути на фінансову стійкість у майбутньому. У цілому, потрібно продовжувати працювати над оптимізацією доходів, раціональним використанням ресурсів та збільшенням ефективності фінансових процесів для підвищення загального рівня фінансової стабільності громади.

На початку досліджуваного періоду бюджет Полтавської громади був профіцитним, проте у 2023 р. відмічався дефіцит бюджету, що свідчить про перевищення видаткової частини на дохідною. За спеціальним фондом прослідковувався щорічний дефіцит бюджету, який зростав на кінець досліджуваного періоду. Для оцінки поточної фінансової стійкості бюджету Полтавської територіальної громади була використана дві методики: запропонована вітчизняними науковцями Т. Бондарук, І. Бондарук та М. Дубина, яка включає в себе систему показників аналізу динамічного інформаційного масиву статистичних даних для оцінки таких груп показників фінансової стійкості місцевого бюджету, як фінансова забезпеченість, фінансова автономія

та ефективність. Та методика, запропонована В.О. Онищенко, С.В. Онищенко, А.Ю. Бережна, О.М. Філонич, розрахунок коефіцієнтів якої показав, що наразі місцевий бюджет Полтавської міської територіальної громади має достатній рівень фінансової стійкості. Проте, за результатами розрахунків, можна відмітити негативну динаміку до погіршення фінансової стійкості бюджету Полтавської міської територіальної громади за рахунок зниження рівня надходжень власних коштів, що вимагає необхідності пошуку додаткових напрямків надходжень до бюджету Полтавської територіальної громади.

РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БЮДЖЕТУ ПОЛТАВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1 Обґрунтування напрямів зростання надходжень до бюджету Полтавської територіальної громади для підвищення рівня фінансової стійкості

Проведене дослідження дало змогу зробити висновок, що наразі наповнення бюджету Полтавської територіальної громади є актуальною проблемою, яка вимагає перегляду стратегій, що застосовувалися місцевими органами влади, особливо у 2023 р. Використання в міському бюджеті міжбюджетних трансфертів негативно впливає на процес децентралізації, оскільки пригнічує мотивацію органів місцевого самоврядування до пошук ефективних шляхів наповнення бюджету.

Основними проблемами наповнюваності бюджету Полтавської територіальної громади було визначено наступні (рис. 3.1).

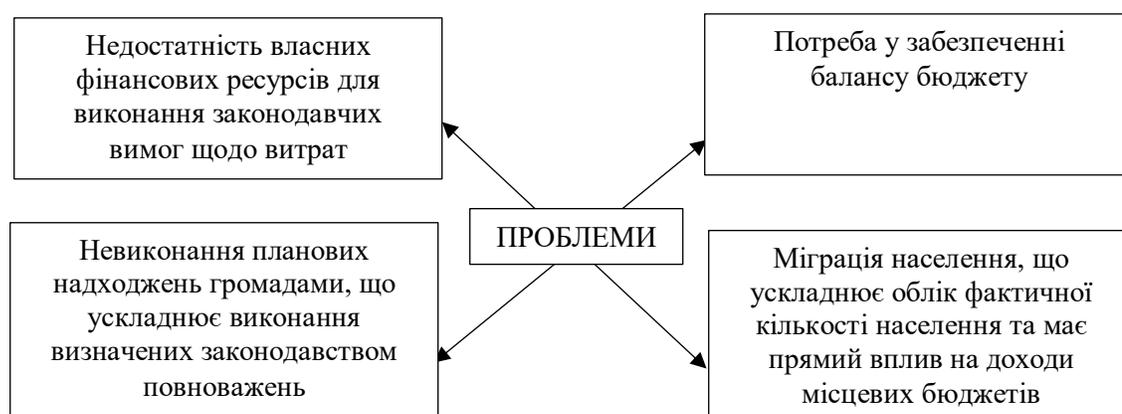

Рис. 3.1. Основні проблеми наповнюваності бюджету Полтавської територіальної громади у 2021–2023 рр.

Джерело: побудовано автором

Не зважаючи на зростання податкових доходів у бюджеті Полтавської територіальної громади, які були сформовані за рахунок податку на доходи фізичних осіб через підвищення суми виплат військовослужбовцям, переїзду бізнесу на територію громади, отримання гуманітарної допомоги, розцінювати такі зміни як позитивну динаміку не слід, адже це тимчасове явище, яке не створює підґрунтя для сталого розвитку територіальної громади.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, існує більше 40 джерел наповнення місцевих бюджетів [12]. Проте, не всі вони доступні наразі, в умовах військового стану, особливо це стосується рентної плати, адміністративних зборів, штрафів, оплати за розміщення тимчасово вільних коштів [59].

Бюджетний кодекс України обмежує наповнення місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень, а органи місцевого самоврядування не можуть впливати на процес адміністрування податкових коштів, оскільки це у межах повноважень податкових органів [12]. Тому основний акцент органам місцевого самоуправління Полтавської територіальної громади слід робити на підвищення ефективності збору неподаткових доходів за рахунок використання комунальної землі та нерухомості.

Формування значної частини власних доходів місцевих бюджетів прямо залежить від того, наскільки успішно органи місцевої влади можуть організувати всі етапи впровадження та збору місцевих податків і зборів.

Для зміцнення податкової складової доходів до бюджету територіальної громади можна запропонувати наступні напрямки діяльності (рис. 3.2).

Розглянемо заходи, які необхідно здійснити місцевій владі для реалізацію кожного з визначених напрямків.

Для зменшення кількості об'єктів нерухомого майна, які уникають оподаткування, необхідно:

1. Проведення повної інвентаризації всіх об'єктів нерухомого майна та земельних ділянок, що перебувають на балансі міської влади, з визначенням їх поточного стану, вартості та законності оформлення.

2. Аналіз об'єктів нерухомості та земельних ділянок з урахуванням їх поточного використання та ступеня прибутковості для місцевого бюджету.

3. Виявлення об'єктів нерухомості та земельних ділянок, які уникають оподаткування, шляхом перевірки їх правильної класифікації та оцінки.

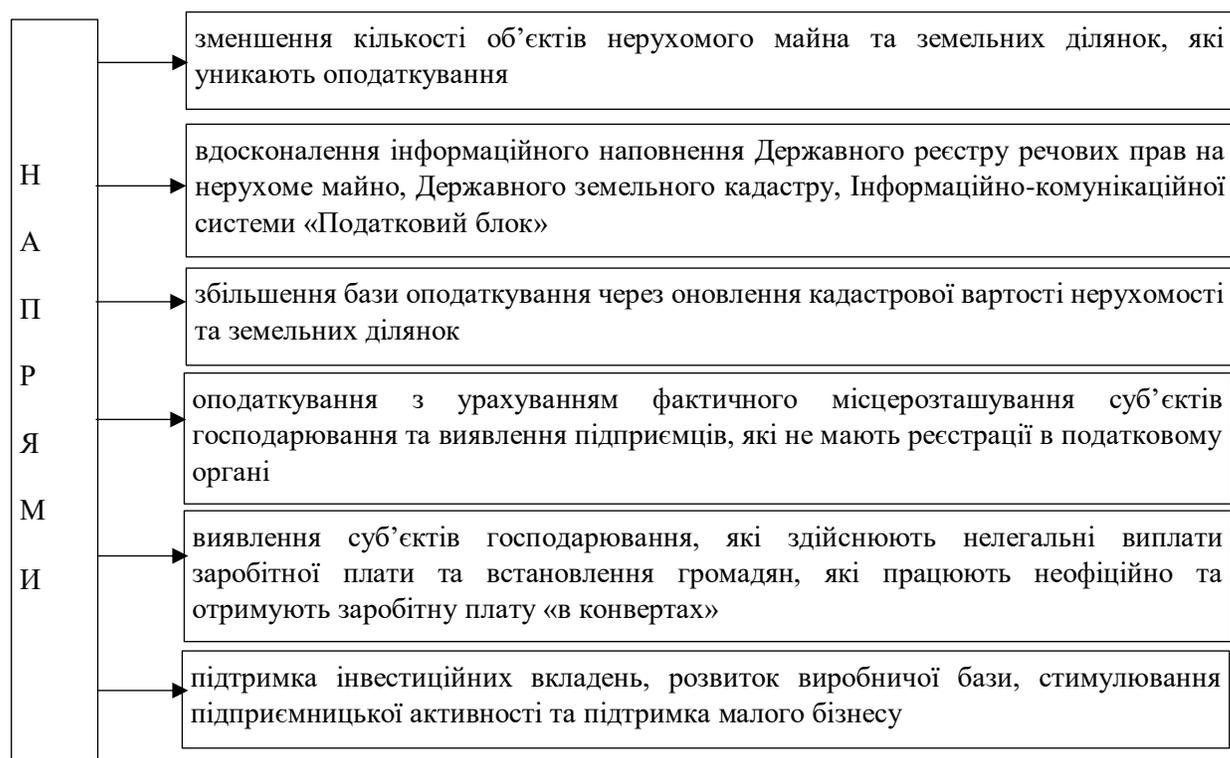

Рис. 3.2. Основні напрямки діяльності щодо підвищення податкових надходжень до бюджету Полтавської територіальної громади

Джерело: побудовано автором

4. Запровадження системи контролю за об'єктами нерухомості та земельними ділянками з метою попередження їх неправомірного використання або ухилення від оподаткування.

5. Розробка та впровадження ефективних механізмів стимулювання власників нерухомості та земельних ділянок до внесення податків та забезпечення їх вчасної та повної сплати.

6. Посилення комунікації з громадськістю та публічне висвітлення важливості сплати податків з нерухомості та земельних ділянок для забезпечення розвитку місцевої інфраструктури та послуг.

У Національній стратегії доходів на 2024-2030 роки здійснюється акцент на розширенні повноважень для органів місцевого самоврядування щодо адміністрування місцевих податків і зборів. Планується законодавчо визначити можливість проведення перевірок контролюючими органами на основі інформації, зібраної органами місцевого самоврядування, щодо власників або користувачів нерухомого майна, яке не було належним чином оподатковане [52].

Наступний напрям роботи, полягає в удосконаленні інформаційної наповнюваності реєстрів та систем територіальної громади. Вдосконалення процесів збору та обробки інформації про речові права на нерухоме майно та земельні ділянки, що включає в себе створення ефективних механізмів збирання та аналізу даних, систематичне оновлення даних в реєстрах та кадастрі дозволить забезпечити актуальність та достовірність інформації. Також необхідно надавати значення підвищенню захищеності та конфіденційної даних, які зберігаються в реєстрах та кадастрах територіальної громади.

З метою збільшення бази оподаткування через оновлення кадастрової вартості нерухомості та земельних ділянок, міська влада може провести комплексне оновлення кадастрової вартості нерухомості та земельних ділянок з метою урегулювання вартості, яка б відповідала реальним ринковим умовам. Забезпечення ефективного моніторингу та контролю за процесом оцінки кадастрової вартості, допоможе уникнути недобросовісного оцінювання та забезпечити адекватні ставки оподаткування. З цією метою необхідно залучити кваліфікованих фахівців та експертів, таких як землевпорядників, оцінювачів та

інших спеціалістів. Крім того, необхідно проводити інформаційну кампанію, на меті якої є заохочування власників нерухомості до відкритого та точного декларування своєї власності, що можливе за рахунок забезпечення належних правових умов для оновлення кадастрової вартості та впровадження адекватних податкових ставок, що й стимулюватиме власників до правомірного декларування нерухомості. Відповідні заходи націлені на створення привабливого інвестиційного клімату, що сприятиме розвитку місцевої економіки та збільшенню об'єктів оподаткування Полтавської територіальної громади, які здатні значно покращити загальну базу оподаткування [16].

Дана проблема також піднімається у Національній стратегії доходів до 2030 р., у якій місцеві органи влади зобов'язують протягом 2024–2025 рр. провести інвентаризацію об'єктів нерухомого майна та земельних ділянок на предмет їх наявності в державних реєстрах, як об'єктів оподаткування майновими податками та надання законодавчих підстав органам місцевого самоврядування для проведення перевірки контролюючими органами на підставі зібраної інформації щодо власників або користувачів нерухомого майна, яке не було оподатковано належним чином, починаючи з 2024 р. [52].

Розроблення та затвердження генерального плану Полтавської територіальної громади буде перспективним кроком щодо нової реальної та обґрунтованої нормативно-грошової оцінки земельних ділянок. Для цього необхідно здійснити інвентаризацію земель, переглянути договори оренди, що, у свою чергу, призведе до зростання надходжень земельного податку [40].

Щоб здійснити оподаткування з урахуванням фактичного місцерозташування суб'єктів господарювання та виявити підприємців, які не мають реєстрації в податковому органі Полтавської територіальної громади слід систематично здійснювати перевірки та аудит підприємств міста, запровадити автоматичну систему моніторингу нових підприємств та їх перевірку щодо реєстрації у відповідних органах територіальної громади. Посилення співпраці з

податковими органами допоможе прискорити аналіз кількості наявних платників податків. Забезпечити допомогу та консультацію місцевим підприємствам під час проходження реєстрації в податковому органі. Для суб'єктів господарювання, які не мають реєстрації в податковому органі, включаючи штрафи, які будуть надходити до місцевого бюджету, а з постійними порушниками припиняти діяльність [46].

Рекомендується для покращення цих заходів зібрати інформацію й створити окрему базу всіх суб'єктів підприємницької діяльності в розрізі старостинських округів, яка включатиме усі реєстраційні дані, контакти, юридичні та фактичні адреси, види діяльності, керівників, засновників, наявні об'єкти нерухомості, будівлі чи землю (у власності чи оренді) на території Полтавської територіальної громади, а також облік договорів оренди (аналіз усіх договорів оренди, перегляд ставок). База повинна включати не лише зареєстрованих суб'єктів, але й тих, хто фактично здійснює свою господарську діяльність на території Полтавської територіальної громади [40].

Ще одним дієвим напрямом збільшення податкових надходжень до бюджету Полтавської територіальної громади є виявлення суб'єктів господарювання, які здійснюють нелегальні виплати заробітної плати та припинення таких порушень. Для вирішення даної проблеми місцеві органи влади повинні систематично контролювати підприємства та організації щодо порушень у виплаті заробітної плати та реєстрації працівників. Наступним кроком може бути узгодження графіка обходів території, надсилання відповідних запитів до органів ДФС з метою виявлення таких суб'єктів підприємницької діяльності. Важливо також звернути увагу на легалізацію людей, які працюють на ФОПів, оскільки ПДФО, який сплачується ФОПами, може бути значним джерелом надходжень. Варто зазначити, що ПДФО може і має сплачуватися не лише за місцем реєстрації, але й за місцем розташування земельної ділянки, на

якій ФОП проводить свою діяльність, що означає сплату податку до місцевого бюджету тієї території, де безпосередньо знаходиться ця ділянка [40].

Створити гарячу лінію мера міста, куди робітник може анонімно повідомити про факти нелегальних виплат заробітної плати або неналежних умов роботи. Реформувати системи оподаткування таким чином, щоб підприємцю було вигідніше проводити оподаткування, відповідно до закону, ніж сплачувати штрафні санкції.

Враховуючи, що близько двох третин доходів місцевих бюджетів складають податкові надходження, серед яких найбільшу частку займає податок на доходи фізичних осіб, заходи, направлені на підвищення саме цього податку мають стати ключовим елементом у дохідній структурі бюджету Полтавської міської територіальної громади, адже 64% від зазначеного податку спрямовуються до місцевого бюджету [59].

Основним фактором, який визначає обсяги цього виду надходжень є кількість населення громади та рівень заробітної плати. Сума, яка надходить до міського бюджету у формі ПДФО, перш за все, залежить від встановленого рівня відрахувань цього податку з державного бюджету, проте, оптимальним рішенням для Полтавської територіальної громади є проведення політики, спрямованої на зміцнення фінансової бази та підвищення територіальної привабливості з метою запобігання втрати висококваліфікованих кадрів та забезпечення сталого розвитку території шляхом активного росту економіки [33].

Підвищення ролі податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) для зміцнення бюджету Полтавської територіальної громади є повністю обґрунтованим, оскільки основні видатки місцевих бюджетів здійснюються на публічні послуги для своїх мешканців. Органи місцевого самоуправління мають певний вплив на роботодавців – платників податку, а також на самозайнятих громадян, які зайняті на їх територіях. Вони також мають певний вплив та повноваження організувати взаємодію з іншими державними, у тому числі податковими,

органами щодо адміністрування ПДФО. Тому органам місцевої влади Полтавської територіальної громади необхідно шукати можливості зміцнення фінансової самостійності шляхом збільшення надходжень з ПДФО або шляхом розширення податкового потенціалу або підвищення ефективності адміністрування (рис. 3.3).

З метою підвищення надходжень до місцевого бюджету за рахунок ПДФО урядом країни передбачено низку реформ, спрямованих на посилення прогресивності ПДФО та кращий захист його бази у післявоєнний період. Для цього планується реалізувати комплекс законодавчих змін протягом 2025 – 2027 рр. поетапно. Основні зміни, які мають відбутися після впровадження реформи, передбачають:

- відновлення прогресивної шкали ставок з однією або двома значно вищими ставками для доходів осіб з високими доходами, що перевищують встановлений законом рівень;
- заміна мінімального неоподаткованого доходу на надання персональної соціальної допомоги особам з низьким рівнем доходу;
- перегляд пільг з ПДФО, спеціальних умов оподаткування та виключень з податкової бази для їх раціоналізації та впорядкування;
- впровадження ефективної стимулюючої системи податкових відрахувань, пов'язаних з витратами платників податків офіційно отриманого доходу на розвиток особистого трудового потенціалу, навчання дітей, створення або розширення власного бізнесу, поліпшення житлових та побутових умов, лікування тощо [52].

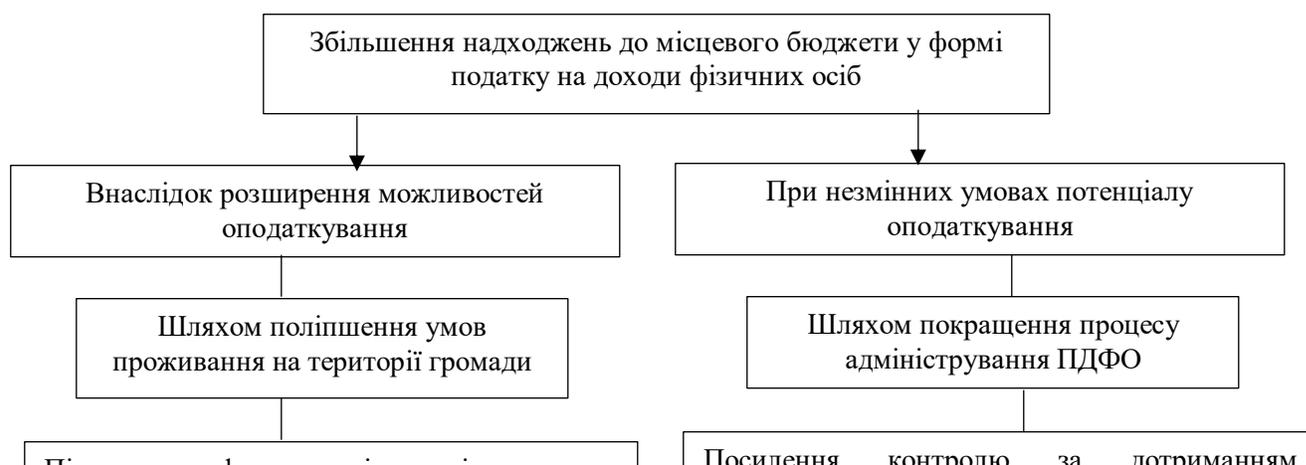

Рис. 3.3. Напрямки підвищення дохідної частини бюджету Полтавської територіальної громади за рахунок ПДФО

Джерело: побудовано автором

Для підтримки інвестиційних вкладень, розвитку виробничої бази, стимулювання підприємницької активності та підтримки малого бізнесу влада Полтавської територіальної громади повинна розробити та впровадити програму заходів, спрямованих на залучення інвесторів, включаючи створення інвестиційних площадок та зон. Створювати сприятливі умови для підприємництва шляхом спрощення адміністративних процедур, зменшення бюрократичних перешкод та надання підприємствам доступу до необхідних ресурсів.

Не менш важливою підтримкою є й фінансова допомога, яка може бути представлена у вигляді різноманітних пільг для стартапів, малих та середніх підприємств, а також для інвестиційних проєктів, що сприяють розвитку соціально-культурної бази громади. У той же час необхідно розвивати інфраструктуру територіальної громади: збільшуючи кількість громадських маршрутів, модернізуючи транспортні засоби, впроваджуючи новітні технології в енергетичні та комунальні підприємства.

Прикладом такої новації може бути впровадження Київською міською територіальною громадою цільової програми сприяння розвитку підприємництва, промисловості та споживчого ринку [37].

Програма спрямована на малий та середній бізнес, зареєстрований та функціонуючий на території м. Києва, охоплюючи як нові стартапи, так і вже існуючі підприємства. Фінансова підтримка включає надання часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами, отриманими в українських банках, де сума компенсації може складати до 50% за кредитом, але не більше 200 тис. грн на рік. Цільове використання коштів передбачає придбання основних засобів, поповнення обігових коштів, а також розвиток інноваційних проєктів, що сприяють модернізації підприємства та підвищенню його конкурентоспроможності. Для участі у програмі підприємство повинно бути зареєстроване в м. Києві, надати бізнес-план або проєкт розвитку з детальним обґрунтуванням використання коштів, мати позитивну фінансову звітність та відсутність заборгованостей перед бюджетом [37].

За результати впровадження, дана програма сприяла залученню більше 100 млн грн інвестицій у малий та середній бізнес м. Києва. У рамках реалізації програми було надано фінансову підтримку понад 300 підприємствам, створено близько 1 000 нових робочих місць.

Близько 20% підтриманих проєктів були спрямовані на інноваційні рішення та модернізацію виробничих процесів, що в свою чергу сприяло підвищенню конкурентоспроможності підприємств як на місцевому, так і на міжнародному ринках. Завдяки програмі відбулося покращення інфраструктури підприємств, що дозволило їм збільшити обсяги виробництва та покращити якість продукції.

Соціально-економічний вплив даної програми полягав у підвищенні рівня зайнятості та збільшенні доходів місцевого населення та сприянні розвитку

місцевої економіки та зростанню податкових надходжень до бюджету міста Києва [69].

У Києві розробляється новий проєкт підтримки бізнесу для ветеранів, який планується зробити зразковим для інших міст. Ветеранський бізнес стане ключовим напрямком розвитку малого підприємництва у столиці. Нещодавно профільна комісія охорони здоров'я і соціальної політики КМДА визначила напрями, що дозволять надавати учасникам бойових дій можливість отримувати мікрокредити, фінансову підтримку та навчання [37].

Один із методів наповнення місцевих бюджетів, який потребує активного впровадження з боку органів місцевого самоврядування, полягає у сприянні інвестиційній діяльності. Однак наразі відсутній механізм, який би гарантував інвестиційну привабливість громад. Нормативно-правове забезпечення тільки формується, включаючи й території відновлення. Саме інвестиції у комерційну та некомерційну сфери, такі як виробництво та соціальна інфраструктура, допоможуть збільшити податкові та неподаткові надходження до місцевого бюджету Полтавської територіальної громади, зроблять її територію привабливішою для мешканців та допоможуть у вирішенні проблеми безробіття [33].

Підвищення привабливості для інвестицій муніципальних утворень має бути комплексним і охоплювати декілька напрямків, кожен з яких передбачає використання спеціальних методів та інструментів. У загальноприйнятій теорії та практиці державної та муніципальної інвестиційної політики існують такі шляхи покращення інвестиційного клімату:

- застосування механізмів поліпшення інвестиційного середовища, що досягається шляхом полегшення доступу до бюджетних кредитів, місцевих позик та податкових пільг;

- залучення органів місцевого самоврядування до реалізації вибраних інвестиційних проєктів за рахунок коштів місцевого бюджету та залучення місцевих кредитів та гарантій;

- участь підприємств у реалізації інвестиційних проєктів шляхом використання публічно-приватного партнерства та ініціативних коштів юридичних та фізичних осіб.

Запропонована стратегія посилення доходної бази бюджету Полтавської територіальної громади сприятиме не лише значному збільшенню фінансових ресурсів місцевого бюджету за рахунок підвищення податкового та неподаткового потенціалу території, але й поліпшенню соціально-економічної ситуації та підвищенню фінансової стійкості бюджету територіальної громади.

В умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування переорієнтували свої пріоритети на обороноздатність, підтримку населення та військовослужбовців. Основним завданням територіальних громад є максимальний захист і забезпечення населення для подолання всіх викликів та загроз [29].

У 2022 р. місцеве самоврядування проявило свою стійкість, здатність ефективно відповідати на різноманітні виклики, зокрема у фінансовому секторі, навіть в умовах воєнного конфлікту [1].

Органи місцевого самоврядування Полтавської міської територіальної громади продемонстрували відмінну підтримку не лише Збройних сил України та національної безпеки, але й внутрішньо переміщених осіб, які потребували притулку. Органи місцевого самоврядування активно організовували та забезпечували діяльність з територіальної оборони, надавали матеріально-технічну допомогу Збройним силам України, залучали допомогу міжнародних партнерів, починаючи з перших днів агресії Російської Федерації. Одночасно вони продовжували надавати підтримку у всіх сферах життєдіяльності громадян

на місцевому рівні, включаючи допомогу внутрішньо переміщеним особам, підтримку переселеного бізнесу, організацію укриттів.

Формування фінансової місцевого бюджету Полтавської міської територіальної громади в умовах війни в Україні є надзвичайно важливим і водночас складним завданням. Воєнні дії призводять до значних втрат економічного потенціалу, що безпосередньо впливає на фінансову систему громади. Основні аспекти формування фінансової стійкості включають наступні заходи (табл. 3.1):

Таблиця 3.1

Основні напрями забезпечення фінансової стійкості місцевого бюджету
Полтавської міської територіальної громади під час війни

Напрямок	Захід
Оптимізація бюджетних видатків	Перегляд пріоритетів витрат для забезпечення фінансування найважливіших сфер, таких як оборона, соціальний захист, охорона здоров'я та відновлення критичної інфраструктури. Зменшення або тимчасове призупинення фінансування не першочергових проєктів.
Залучення додаткових фінансових ресурсів	Використання міжбюджетних трансфертів, грантів та допомоги від міжнародних організацій і партнерів для вирішення нагальних потреб внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю та незахищених верст населення. Активізація місцевих ініціатив із залучення інвестицій та підтримки малого і середнього бізнесу, що може стати джерелом додаткових надходжень до місцевого бюджету.
Покращення адміністрування податків і зборів	Боротьба з ухиленням від сплати податків і зменшення рівня тіньової економіки.
Антикризове управління фінансами	Створення резервних фондів для реагування на непередбачені ситуації та оперативне фінансування нагальних потреб, особливо щодо забезпечення функціонування критичної інфраструктури. Запровадження гнучких механізмів управління бюджетом для швидкої адаптації до змінних умов воєнного часу.

Джерело: авторська розробка

Отже, для зростання надходжень до бюджету Полтавської територіальної громади та підвищення рівня фінансової стійкості необхідно вирішити основні наявні проблеми: недостатність власних фінансових ресурсів для виконання

законодавчих вимог щодо витрат, їх оптимізація, відповідно до потреб військового часу; потреба у забезпеченні балансу бюджету за рахунок залучення додаткових фінансових ресурсів; невиконання планових надходжень громадами, що ускладнює виконання визначених законодавством повноважень та підвищення обліковості населення громади. Підвищення ефективності адміністрування податків, розширення бази оподаткування, оптимізація використання земельних ресурсів, а також залучення цільових програм та грантів можуть значно збільшити надходження до бюджету Полтавської міської територіальної громади. Важливим є також підтримка підприємництва через створення сприятливих умов для малого та середнього бізнесу, включаючи надання мікrokредитів та субсидій, заохочення соціально відповідального бізнесу, залучення благодійних внесків та створення партнерств між місцевою владою, бізнесом та громадськими організаціями сприятимуть стабільності місцевих бюджетів. Запропоновані заходи дозволять місцевому бюджету залишатися стабільними навіть в умовах воєнного часу, підтримуючи економічну активність і розвиток громад.

3.2 Зарубіжні практики зміцнення фінансової стійкості місцевих бюджетів

Зарубіжна практика формування місцевих бюджетів, як і вітчизняна, показала, що місцеві фінанси є основним джерелом їх наповнення. У кожній країні законодавство передбачає різні адміністративні структури. Крім того, існують різниці в соціальних, економічних, і навіть історичних умовах, які впливають на функціонування адміністративних одиниць і взаємодію між усіма рівнями влади на території країни. Враховуючи ці відмінності, кожна країна індивідуально організовує бюджетний процес. У загальному, в зарубіжних

країнах можна виділити два основних типи організації бюджетних систем: унітарний та федеративний.

Європейські країни мають різну кількість рівнів управління місцевими бюджетами. Дев'ять країн Європейського союзу мають один рівень органів управління: самоврядування; інші дванадцять – два рівні управління: муніципалітети та регіони, решта сім – три рівні: муніципалітети, регіони та суб'єкти посередницької діяльності [39].

Високий рівень фінансової автономії у Австрії, Швейцарії, Швеції, Фінляндії, Норвегії – 70-90%, Бельгія, Данія, Франція маю рівень фінансової автономії у 55-70%. Зазначені показники забезпечуються за рахунок місцевих податків та місцевих надбавок до загальнодержавних податків.

У європейських країнах формування доходної частини місцевого бюджету відбувається за однією із двох існуючих моделей оподаткування:

- основу становить оподаткування майна (Велика Британія, Франція, Іспанія, Польща та інш.);
- основу становить оподаткування доходів фізичних осіб (Данія, Норвегія, Фінляндія, Швейцарія, Хорватія) [13].

Досвід країн, які успішно трансформували свою систему місцевого управління, свідчить про ефективність децентралізації. Яскравим прикладом є Польща, де за менше ніж десять років було створено нову систему місцевого самоврядування, яка відповідає європейським стандартам як за формою, так і за рівнем ефективності. Реформа місцевого самоврядування в Польщі проводилася цілеспрямовано та поетапно. Як результат, наразі в країні існує ефективна система місцевого самоврядування, що складається з трьох рівнів: гміна, повіт та воєводство (аналог українських міст (сіл), районів та областей), причому основним рівнем є гміна [66].

У Словацькій Республіці та Чехії компетенція поступово передавалася від держави до територіального самоврядування, яке було встановлено як нова

частина державного управління під час процесу децентралізації. Для побудови демократичного суспільства необхідно було зміцнити місцеве самоврядування новими компетенціями, які спочатку виконувались лише державними органами, такими як управління дорогами, реєстрами, будівельними нормами, соціальним обслуговуванням, охороною навколишнього середовища, спортом, театрами, освітою, туризмом, охороною здоров'я, регіональним розвитком тощо [94].

До важливої групи податкових надходжень Чеської Республіки належать доходи від місцевих податків і зборів, які є власними надходженнями, оскільки їх збирає муніципалітет. У 2013 р. до фінансування місцевого самоврядування додали такий показник як кількість дітей, які відвідують школу чи шкільний заклад у муніципалітеті [86].

У Словацькій Республіці муніципалітети можуть стягувати вісім різних видів місцевих податків, включаючи обов'язкову місцеву плату за будівельні відходи та дрібні будівельні відходи. У Чеській Республіці муніципалітети можуть стягувати сім різних видів місцевих зборів та один податок — на нерухомість.

Доходи місцевих бюджетів у розвинених країнах, як і в Україні, складаються з податкових та неподаткових надходжень. Податкові надходження є основою бюджетних доходів. Неподаткові доходи відіграють значно меншу роль у складі доходів місцевих бюджетів порівняно з податковими. Досвід країн Європи показує, що формування дохідної бази місцевої влади і місцевого самоврядування переважно визначається рівнем децентралізації влади в країні. Частка надходжень місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів деяких країн представлена у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Частка надходжень до місцевих бюджетів у вигляді місцевих податків і зборів деяких європейських країн

Країна	Частка надходження, %
--------	-----------------------

Швеція	63%
Швейцарія	59%
Іспанія	57%
Франція	56%
Італія	55,5%
Данія	51%
Німеччина	37%
Великобританія	36%
Фінляндія	35%

Джерело: побудовано за даними [4]

Найголовнішими є майнові податки та місцеві прибуткові податки. Частка майнових податків у Великій Британії становить 99% від усіх податкових надходжень місцевих бюджетів, у Франція – 30%.

У Швеції муніципальний прибутковий податок з громадян досягає 70%, у Данії він становить близько 40%, Норвегії – 35%.

У деяких країнах органи місцевого самоврядування мають можливість самостійно обирати місцеві податки. Наприклад, в Угорщині місцеві органи влади можуть впроваджувати різні місцеві податки, такі як податок на земельні ділянки, податок на будинки, комунальні податки на доходи, туристичний податок та місцевий податок на доходи підприємств. У Польщі існують місцеві податки на майно, сільськогосподарські угіддя та транспортні засоби. Крім того, муніципалітети отримують частку надходжень від ПДФО (27,6%) та податку на прибуток підприємств (5%), на які місцеві органи влади не мають впливу, оскільки ці надходження є закріпленими [13].

Система місцевого оподаткування у країнах вельми різноманітна: у Німеччині нараховується 55 видів місцевих податків, в Італії – близько 70, у Франції – більше 40, в Бельгії – майже 100 [4]. Це свідчить, що обсяг надходжень до бюджету від місцевих податків не пов'язаний з їх кількістю. Проте, кількість податків не завжди є вирішальною. У Польщі кількість місцевих податків і зборів обмежена 7 видами, включаючи податок на нерухомість, податок з власників

транспортних засобів, податок на спадщину та дарування, а також доходи від місцевих зборів та дотації спеціального та загального призначення. У Великобританії сплачується лише один місцевий податок – податок на нерухоме майно. У таких країнах як Франція і Данія, існує можливість введення податків на прибирання територій та на розвиток комунікацій. Проте, у більшості європейських країн основну частину доходів місцевих бюджетів формують два-три основних податки (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Найефективніші місцеві податки європейських країн

Джерело: побудовано автором

Податок на майно може включати податок на нерухомість (крім землі), транспортний податок і плату за землю (складається із земельного податку та орендної плати за землю)

Цей вид податку має кілька переваг:

- забезпечення регулярних надходжень до місцевих бюджетів, незалежно від зовнішніх чинників;
- справедливий розподіл податкового навантаження;
- простота впровадження;
- можливість конкуренції з національними податками щодо податкової бази та доходів місцевого бюджету.

Світовий досвід підтверджує, що саме податок на нерухоме майно є одним з основних джерел доходів місцевих бюджетів. У таких європейських країнах, як Іспанія, Бельгія, Литва, Латвія, Польща, Словенія та Словаччина даний показник становить близько 50%. Майже 100% податкових надходжень від цього податку мають місцеві бюджети Великобританії, Ірландії та Естонії [64].

Як вже згадувалося, у Великобританії цей один податок забезпечує місцевим бюджетам 36% всіх надходжень. Такий вид оподаткування застосовується як до юридичних, так і до фізичних осіб, які володіють нерухомістю, яка не призначена для продажу або орендують її. Сюди входить оплата за земельну ділянку, яку стягують місцеві органи самоврядування раз на місяць і яка залежить від ринкової вартості землі. Розмір податку прямо пропорційний вартості нерухомості [62].

У Франції використовуються два податки на майно:

- податок на майно (забудовані та незабудовані ділянки).
- податок на житлову нерухомість.

Місцевим податком є саме податок на житлову нерухомість, який сплачується річними внесками особами, що проживають у житлових приміщеннях. Сума цього податку обчислюється як добуток вартості умовної оренди житлового приміщення та вартості квадратного метра, яка визначається місцевим земельним реєстром, помноженої на коефіцієнт, що встановлюється місцевими органами самоврядування в залежності від сімейного та матеріального стану платника [63].

У Данії використовують податок на нерухоме майно на трьох рівнях: місцевому, муніципальному та окружному.

Місцевий податок на нерухоме майно встановлюється місцевими органами влади і застосовується до всіх власників нерухомості в межах певної комунальної одиниці. Ставка податку може варіюватися залежно від конкретного муніципалітету, але зазвичай становить від 1% до 3% від оціночної вартості майна.

Муніципальний податок на нерухоме майно стягується муніципалітетами і зазвичай використовується для фінансування місцевих послуг, таких як школи, дороги та соціальні програми. Ставки цього податку можуть бути трохи вищими або нижчими, залежно від фінансових потреб конкретного муніципалітету.

Округний податок на нерухоме майно накладається на рівні регіону або округу і спрямовується на фінансування регіональних проєктів і послуг. Ставки округного податку, як правило, нижчі за місцеві та муніципальні податки і можуть коливатися від 0.5% до 1% від вартості нерухомості.

Ставки цих податків можуть значно відрізнятись залежно від місцезнаходження нерухомості та економічних умов у конкретному регіоні. Така диференціація забезпечує гнучкість та адаптивність податкової системи до місцевих потреб і умов.

Місцева влада Німеччини щорічно формує податок на нерухоме майно, використовуючи для цього базу оподаткування, яка обчислюється шляхом множення податкової вартості майна на федеральну ставку податку та місцевий коефіцієнт. Такий місцевий коефіцієнт, відомий як «Hebesatz», варіюється в межах від 280% до 600%, залежно від конкретного муніципалітету, що дозволяє враховувати місцеві особливості та потреби при встановленні податкових ставок [60].

У Польщі податок на нерухоме майно нараховується місцевими органами влади, які встановлюють ставки в межах, визначених законом. Для будівель ставка податку становить до 0,81 PLN за квадратний метр для житлових приміщень і до 23,90 PLN за квадратний метр для комерційних об'єктів. Для земель ставка податку складає до 0,50 PLN за квадратний метр для житлових ділянок і до 0,95 PLN за квадратний метр для комерційних ділянок. Ставки можуть варіюватися в залежності від місцевих умов і потреб, а податок сплачується щоквартально або щомісяця [61].

Податок на майно в Україні складається з кількох елементів: платники податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортний податок; плата за землю та забезпечує близько 30% надходжень до місцевих бюджетів. Протягом досліджуваного періоду даний показник Полтавської територіальної громади становив в середньому 36%.

Дослідження світової практики показує, що в більшості європейських країн податкова ставка на нерухоме майно розраховується на основі кадастрової вартості, яка зазвичай є нижчою за ринкову. У Франції та Великобританії базою для податку є орендна вартість нерухомого майна.

Як було визначено раніше, іншими значущими джерелами надходжень до місцевих бюджетів європейських країн є оподаткування прибутку підприємств і доходів фізичних осіб. Наразі, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) розглядається як один із найбільш ефективних інструментів фіскального регулювання.

В Україні податок на прибуток підприємств та на доходи фізичних осіб є загальнодержавними, що означає, що порядок оподаткування, податкові ставки та правила встановлюються на рівні держави, а не на рівні окремих місцевих адміністрацій. Наразі, вітчизняні підприємства сплачують 22% Єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ), від нарахованої заробітної плати своїх працівників. З цих коштів формується пенсійний фонд та проводяться різноманітні виплати, такі як лікарняні або декретні виплати. Кожна фізична особа сплачує 18% податку на доходи фізичних осіб та 1,5% військового збору.

Розглядаючи сучасні економічні реалії, можна зробити висновок, що більшість країн світу дотримуються справедливого підходу до оподаткування доходів громадян. За даними Європейської комісії, з 27 країн-членів ЄС лише 6 мають єдину фіксовану ставку податку на доходи. Інші країни використовують диференційовані ставки, що залежать від рівня доходу. В таких країнах застосовуються від 2 до 7 ставок податку. Найвищі ставки податку на доходи фізичних осіб запроваджено у Данії – 55,9%, Франції – 55,4% та Австрії – 55% (рис. 3.5).

В Іспанії цей показник становить 54%, а в Бельгії – 53,5%. Дуже високі максимальні ставки також спостерігаються у Фінляндії, Португалії та Швеції.

Половина країн ЄС мають максимальну ставку податку, що перевищує 40%, 8 країн – більше 50%.

У Польщі існують лише дві ставки податку – 12% і 32%, а також річний неоподатковуваний мінімум у розмірі 30 тис. злотих (281 тис. грн). Оскільки середня річна зарплата в Польщі становила 73 тис. злотих (683 тис. грн у 2022 р.), до більшості громадян застосовується лише нижча ставка податку [80].

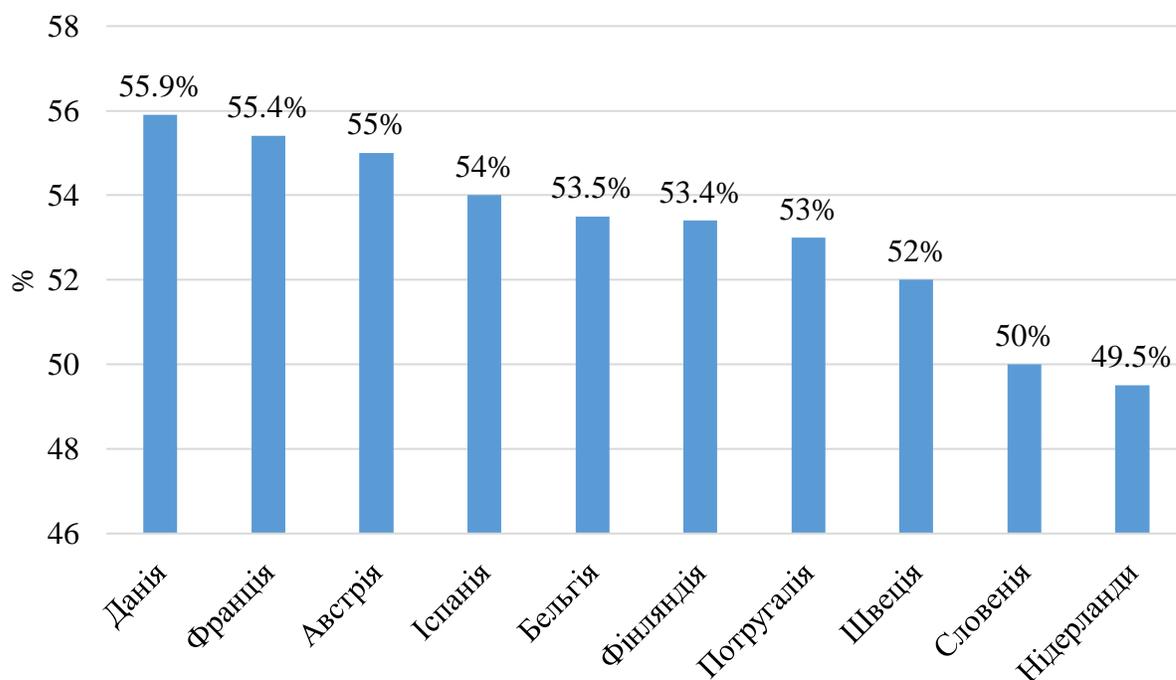

Рис. 3.5. Найвищі ставки ПДВ у країнах ЄС

Джерело: побудовано за [39; 93].

Ставки податку на доходи в Німеччині розподіляються від 14% до 42%, при цьому доходи до 11,6 тис. євро на рік звільнені від оподаткування [60].

Аналізуючи систему оподаткування фізичних осіб у країнах-членах ЄС, можна виділити такі особливості:

- у більшості країн податкові ставки є прогресивними, що сприяє зменшенню соціально-економічної нерівності серед населення;
- у деяких країнах існують нульові податкові ставки на певну частину доходу, що фактично є неоподатковуваним мінімумом;

– високий податковий тягар переважно лягає на фізичних осіб з високими доходами.

В Україні діяла прогресивна система оподаткування у 1992–2004 рр., до якої наразі розглядають можливість повернення. Ставка залежала від розміру доходу і була прив'язана до мінімальної зарплати. Система нарахування була досить складною, оскільки передбачала різні ставки податку для різних частин доходу. За аналізом журналістів «Економічної правди», якби наразі діяла така система, її структура мала б наступний вигляд (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Податки з доходів фізичних осіб у 2024 р. за умови використання прогресивної системи оподаткування

Показники	Заробітна плата		Сума податку, грн	Ефективна ставка, %
	у МЗП	у грн		
Дохід у розмірі до 1 МЗП включно не оподатковується	1	7100	0	0%
Для доходів понад 1 МЗП, але не більше 10 МЗП, податок стягується з суми, яка перевищує 1 МЗП у розмірі 10%	10	71000	6160	9%
Для доходів від 10 до 20 МЗП стягується податок як з 10 МЗП та додатково 20% на суму, що перевищує 10 МЗП	20	142000	20590	15%
Для доходів від 20 до 30 МЗП стягується податок як з 20 МЗП та додатково 35% на суму, що перевищує 20 МЗП	30	213000	45440	21%
Для доходів понад 30 МЗП стягується податок як з 30 МЗП та додатково 50% на суму, що перевищує 30 МЗП	40	284000	80940	29%

Джерело: [26]

Наразі Міністерство фінансів працює на визначенням нових ставок ПДФО для прогресивної системи оподаткування, намагаючись спростити попередню версію та запровадити одну – дві підвищені ставки, які будуть набагато вищими за 18%. Розміри доходів, до яких ці ставки будуть застосовуватися, поки що не розголошуються. На думку заступниці міністра фінансів С. Воробей, наразі Україна не готова до впровадження прогресивного оподаткування [26].

Враховуючи, що в Україні відсоток осіб, які заробляють більше 100 тис грн невисокий і становить всього 1-2%, причому 20% населення мають доходи, нижчі за МЗП, то наразі дійсно впровадження прогресивної системи оподаткування може бути малоефективним для бюджету України.

За розрахунками Центру аналізу публічних фінансів та публічного управління KSE, запровадження двох підвищених ставок податку на доходи – 25% для доходів понад 30 тис. грн і 35% для доходів понад 100 тис. грн – може збільшити надходження від ПДФО приблизно на 8% або на 32 млрд грн на рік [26].

Слід зазначити, що європейська система організації місцевого самоврядування відрізняється від англо-американської поєднанням місцевого самоврядування та державного управління; окрім того, існують інші форми, в яких місцеві органи самоврядування покладаються на виконання певних функцій державної адміністрацією.

Децентралізація в європейських країнах сприяла концентрації фінансових ресурсів на місцевому рівні, що дозволило фінансувати покладені на них повноваження. Варто відзначити, що кожній країні показники частки доходів місцевих бюджетів у ВВП дуже різняться.

Найбільше перерозподіляється ВВП через місцеві бюджети у Данії (37,5%), Швеції (25,8%) та Фінляндії (23%). У Польщі, Великобританії, Чехії та Угорщині цей показник знаходиться в межах 10-15%. У таких країнах, як Австрія, Німеччина, Бельгія, Словенія та Іспанія, через місцеві бюджети перерозподіляється від 5 до 10% ВВП.

Світовий досвід децентралізації показав, що сама по собі децентралізація, включаючи фінансову, не гарантує розвитку місцевих територіальних громад. Наразі не існує універсального ефективного методу поділу доходів і видатків серед бюджетів різних рівнів. У всіх зарубіжних країнах є закономірним поділ

місцевих бюджетів на два самостійні функціональні види: місцеві поточні (адміністративні) бюджети та місцеві бюджети розвитку (інвестиційні бюджети).

Під час створення місцевих бюджетів важливо розподілити видатки на дві категорії: поточні та капітальні. Цей розподіл є дещо умовним, але він допомагає виокремити основні та вторинні витрати місцевих бюджетів. Загальні надходження до місцевих бюджетів включають місцеві податки та збори, платежі, субсидії, надані центральною владою, та інші доходи [4].

Проте, успішність фінансової підтримки залежить від того, як вона буде організована та якими механізмами буде забезпечена. Якщо центральний рівень просто розподілятиме кошти без врахування реальних потреб місцевих громад, це не сприятиме значному покращенню ситуації. Тому важливо, щоб фінансова підтримка місцевих громад була належним чином спрямована на розвиток територій та враховувала потреби місцевого населення. Також необхідно, щоб механізми розподілу коштів були прозорими та ефективними, щоб забезпечити правильне використання коштів та підвищити довіру громади до діяльності влади.

У світовій практиці місцеві бюджети часто закріплюють певні податки, які не залежать від економічної кон'юнктури, що дає можливість місцевим органам влади впливати на економічний розвиток та підтримувати рівень життя населення. Проведений аналіз показав, що оподаткування доходів є найбільш важливим джерелом місцевих податкових надходжень у більшості країн.

Міжнародний досвід показує, що ефективний сектор суспільних послуг на муніципальному рівні можливий лише за умови, коли місцеві органи влади мають фінансову стійкість та незалежність, відповідно, можуть самостійно формувати власну податкову базу. Проте, навіть у розвинених країнах, проблеми фіскальної політики, зокрема податкової, залишаються складним завданням.

Зарубіжний досвід управління місцевими бюджетами може стати корисним для України, вносячи нові ідеї та методи для поліпшення фінансового управління

на місцевому рівні та підвищуючи фінансову стійкість місцевих бюджетів. Проте, варто пам'ятати, що кожна країна має свої унікальні особливості, які можуть впливати на ефективність використання зарубіжного досвіду. Тому важливо не лише переймати ці ідеї, але й адаптувати їх до українських реалій. Для успішного впровадження іноземного досвіду необхідно глибоко розуміти конкретні проблеми місцевих органів влади в Україні та розробляти стратегії їх вирішення. Також важливо забезпечити належну підготовку та підтримку керівників та фахівців для успішної імплементації нових підходів.

Україна активно користується широким спектром зарубіжного досвіду в управлінні місцевими бюджетами. Особливо цінним виявився досвід країн Європейського Союзу, які успішно пройшли через процес децентралізації та управління місцевими фінансами. Україна ефективно використовує практичний досвід своїх сусідів, таких як Польща та Словаччина, у проведенні бюджетної консолідації та оптимізації місцевих фінансів. Крім цього, вона успішно адаптує досвід Польщі у впровадженні децентралізованої фінансової системи, де місцевим громадам надається частина податків та зборів для самостійного прийняття рішень щодо розвитку своїх територій. Щодо прозорості та відкритості бюджетного процесу, Україна активно використовує досвід Швеції, і впроваджує електронні системи бюджетування та звітності для забезпечення доступності та зрозумілості інформації для населення та бізнесу. Досвід Литви та Латвії у проведенні реформ місцевих податків та зборів також успішно використовується в Україні.

Ефективна співпраця України з міжнародними організаціями, такими як Європейський Союз та Світовий банк, дає можливість отримувати консультаційну та фінансову підтримку для реформування та розвитку місцевих бюджетів.

Використання іноземного досвіду управління місцевими бюджетами для зміцнення фінансової стійкості доводить, що успішне фінансове керівництво на

рівні місцевої громади є досяжним завдяки ефективній фінансовій децентралізації. Країни, які успішно реалізували децентралізацію, мають міцні та просунуті місцеві економіки, ефективні соціальні програми та високий рівень задоволеності населення. Незважаючи на те, що найбільш ефективний підхід до місцевих бюджетів залежить від конкретних умов кожної країни, існують загальні принципи:

- децентралізація фінансів має бути комплексною, включаючи передачу не лише фінансових ресурсів, але й повноважень для забезпечення місцевого розвитку;

- створення ефективної системи місцевих податків та зборів може суттєво підвищити дохідність місцевих бюджетів та забезпечити їх фінансову стабільність;

- забезпечення ефективного казначейського обслуговування місцевих бюджетів та розвиток системи моніторингу та контролю за використанням коштів є важливими складовими фінансової стійкості місцевих бюджетів;

- розширення повноважень місцевих органів влади у сфері регулювання місцевої економіки та розвитку соціальної інфраструктури може сприяти більш ефективному використанню бюджетних коштів [4].

Враховуючи досвід зарубіжних країн, можна запропонувати наступні рекомендації на рівні держави:

1. Реформа податкової системи. Необхідність реформування податкової системи, щоб більш ефективно використовувати потенційні джерела доходів. Можливо, варто розглянути перехід до моделі оподаткування доходів фізичних осіб, подібно до практики таких країн як США, Канада, Швейцарія, де цей вид оподаткування є основним джерелом доходів місцевих бюджетів.

2. Розширення повноважень місцевої влади. Враховуючи досвід європейських країн, де децентралізація влади допомагає збільшити фінансову автономію органів місцевої влади, розглянути можливість передачі додаткових

компетенцій та повноважень на місцевий рівень, що допоможе стимулювати розвиток місцевих господарств та збільшити доходи.

3. Оптимізація системи місцевих податків. Розглянути можливість оптимізації системи місцевих податків, зосереджуючись на найбільш ефективних формах оподаткування. Податок на нерухоме майно може бути одним з основних джерел доходів місцевого бюджету.

На рівні місцевої влади:

1. Стимулювання місцевих інвестицій. Необхідно створювати сприятливе інвестиційне середовище для приваблення інвестицій на місцевому рівні, що включає в себе впровадження інвестиційних стимулів, податкових пільг або розвиток інфраструктури, що приваблює інвесторів.

2. Розвиток місцевого підприємництва. Підтримка розвитку місцевого бізнесу сприятиме зростанню місцевих доходів через збільшення податкових надходжень від підприємств.

3. Посилення контролю за витратами. Важливо забезпечити ефективне управління місцевими фінансами та контроль за витратами, щоб уникнути непотрібних витрат і оптимізувати використання ресурсів.

Отже, для того щоб місцеві органи самоврядування могли надавати всі необхідні послуги, їм потрібні фінансові ресурси, які вони можуть отримати з різних джерел. Найважливішим інструментом управління економікою є бюджет. Відповідно до закону кожної країни, управління місцевими органами самоврядування повинно відбуватися в межах затвердженого бюджету. Фінансова стійкість місцевих бюджетів європейських країн забезпечується за рахунок децентралізації фінансів при якій частина податкових надходжень місцевим органам влади забезпечує фінансову незалежність і стійкість бюджетів; місцевим податкам та зборам; субвенцій та дотацій, які країни отримують для компенсації різниці між місцевими доходами і видатками, забезпечуючи баланс і стабільність місцевих бюджетів; прозорості механізмів розподілу коштів та

підвищення ефективності управління шляхом впровадження сучасних технологій та методик управління місцевими фінансами, що дозволяє краще планувати і контролювати бюджетні витрати, що підвищує загальну фінансову стійкість.

Висновки до розділу 3

Для збільшення надходжень до бюджету Полтавської територіальної громади та підвищення рівня фінансової стійкості, необхідно вирішити основні проблеми, які вже існують. Серед них – недостатність власних фінансових ресурсів для виконання вимог законодавства про витрати та їх оптимізація, відповідно до потреб військового часу; потреба у забезпеченні балансу бюджету за рахунок залучення додаткових фінансових ресурсів; невиконання планових надходжень громадами, що ускладнює виконання визначених законодавством повноважень та підвищення обліковості населення громади. Підвищення ефективності адміністрування податків, розширення бази оподаткування, оптимізація використання земельних ресурсів, а також залучення цільових програм та грантів можуть значно збільшити надходження до бюджету Полтавської міської територіальної громади. Щоб вирішити ці проблеми та збільшити доходний потенціал бюджету Полтавської територіальної громади, було визначено кілька ефективних напрямків: поліпшення інформаційного наповнення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, зменшення кількості об'єктів нерухомого майна та земельних ділянок, які уникають оподаткування, розширення бази оподаткування, виявлення суб'єктів господарювання, що здійснюють нелегальні виплати заробітної плати, зарахування ПДФО за місцем сплати та підтримка інвестиційних вкладень, створення резервних фондів, для забезпечення нагальних потреб внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, відновлення критичної інфраструктури, підтримки оборонної сфери країни та соціального захисту громади.

Зарубіжні практики зміцнення фінансової стійкості місцевих бюджетів вказала на важливість ефективною фінансовою децентралізації та розробки комплексних стратегій, спрямованих на розширення доходного потенціалу. Країни, які успішно впроваджують децентралізовані фінансові системи, спираються на поліпшення систем місцевих податків, забезпечення ефективного казначейського обслуговування та розвиток систем моніторингу та контролю за використанням коштів, мають високу частку власних надходжень до місцевого бюджету. Принципово важливою є також розширення повноважень місцевих органів у сферах регулювання місцевої економіки та розвитку соціальної інфраструктури, що сприяє більш ефективному використанню бюджетних ресурсів та підвищенню фінансової стійкості місцевих бюджетів. Запровадження антикризового регулювання місцевими фінансами забезпечить швидку адаптацію до змінних умов воєнного часу.

ВИСНОВКИ

Дослідження місцевого бюджету як фінансової основи місцевого самоуправління підтвердило, що місцевий бюджет відіграє ключову роль у фінансовому забезпеченні місцевого самоврядування. Він виступає основним джерелом фінансування для забезпечення соціальних, економічних та інфраструктурних потреб громад. Висвітлення та аналіз місцевого бюджету сприяє підвищенню його прозорості та відкритості перед громадськістю, що сприяє залученню мешканців території до процесів прийняття рішень та підвищенню їхньої довіри до місцевої влади. Процес децентралізації дозволяє місцевим органам краще розуміти потреби та проблеми своєї громади і ефективно використовувати ресурси для їх вирішення. Місцеві бюджети відіграють ключову роль у забезпеченні прозорості, відповідальності та ефективності місцевого самоврядування, оскільки вони сприяють залученню громадськості до процесу прийняття рішень і створюють можливості для громадського контролю за використанням коштів. Активна фаза децентралізації триває, хоча повномасштабна агресія з 24 лютого 2022 року змінила вектор політичної активності, відтермінувавши питання децентралізації. Залучення представників громади до управління місцевими бюджетами дозволяє краще врахувати їхні потреби та інтереси.

Результати дослідження теоретичних аспектів фінансової стійкості місцевого бюджету, дозволили визначити, що фінансова стійкість місцевих бюджетів визначається рівнем доходів і витрат, який гарантує виконання відповідних обов'язків органами державної влади. Фінансову стійкість територіальної громади можна розглядати з позиції збалансованості доходів та витрат місцевих бюджетів, їх фінансової незалежності та здатності самостійно забезпечувати розвиток регіону у довгостроковій перспективі, а також здатності

стабільно розвиватися й протистояти зовнішнім та внутрішнім впливам. Для оцінки рівня фінансової стійкості у вітчизняній практиці найчастіше використовують методи: порівняльного аналізу, метод коефіцієнтів, факторний аналіз, кореляційно-регресійний, трендовий, рейтинговий, інтегральний аналіз та метод прогнозування.

У ході дослідження програмно-цільового методу бюджетування на місцевому рівні було виявлено й проаналізовано його основні переваги та недоліки. Програмно-цільовий метод виявився ефективним інструментом управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні, оскільки дозволяє чітко визначати пріоритети у витрачанні коштів і спрямовувати їх на досягнення конкретних цілей і завдань. Разом з цим, виявлено певні недоліки програмно-цільового методу, зокрема, складність його впровадження та потреба у великій кількості ресурсів для моніторингу та оцінки результативності програм. Крім того, існує ризик перенасичення програмами, що може призвести до розпилення фінансових ресурсів та невпевненості у досягненні конкретних цілей. У період військового часу запроваджені особливі умови організації бюджетного процесу на місцевому рівні, зокрема введена можливість не застосовувати програмний метод бюджетування.

Організаційно-економічна характеристика Полтавської територіальної громади свідчить про наявність значного потенціалу для розвитку, але також вказує на ряд проблемних аспектів, що потребують уваги та вирішення. Громада має вигідне географічне розташування, природні ресурси та культурний потенціал, які можуть бути використані для розвитку туризму та інших галузей. Також вона володіє розвиненими освітніми та медичними системами й потенціалом для приваблення інвестицій. Проте, громада стикається з рядом проблем, таких як недостатній розвиток інфраструктури, економічні виклики у вигляді зниження доходів до місцевого бюджету, зростання безробіття та соціальні й екологічні проблеми. Недостатня доступність транспорту та послуг

для мешканців віддалених районів, складні умови для підприємництва та інвестицій, а також відсутність ефективного управління деякими аспектами життя громади, потребують уваги.

Проведений аналіз структури доходної частини загального та спеціального фондів зведеного бюджету Полтавської міської територіальної громади за 2021–2023 рр. показав, що найзначнішим джерелом податкових надходжень до загального фонду бюджету залишається податок на доходи фізичних осіб, частка якого у загальних надходженнях становить 69,04%. На другому місці за обсягом надходжень знаходиться єдиний податок – 12,23%. Не дивлячись на складний політико-економічний період в розвитку країни, зведений бюджету Полтавської міської територіальної громади збільшився у 1,3 рази, що свідчить про ефективну та злагоджену діяльність міської влади з громадою, проте, існують й недоліки в роботі, усунення яких призведе до підвищення доходної частини наповнення місцевого бюджету. Аналізуючи дані видатків місцевого бюджету за різними галузями протягом трьох років, було визначено загальну тенденцію. У 2022 р. відбулося зростання видатків на 8,79% порівняно з попереднім роком, у 2023 р. відбулося подальше зростання видатків, що складало 15,13%. Така динаміка свідчить про тенденцію до збільшення витрат місцевого бюджету з року в рік. При чому, в різних галузях спостерігається різна динаміка: у сфері освіти, охорони здоров'я та житлово-комунального господарства видатки зросли набагато швидше, ніж в інших, що вказує на пріоритети у витрачанні бюджетних коштів на зазначені напрями. Формування та виконання бюджету Полтавської міської територіальної громади перебувало у задовільному становищі протягом трьох досліджуваних років, проте, необхідно уважно вивчати збільшення видатків у 2023 р. та приймати заходи для забезпечення фінансової стабільності.

На основі аналізу фінансових показників Полтавської міської територіальної громади можна зробити висновок про відносно стабільний рівень фінансової спроможності. За даними аналізу, видатки та доходи загального

фонду мають тенденцію до зростання, що свідчить про стабільне фінансове господарство. Однак, є деякі недоліки, зокрема, зниження частки місцевих податків і зборів у дохідній частині бюджету, що вимагає уваги для диверсифікації джерел доходів та зменшення залежності бюджету від них. Також важливо враховувати відносно невелику частку трансфертів у дохідній частині бюджету, що може вплинути на фінансову стійкість у майбутньому. У цілому, потрібно продовжувати працювати над оптимізацією доходів, раціональним використанням ресурсів та збільшенням ефективності фінансових процесів для підвищення загального рівня фінансової стабільності громади.

На початку досліджуваного періоду бюджет Полтавської громади був профіцитним, проте у 2023 р. відмічався дефіцит бюджету, що свідчить про перевищення видаткової частини на дохідною. За спеціальним фондом прослідковувався щорічний дефіцит бюджету, який зростав на кінець досліджуваного періоду. Для оцінки поточної фінансової стійкості бюджету Полтавської територіальної громади була використана дві методики: запропонована вітчизняними науковцями Т. Бондарук, І. Бондарук та М. Дубина, яка включає в себе систему показників аналізу динамічного інформаційного масиву статистичних даних для оцінки таких груп показників фінансової стійкості місцевого бюджету, як фінансова забезпеченість, фінансова автономія та ефективність. Та методика, запропонована В.О. Онищенко, С.В. Онищенко, А.Ю. Бережна, О.М. Філонич, розрахунок коефіцієнтів якої показав, що наразі місцевий бюджет Полтавської міської територіальної громади має достатній рівень фінансової стійкості. Проте, за результатами розрахунків, можна відмітити негативну динаміку до погіршення фінансової стійкості бюджету Полтавської міської територіальної громади за рахунок зниження рівня надходжень власних коштів, що вимагає необхідності пошуку додаткових напрямків надходжень до бюджету Полтавської територіальної громади.

Для збільшення надходжень до бюджету Полтавської територіальної громади та підвищення рівня фінансової стійкості, необхідно вирішити основні проблеми, які вже існують. Серед них – недостатність власних фінансових ресурсів для виконання вимог законодавства про витрати та їх оптимізація, відповідно до потреб військового часу; потреба у забезпеченні балансу бюджету за рахунок залучення додаткових фінансових ресурсів; невиконання планових надходжень громадами, що ускладнює виконання визначених законодавством повноважень та підвищення обліковості населення громади. Підвищення ефективності адміністрування податків, розширення бази оподаткування, оптимізація використання земельних ресурсів, а також залучення цільових програм та грантів можуть значно збільшити надходження до бюджету Полтавської міської територіальної громади. Щоб вирішити ці проблеми та збільшити доходний потенціал бюджету Полтавської територіальної громади, було визначено кілька ефективних напрямків: поліпшення інформаційного наповнення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, зменшення кількості об'єктів нерухомого майна та земельних ділянок, які уникають оподаткування, розширення бази оподаткування, виявлення суб'єктів господарювання, що здійснюють нелегальні виплати заробітної плати, зарахування ПДФО за місцем сплати та підтримка інвестиційних вкладень, створення резервних фондів, для забезпечення нагальних потреб внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, відновлення критичної інфраструктури, підтримки оборонної сфери країни та соціального захисту громади.

У світовій практиці формування місцевих бюджетів виявлено, що місцеві фінанси відіграють ключову роль у їхньому наповненні, а різноманітність адміністративних структур та рівень фінансової автономії визначаються соціальними, економічними та історичними умовами кожної країни. Зазначені відмінності призводять до індивідуального організаційного підходу до бюджетного процесу. Зокрема, в Європі виділяють два основних типи

бюджетних систем – унітарний та федеративний, що відображається у різноманітті податкових надходжень та моделей оподаткування, де впровадження податків на майно та податків на доходи фізичних осіб є поширеними практиками. Реформи управління, які спираються на децентралізацію та підвищення компетенцій місцевих органів, прикладом яких є Польща, свідчать про успішний досвід трансформації місцевого самоврядування. Такий підхід стимулює розвиток місцевих громад та підвищує ефективність управління на різних рівнях влади, сприяючи розбудові демократичних суспільств і забезпечуючи стабільний фінансовий розвиток регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: <https://decentralization.ua/news/16105> (дата звернення 10.04.2024).
2. Аналітичне дослідження. Формування критеріїв та методики оцінювання спроможності територіальних громад. Київ. 2023. URL: <https://decentralization.ua/uploads/attachment/document> (дата звернення 10.04.2024).
3. Антонюк Н.А., Крукевич Н.М. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджетів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2018. Вип. 19. С. 10–17.
4. Архипенко І.М. Зарубіжний досвід децентралізації влади: уроки для України. Теорія та історія державного управління. Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 4(39). С. 7–15
5. Білик Ю.С., Мардус Н.Ю. Обґрунтування сутності поняття «фінансова стійкість місцевих бюджетів». *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2024. Вип. 76. С. 51-59.
6. Близнюк О.С., Губерська Н.Л., Музика О.А., Ксенко Р.А. Місцеві фінанси в Україні: правове регулювання. Академія муніципального управління. НДІ фінансового права. Київ: Дакор, 2007. 311 с.
7. Бондарук Т, Бондарук І. Дубина М. Методичний інструментарій оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів України. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 2 (59). С. 61–72.
8. Боровик П.М., Ролінський О.В., Мазур К.М. Вітчизняна практика та зарубіжний досвід бюджетних відносин на рівні місцевих бюджетів. *Облік і фінанси*. 2015. № 1. С. 51-57.

9. Боярко І.М., Люта О.В., Пігуль Н.Г. Стійкість місцевого бюджету як елемент фінансового механізму управління соціально-економічним розвитком міста. *Економічний простір*. 2012. № 61. С. 97-108.

10. Бриль М.В. Вплив програмно-цільового підходу на сталість розвитку сільських територій. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського*. Серія: Державне управління. Т. 29 (68). № 1. 2018. С. 183–187.

11. Булеєв .І.П, Коритько Т.Ю, Крук О.М. Управління фінансами місцевих бюджетів: монографія. Краматорськ: ДДМА, 2013. 310 с.

12. Бюджетний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 07.04.2024).

13. Бюджетний менеджмент. Підручник в 2-х частинах. За ред. В.О. Онищенко. Київ: Знання України, 2023. Ч. 1. 645 с. URL: <http://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/13691>

14. Васильєва Н.В. Особливості програмно-цільового планування видатків місцевого бюджету. *Інвестиції: практика та досвід*. Серія: Державне управління. 2018. Вип. 14. С. 65-67.

15. Височина А.В., Стороженко Н.О. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку місцевих фінансів України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2021. Том 32 (71), № 5. С. 54–59. <https://doi.org/10.32838/2523-4803/71-5-11> (дата звернення: 06.05.2024).

16. Волохова І.С. Вектори зростання надходжень до місцевих бюджетів України *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М.М. Палінчак. Ужгород, 2019. Вип. 23, Ч. 1. С. 39–42.

17. Воробйов Ю.М. Формування фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах підвищення самостійності регіонів: монографія. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2012. 249 с.

18. Вплив фінансової системи на стабільність економічного розвитку : монографія. За ред. д.е.н., професора А.А. Мещерякова. Серія «Бізнес. Економіка. Фінанси». Дніпро: УМСФ, 2019. 132 с.

19. Глущенко Ю.А. Розвиток ефективного бюджетування в умовах децентралізації. *Збірник наукових праць III Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством»*. Полтавська державна аграрна академія, 2020. С. 232-235.

20. Голинський Ю.О. Методика та практичні підходи до аналізу виконання бюджету органами державної казначейської служби України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 9(3). С. 192–195.

21. Гончар Г.П. Особливості формування доходів місцевих бюджетів. *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 45. С. 226-232

22. Гордієнко Л.А. Оцінка фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 4. С. 127-132.

23. Грабчак К.М, Матвійчук В.І. формування дохідної частини місцевих бюджетів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економіка і організація управління*. 2018. Вип. 3. С. 149–159.

24. ГУ ДПС у Полтавській області. URL: <https://tax.gov.ua/datasets.php?d=DFS20190614120614> (дата звернення 20.04.2024).

25. Департамент охорони здоров'я Полтавської територіальної громади. URL: <https://rada-poltava.gov.ua/people/depohzdor/> (дата звернення 22.04.2024).

26. Добре забуте – нове. Уряд хоче повернути податки на доходи для багатих, але не знає як. URL:

<https://www.epravda.com.ua/publications/2024/01/23/709035> (дата звернення: 18.05.2024).

27. Дубина М.В. Оцінка бюджетної децентралізації та її вплив на фінансову стійкість місцевих бюджетів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Вип. 29. С. 100-104.

28. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України № 252 від 11.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.05.2024).

29. Єгоричева С.Б., Бережна А.Ю. Соціально-економічна політика децентралізації України в умовах воєнного стану. *Економіка і регіон*. Серія: Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Національний університет ім. Юрія Кондратюка, 2023. № 4 (91). С. 43–50.

30. Єрмоєнко А.О. Місцеві бюджети у системі фінансового забезпечення територіальних громад. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 57. С. 132–137.

31. Жовнір Н.М. Бюджетування в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Структурні трансформації національної економіки: кол. моногр. За ред. проф. В.П. Дубіщева. Полтава: ПолтНТУ, 2018. С. 290–319.

32. Заруцька О.П. Фінансова самостійність місцевих бюджетів як підґрунтя їх стійкості в умовах бюджетної децентралізації. *Агросвіт*. 2021. № 18. С. 28–35.

33. Західна О.Р., Круглякова В.В., Бундз Н.Б. Податкові та неподаткові надходження у системі доходів державного бюджету України. *Молодий вчений*. 2021. № 12 (100). С. 261–266. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2507/2493> (дата звернення: 06.05.2024).

34. Катан Л.І., Качула С.В., Демчук Н.І., Павлова Д.К. Формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів України. *Агросвіт*. 2020. № 3. С. 3-12.

35. Квасній О.Р. Місцеві бюджети в умовах децентралізації: теоретичні аспекти. *Фінансова політика*. Серія: Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2018. Вип. 5 (133). С. 147-153.

36. Кириленко О., Вацлавський О. Бюджетний контроль при плануванні місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. Серія: Державні та місцеві фінанси. 2018. Вип. 4 (57). С. 40-51.

37. Комплексна міська цільова програма сприяння розвитку підприємництва діятиме й у 2023 році. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/75886/> (дата звернення: 06.05.2024).

38. Костирко Л.А., Велентейчик Н.Ю. Методичні засади комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Фінансовий простір*. 2016. № 1. С. 83–92.

39. Кузьмак О.М. Світовий досвід формування бюджетного потенціалу місцевих фінансів в умовах децентралізації. Економічний форум. 2021. Вип. 2. С. 135–141.

40. Кучеркова С. Формування місцевих бюджетів та напрями їх покращення в умовах децентралізації. Галицький економічний вісник. 2022. № 1 (80) С. 49–58. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.01 (дата звернення: 02.05.2024).

41. Лисенко Ж.П., Олексин А.Г. Фінансова стійкість місцевого самоврядування: вплив економічної бази та доходів. *Бізнес-навігатор*. 2018. № 2-2 (45). С. 98-102.

42. Лисяк Л.В., Кушнір А.І. Фінансова стійкість місцевих бюджетів: теоретичний аспект. *Молодий вчений*. 2019. № 1. С. 472-475.

43. Ліснічук О.А., Медвідчук Л.О. Програмно-цільовий метод у плануванні державного бюджету. *Інноваційна економіка*. 2020. Вип. 7-8. С. 125-132.

44. Ломачинська І.А., Чуркіна І.Є. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 20. С. 29–31.

45. Люта О.В., Пігуль Н.Г. Альтернативні джерела залучення фінансових ресурсів територіальною громадою. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України*: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Суми. 2017. С. 24–30.

46. Маліборський П.В. Стратегія підвищення приросту надходжень до місцевих бюджетів. *Таврійський науковий вісник*. 2022. Вип. 6. С. 73–82.

47. Марчак Д. Як забезпечити максимальне використання потенціалу програмно-цільового методу бюджетування в Україні. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2019/04/Marchak-Darina-Diplom-mppg19.pdf> (дата звернення 08.04.2024).

48. Мельник Л., Дума В. Формування бюджетного потенціалу місцевих фінансів. Київ: Кондор. 2019. 216 с.

49. Мигович Т.М., Мороз Р.Я., Тимків Н.А. Бюджетне планування в умовах децентралізації. *Молодий вчений*. 2018. № 10(1). С. 356-360.

50. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/> (дата звернення 06.04.2024).

51. Місцеві бюджети під час війни: що варто знати? URL: <https://law-in-war.org/misczevi-byudzhety-pid-chas-vijny-shho-var-to-znaty/> (дата звернення 11.04.2024).

52. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення: 06.05.2024).

53. Онищенко С.В., Бережна А.Ю., Філонич О.М. Фінансова стійкість бюджетної системи у повоєнний час. *Академічна й університетська наука : зб. наук. пр.* Секції за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. «Сучасні рецепції світоглядно-ціннісних орієнтирів Григорія Сковороди», 02 груд. 2022 р. : Т. 2. Полтава: Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2022. С. 39–42.

54. Організаційна структура Виконавчого комітету Полтавської міської ради. URL: <https://data.gov.ua/dataset/4ae3d3a8-ccb9-41a0-91b3-59491ecd1713> (дата звернення 23.04.2024).

55. Офіційний сайт Куликовської громади Чернігівської області. <https://kulykivska-gromada.gov.ua/news/1634559840/> (дата звернення: 06.05.2024).

56. Офіційний сайт Полтавської міської ради та виконавчого комітету. URL: <https://www.rada-poltava.gov.ua/rule/> (дата звернення 21.04.2024).

57. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2023 року. URL: <https://decentralization.ua/news/17881> (дата звернення 09.04.2024).

58. Павлюк А.П. Економічні аспекти формування спроможних територіальних громад в Україні. *Стратегічні пріоритети*. Серія «Економіка». 2016. № 1 (38). С. 137–143.

59. Пилипенко Я.В. Формування та виконання місцевих бюджетів в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2756/2678/> (дата звернення: 04.05.2024).

60. Податки в Німеччині. URL: <https://www.monito.com/uk/wiki/podatky-v-nimechchini> (дата звернення: 18.05.2024).

61. Податки на право власності на нерухомість в Польщі. URL: <https://www.podatki.gov.pl/uk/zalishaitesya-v-s/podatki-na-pravo-vlasnost-na-nerukhom-st/> (дата звернення: 18.05.2024).

62. Податки у Великобританії. URL: <https://www.lawfirmuk.net/podatki>

63. Податковий резидент та податки у Франції. URL: <https://feodgroup.com/uk/immigration/france/tax-resident> (дата звернення: 16.05.2024).

64. Покась В.І. Формування основ фінансової автономії місцевого самоврядування. Фінанси України. 2018. № 8. С. 67-73.

65. Полтавська міська громада. URL: https://gromada.info/gromada/poltava/#google_vignette (дата звернення 20.04.2024).

66. Порівняння податкової системи України та Польщі. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/ss-257076882/257076882> (дата звернення: 18.05.2024).

67. Пріхно І., Проданова Л. Методичні підходи до оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6. С. 7-15.

68. Про місцеве самоврядування в Україні: Верховна Рада України. Закон від 21.05.1997 № 280/97\$BP. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80/print-152709380545_3071 (дата звернення 09.04.2024).

69. Програма фінансово-кредитної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва у місті Києві. URL: [https://kyivcity.gov.ua/biznes ta litsenzuvannia/programa finansovo-kreditno pidtrimki subyektiv malogo ta serednogo pidpriyemnitstva u misti kiye vi/](https://kyivcity.gov.ua/biznes%20ta%20litsenzuvannia/programa%20finansovo-kreditno%20pidtrimki%20subyektiv%20malogo%20ta%20serednogo%20pidpriyemnitstva%20u%20misti%20kiye%20vi/) (дата звернення: 16.05.2024).

70. Про правовий режим воєнного стану: Закон України №389 від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.05.2024).

71. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України № 68/2022 від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> (дата звернення: 20.05.2024).

72. Савчук В.А. Дуалізм понять «місцеві бюджети» та «місцеві фінанси». Науково-практичне видання «Незалежний аудитор». 2016. № 18 (IV). С. 56–60.

73. Савчук С.В., Дем'янюк А.В., Лободіна З.М. Програмо-цільовий метод бюджетування. Навчальний посібник для студентів другого рівня (магістр) вищої освіти. Тернопіль. 2017. 180 с.

74. Сазонець І.Л., Гринько Т.В., Придатко Г.Ю. Управління місцевими фінансами: Навч. посібн. Київ: Центр навчальної літератури. 2006. 264 с.

75. [Сайт Youcontrol. https://youcontrol.com.ua/](https://youcontrol.com.ua/) (дата звернення 21.04.2024).

76. Сидор І.П. Фінансове забезпечення державних цільових програм: проблеми та шляхи вирішення. *Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Наукові погляди на вдосконалення економіки: перспективи та розвиток»* (м. Запоріжжя, 23 серпня 2019 року). Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2019. 104 с. (С. 85-88).

77. Сидор І.П., Коваль С.Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130–137.

78. Сорока Р.С. Оцінка реалій бюджетної децентралізації в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія: економічна. 2018. Вип. 1. С. 117-123.

79. Сорока Р.С., Благун І.Г. Бюджетна система: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2011. 236 с.

80. Ставки податку на доходи фізичних осіб в Польщі. URL: <https://www.podatki.gov.pl/uk/zhitel-v/stavki-podatku-na-dokhodi-f-zichnikh-os-b> (дата звернення: 18.05.2024).

81. Стратегія Полтавської міської територіальної громади на 2023 – 2027 рр (проект). URL: <https://www.rada-poltava.gov.ua/news/20895/> (дата звернення 22.04.2024).

82. Сунцова О.О. Місцеві фінанси. Київ: Центр навчальної літератури. 2022. 488 с.

83. Талавирия М.П., Горай А.О. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 75-79.

84. Талимончик А.Б. Сутність та призначення місцевих бюджетів: правовий аспект. *Правничий вісник університету «Крок»*. 2019. №34. С. 98-104.

85. Тарасюк М.В. Бюджетне планування в Україні. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 2. С. 19-31.

86. Чорна Н. Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів та можливості його застосування в Україні. Наукові конференції. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/734> (дата звернення: 18.05.2024).

87. Чугунов О.І. Місцеві бюджети в системі фінансово-економічного регулювання. *Бізнес Інформ*. 2017. № 7. С. 209-213.

88. Шемаєва Л.Г. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України. *Фінанси України*. 2020. № 5. С. 119–125.

89. Щодо оптимізації процесів бюджетного прогнозування та планування в Україні : Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/1110> (дата звернення 10.04.2024).

90. Юрій Е.О., Манюк Н.А. Концептуальні підходи до оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету. *Економічні студії*. 2016. С. 103.

91. Юрчишева Л.В., Томілова К.В. Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Гроші, фінанси і кредит*. 2021. Вип. 1 (28). С. 98–109.
92. Юшко С.В. Неподаткові надходження місцевих бюджетів та контроль за їх формуванням. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-41> (дата звернення: 19.05.2024).
93. Який податок на доходи платять фізособи в Європі: рейтинг країн. <https://minfin.com.ua/ua/2023/06/18/107646310> (дата звернення: 14.05.2024).
94. Fandel P, Marišová E., Malatinec T. & Lichnerová I. Decentralization Policies in Public Administration in Slovakia and the Czech Republic, and Their Impact on Building Offices' Scale Efficiency. *Administrative Sciences*, MDPI, Open Access Journal. 2019. vol. 9(4), p. 1-15. URL: <https://doi.org/10.3390/admsci9040089> (дата звернення: 18.05.2024).

ДОДАТКИ

Рисунок А.1 – Концептуальні засади місцевих бюджетів

Додаток Б

Етапи розрахунку фінансової стійкості місцевого бюджету
Полтавської міської територіальної громади у 2021–2023 рр.
за методикою Т. Бондарук, І. Бондарук та М. Дубина

Таблиця Б.1

Вихідні дані для розрахунку фінансової стійкості місцевого бюджету
Полтавської міської територіальної громади у 2021–2023 рр.

Вихідні дані для розрахунку фінансової стійкості місцевого бюджету Полтавської міської територіальної громади					
Показники	Досліджувані роки			Відхилення 2023 р. до	
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2021 р.	2022 р.
Міжбюджетні трансферти, тис. грн	556311	558796	571190	12394	14879
Закріплені доходи, тис. грн	2584876	3605235	3574150	-31085	989274
Власні доходи, тис. грн	988348	657323	952856	295533	-35492
Разом доходів, тис. грн	4129535	4821354	5098196	276842	968661
Видатки, тис. грн	3985305	4406467	5519040	1112572,8	1533735,3
Податкові доходи, тис. грн	3098780	3942216	4056535	114319	957755
Профіцит/Дефіцит, тис. грн	144231	414887	-420844	-835730,8	-565074,3
Кількість жителів, осіб	312 814	309647	305539	-4108	-7275
Неподаткові надходження, тис. грн	230647	94591	131859	37268	-98788

Додаток В

Етапи розрахунку фінансової стійкості місцевого бюджету

Полтавської міської територіальної громади у 2021–2023 рр.

за методикою В.О. Онищенко, С.В. Онищенко, А.Ю. Бережна, О.М. Філонич

Таблиця В.1

Вхідні дані для розрахунку коефіцієнтів фінансової стійкості місцевого бюджету Полтавської міської територіальної громади				
Показники	Аналізований період			
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	
Обсяг закріплених доходів, тис. грн	2584876	3605235	3574150	
Обсяг власних доходів, тис. грн	988348	657323	952856	
Обсяг загальних доходів, тис. грн	4129535	4821354	5098196	
Обсяг трансфертів, тис. грн	556311	558796	571190	
Обсяг загальних видатків, тис. грн	3985304,5	4406467	5519039,8	
Сума податкових надходжень, тис. грн	3098019	3940416	4054110	

Продовження додатку В

Таблиця В.2

Результати розрахунку коефіцієнтів фінансової стійкості місцевого бюджету
Полтавської міської територіальної громади у 2021–2023 рр.

Результати розрахунку коефіцієнтів фінансової стійкості місцевого бюджету Полтавської міської територіальної громади			
Коефіцієнти	Аналізований період		
	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Самостійності місцевого бюджету	0,87	0,88	0,89
Дотаційності	0,16	0,13	0,13
Бюджетного покриття	0,90	0,97	0,82
Автономії	0,25	0,15	0,17
Податкової самостійності	0,87	0,92	0,90
Податкової спроможності	1,29	1,12	1,36
Відносної бюджетної забезпеченості	1,04	1,09	0,92

Продовження додатку В

Таблиця В.3

Результати розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості місцевого бюджету Полтавської міської територіальної громади у 2021–2023 рр.

Коефіцієнти	Рівень значущості	Аналізований період		
		2021 р.	2022 р.	2023 р.
Самостійності місцевого бюджету	0,2	0,17	0,18	0,18
Дотаційності	0,1	0,02	0,01	0,01
Бюджетного покриття	0,15	0,13	0,15	0,12
Автономії	0,15	0,04	0,02	0,03
Податкової самостійності	0,2	0,17	0,18	0,18
Податкової спроможності	0,1	0,13	0,11	0,14
Відносної бюджетної забезпеченості	0,1	0,10	0,11	0,09
Інтегральний показник фінансової стійкості бюджету	1,00	0,77	0,76	0,75